

ALLIGHIERI DANTE

ÚJ ÉLETE.

OLASZBÓL FORDITVA, SZERZŐ ÉLET-
RAJZÁVAL, BEVEZETÉSSSEL ÉS
JEGYZETEKKEL

KISÉRVE

CSÁSZÁR FERENCZ

ÁLTAL.

Második kiadás.

PEST, 1854.

MÜLLER EMIL KÖNYVNYOMDÁJA.

Beszérvítatór 1. szám.

Onorate l' altissimo Poeta.

TOLDY FERENCZNEK,

ELISMERÉSI ÉS BARÁTSÁGI ZÁLOGUL

AJÁNLVÁ.

TISZTELT BARÁTOM!

Kinek szentelhetném a nagy DANTE e művét, az első munkái közül nyelvünkön, mint NEKED, ki, valamint csüggedni nem tudó bajnoka nemzeti irodalmunknak s fáradhatatlan aknásza nyelvéleti kincseinknek: úgy nálunk egyik ritka csodálója vagy DANTÉnak. NEKED szentelem azt, ki fogod méltányolni tudni e csekélynek látszó mű fontosságát, élvezni annak szépségeit, elnézni a magyarítás gyöngéit. NEKED, ki használod a pillanatokot, hogy helyreüss sok sok évi mulasztásokat; ki gazdálkodik a jelennel, hogy kevesebb hézagot találjon nyomunkban a jövő: mint

találunk mi a multban, melynek ép, zamatos morzsáit is szent ereklék gyanánt gyűjtöd és nyujtod át a hullatag jelennek, hogy jól tenyésző magot vess aratásúl a talán vidorabb életü jövőnek, melynek fiai közt vajjon inkább leend-e, mint a jelenéi közt, ki felfogni, méltányolni tudja a súlyos perczeket, melyek benyomása alatt TE oly buzgóan sáfárkodol?

Mindegy. Lelked szent sugalma: ösztönöd, és jutalmad egy-szersmind. Magyar vagy, s ez elég, hogy kebled kész az áldozatra. Avagy nem a legépenégőbb áldozatot mutatod-e be elhagyott köz oltárunkon, midőn éjeidet, nappalaidat, lelked minden gondolatát, szived minden dobbanását, szóval minden életedet, őseink nyelvéletének szenteled? Nagy jutalom; valóban nagy, és édes minden jutalom felett, a szent munka tiszta öntudata! TE bírod ezt; kell, hogy bírd.

Másra nem számítász; jól teszed. Alig van, sőt nincs is, biztos díj egyébben; s ki erre számít, azonfölül, hogy majd mindig csalódik: félig elveszté még érdemét is a jutalomra!

Nem hizelgek, tudod. Sohasem ismerém magamban e gyáva bűnt; s Istenemre mondom, mainap nincs kedvem, sem időm, s kivált irányodban okom sincs, azt megtanulni! DANTÉval vagyunk, a NAGYgyal, ki halálba gyűlölé a hizelgést, türte sok éven át a számkivetés nyomorát, szenvedte a hazátlan szív legmetszőbb kínait inkább, semhogy hizelgés által megváltsa gyötrelmeit; s POKLÁban jó mélyen, a harmadik köröny harmadik osztályában, bűzhödt sárba hajítá, érdemök szerint, a fetrengő hizelgőket. — E mestertől tehát ilyet nem tanulok.

Midőn ezelőtt sok évvel említ-

ném ELŐTTED, hogy DANTE „Divina Commediá”ja fordításáról gondolkodom, így kérdezél: „Hát a VITA NUOVA kész-e már?”

Meglepett igéd; mert én, mint bizonyára sok más csodálói is, a „Költők költőjének,” elmerülve az „Isteni Színjáték” roppant nagyságába, kimondhatatlan szépségeibe: csak ezt, s még akkor birtokomban kevés magyarázatait olvasgattam. Prózai műveit s kisebb költeményeit, csak nevökről s hallásból ismerém. Kérdésed kelté föl kíváncsiságomat ezek iránt, s köszönet figyelmeztetésednek, már ezek nagy részével is megismerkedém.

Az ÚJ ÉLET e szerint NEKED köszöni magyarságát. Azért fogadd azt, mint zálogát elismerésnek, melylyel fönnebbi igédért tartozom.

Papvölgy, 1854. szeptember 25-ikén.

I. JY61

CSÁSZÁR.

A MÁSODIK KIADÁSHOZ.

A magyar közönség reményemen fölül megtisztelé DANTE ez első művét részvételével.

Ez becsületére válik irodalmunk iránti nemes buzgalmának szinte, mint izlésének.

Az első kiadás 500 példányával nem elégíthetém ki t. előfizetőimet; s annál kevésbé juthattott az könyvárusi úton a közönség birtokába. Hogy tehát elkésett előfizetőimet kielégíthessem, s az olasz classica irodalom barátinak is módot nyújtsak e DANTEi mű

megszerezhetésére: második kiadást
 eszközöltem, mely, úgyhiszem, ha-
 sonló arányban fog örvendeni a t.
 közönség pártfogó részvételének.

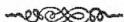
Pest, 1854. september 25-ikén.

CSÁSZÁR.

ALLIGHIERI DANTE.

— Életirási vázlat. —

Mielőtt szólnék a munkáról, melyet ezen-
nel nyujtok a magyar közönségnek :
nemcsak illőnek, de sőt szükségesnek
látom, megismertetni az olvasót szerzője
nevével, életével.

Hosszas életrajzot itt nem írok. Ezt
azon időre tartom fenn, mikor — életem,
erőm és körülményim engedvén — DAN-
TÉnak egy másik művét fogom Nemze-
temnek bemutatathatni; azon művét, mely,
míg ember lesz, kedvelője a tudomány-
nak, barátja a költészetnek, tisztelője a
szépnek és csodálója a nagyszerűnek :
halhatatlanságot biztosított neki; értem

„Isteni Színjáté“kát. Az elé fog illeni a költő életének és korának terjedelmesebb ismertetése, mely nélkül alig képezhetnénk kellő fogalmat azon csodálatos költeményről. Itt ezen ismertetésből csak néhány ecsetvonás álljon.

ALLIGHIERI DANTE (1) született

(1) Így, t. i. két LL-el — és nem ALIGHIERI, mint legtöbbször szokták — írom a nagy költő családnevét, névtelen, de mély danteismertű szerzője után e című munkának: „Della piena e giusta intelligenza della Divina Commedia Ragionamento. Padova, 1823.“ Szerző t. i. (ki, mint F o s c o l o ból tudom, nem más, mint S c o l a r i) 2) alatti jegyzetében felhossa DANTE családnevének változatosságait, s ragaszkodik azon írásmódhoz, mely a nagy költő ellen Firenzében, 1302. mart. 10. hozott ítéletben olvasható. — Így írja szinte Tommaseo, és így találom mindenütt Pelli „Emlékezetei“ben Z a t t a kiadásában is; noha e kiadó egyebütt, megbocsáthatatlan következetlenséggel, mindig csak egy L-et ír; egyet F o s c o l o is, jóllehet maga idézi egyhelyütt a MENNYEG ajánlatát, melyben így ír DANTE: „Incipit Comoedia Dantis ALLAGHERII Florentini Natione, non moribus.“

Firenzében, 1265-ben ⁽¹⁾. Atyja: Allighiero degli Allighieri, a korabeli jelesebb jogtudósok egyike; anyja donna Bella, ma már nem ismert családból. Egyező véleménye az íróknak, hogy az Allighieri-család Firenzében régi nemességű s előkelő vala, melynek bizonyos őseül a történet-írók, s maga a költő is, Cacciaguidát nevezik, ki III. Konrádtól, kit a keresztes hadakkal

(¹) A születési évre nézve már most meg-egyeznek DANTE minden életirói, s meg abban is, hogy azon év május havában született; de eltérnek egymástól a nap meghatározásában. Artaud de Montor, minden további érvezet nélkül, május 8-ikára teszi azt: „Histoire de Dante Allighieri. Paris, 1841.” a 27. lapon; mások május 27-kére: Bayle, Pelli szerint. Hanem DANTE munkáinak azon kiadásában, melyet Velenczében, 1758-ban Zatta eszközölt, a iv. köt. 40. l. megmutattatik, hogy születési napja május 14-ike előttre, önnön tanuságához képest (MENNYEG, xxii. 115 v.), nem tetethetik. Artaud állítását a tudós Witte is elveti, mint melynek alapját fürkészeteiben seholsem

a Szentföldre követett, lovaggá ültetvén: azon hadjáratban veszté életét 1147-ben. E Cacciaguidát a Romából szétvándorolt Frangepán-testvérek egyikétől származtatják a költő némely életirói; de mások e nemzetségi összeköttetést mondának tekintik: mert kimutathatlannak látják a származtatás alapját; fölöslegesnek tartván különben is mind a Frangepánok-, mind DANTÉra nézve, hogy egyik a másiktól kölcsönözön nemzedéki fényt: levén mindkettőnek külön annyi saját dicsősége, hogy amazokat örökre nevezetessé, ezt halhatatlanná tegye a művelt emberek emlékezetében.

Még igen fiatal korában elkezdé tanulni azon tudományokat, melyek századában a művelt szív és ész díszeül tekintettek ⁽¹⁾. Tanítója: Brunetto Latini,

találta. Lásd: „Dante Alighieri's lyr. Gedichte v. K. L. Kannegieszer u. K. Witte. Leipzig, 1842.“ ii. Th. 11. l.

(¹) Ezek az akkori Trivium és Quadrivium név alatt ismeretes tanrendszerben fog-

Firenze tudósainak egyik legjelesbje volt, kit Villani, az egykoru történetíró, „polgártársai gyalulása megkezdőjének és mesterének“ nevez. Ezen Brunetto, a köztársasági tanácsnak előbb jegyzője, majd titkára, utóbb pedig a spanyol királyhoz küldött követe, s miután számkivetéséből, melybe őt a győzelmes ghibellinek kényszeríték, visszahivatott, ügyvivője volt.

A nagy tudományu Brunetto kalauzolása mellett — ki a gyermekkorában már atyátlanná lett fiúnak mintegy

laltattak; jelesen a Triviumban taníttattott: a (latin) nyelvtan (grammatica), az ékes-szólás (rhetorica) és a vitatkozástan (dialectica); a Quadriviumban pedig: a számtan (arithmetica), a mértan (geometria), a zene (musica) és csillagászat (astronomia), elfajult rokonával az astrologiával, vagyis csillagjóslattannal egyetemben. Jöttek aztán a természeti és erkölcsi bölosészet; a jog- és istentan. — Bőven fejtegeti ezeket DANTE maga a LAKOMA ii. 14. fejj.

második atyjaúl lett ⁽¹⁾ — kitünő előmenetelt tőn a fiatal DANTE ⁽²⁾.

Szerette is őt mestere minden többi tanítványa felett; hanem miután munkásságátaközügyek sokkal inkább igénybe vevék, semhogy neki szentelhette volna, önnön ohajtása szerint, idejét, tudományát: az ismeretek kincsét hőn szomjazó ifju Bolognába vándorolt, Olaszország, sőt Europa, akkori leghíresebb egyetemére, hogy ott tanulmányait folytassa, s egy lőn azon tizezer tanuló közül, kiket az időben a tanulás vágya ez

(1) POKOL, xv. 82. v., hol így szól, többek közt, egykori tanítójához:

„Ezembe vásvo, és most bánatosod
Tesszen te kedves jó atyai képed,“ stb.

Kik DANTE atyjának halálát 1270-re teszik, alig fogják összeegyeztethetni ez évszámmal Boccaccio állítását, ki az 1265-ben született DANTÉt kilencz éves korában vezetteti Folco Portinarihoz atyja által. — Kannegieszer 1275-re teszi DANTE atyjának halálát; mi alapnál fogva? nem tudom.

(2) DANTE, mely név alatt az „isteni költő“ már most ismeretes, kicsinyítő a DURANTE névből, melyet ő a keresztségben kapott.

egyetemen összehozott. Megfordult később a páduai, s meg a híres párisi egyetemeken is: amott még serdülő korában; itt, többek véleménye szerint, mint már a köztársaság követé a franczia királyhoz: vagy, mi még valóbbszínű, számki-vetése alatt ⁽¹⁾.

Ennyit mondanom elég lesz származása felől s első tanulmányiról itt, hol szinte nem akarok hosszasan beszélni első szerelméről *Beatrice* iránt, mely a még csak kilencz éves DANTE szívében fakadott, s melynek valamint eldöntő befolyása volt jövő tanulmányira: ugy köszönhetjük szinte a nagyszerű költeményt is, mely őt halhatlanította; mert erről, mint az ÚJ ÉLET sajátképi tárgyáról, alább, s ott tenni szót, hol e

(¹) *Cary*, DANTE életrajzában, melyet az általa angolra fordított „*Divina Commedia*“ elé igtatott, *Villani* egy általános kifejezésére, és *Serravalle* fermoi püspök határozott állítására támaszkodván, vitatja, hogy költőnk az *oxfordi* egyetemen is megfordult, az istentani előadások hallgatása végett.

munkájáról különösen értekezni szándékom, inkább helyén hiszem.

Az iskolai tanulmányokat végezvén, a közügyek pályája várta őt, mely ép az ő korában sok bajjal terhes általában, ő rá nézve pedig különösen gyászos lón annyiból, hogy számkivetésbe vezette, mely miatt harminczhat éves korán túl nem láthatta többé hazáját, a neki mind halálig „kedves, Fiořenztát.“ Hanem itt mellőzhetlenül megemlítendő, habár csak néhány sorral is, Firenze közügyeinek állása DANTE születésekor, és az időben, mikor ő, férfikort érvén, napjait azoknak szentelé. És legjobban vélem e helyütt megtehetni ez említést szavaival DANTE egyik életirójának ⁽¹⁾, melyeket így olvasok:

(1) „Memorie per servire alla vita di DANTE Allighieri,“ a költő összes munkáinak már fönnebb idézett Zatta-féle kiadásában; iv. köt. 2-ik rész, a 42—44. ll. E „Memorie“k írója, ki sem önmagát meg nem nevezte, sem — az előszóhoz képest — a

„Ha minden köztársaságok története azok tagjainak egymás között támadt polgárviszályaik hosszú elbeszélését nyújtja: a mi eleinké, azon időtől fogva, midőn a híres Matild grófnőnek 1115-ben történt halála után, az ő független és köztársasági kormányzatuk első alapját megvetették, egész a XVI-dik század közepéig, alig tart fenn számunkra egyebet, mint siralmas emlékeztét a mi bel megszakadásinknak, melyek akadályul valának, hogy a firenzeiek eljuthatnának a hatalom azon legfőbb fokára, melyre eljuthatni vágyokat oly korán kimutatták. A legnevezetesebb, és tragicus eseményekben legdúsabb volt a Guelfek és Ghibellinek szakadása, mely eleinte Németországban támadván; gyötrötte egész Olaszországot, különösen pedig Firenzét, hol 1215-ben igen csekély okból származott.

„Guelfeknek neveztettek azok,

kiadó által megneveztetni nem engedé, mint egyebütt megjegyezve találom, Pelli volt.
— L. fönnebb a 12. l. az (1) alatti jegyzetet.

kik ellenségi valának a (német) birodalomnak, és a romai pápához ragaszkodtak, megőrzendőek saját szabadságukat; és Ghibellineknek hivattak a többiek mind, kik színlették, mintha a császári tekintélyt akarnák támogatni, jóllehet e pártok fejeinek szokása volna, különböző magán céloknál fogva, szítani a viszálykodást a nélkül, hogy akár a pápákkal, akár a császárokkal gondoltak volna.

„Különböző volt Toskánában mind-egyiknek sorsa; de a győzelem, melyet a hazájokból száműzött, s Manfréd szicíliai király, II. Frigyes császár törvénytelen fia hadai által segített ghibellinek a firenzei köztársaság seregén az Arbia felett Sziéna területén Montaperti mellett 1260-iki september 4-ikén nyertek, oly rossz fordulatot adott a guelfek ügyének, hogy ezek, további védelemre nem is készülvén, elhagyák Firenzét s átköltöztek Luccába: a várost Guido Novello dei Conti Guidi gróf által, a fennevezett Manfréd nevében, ugyanazon hónap

16-ikán elfoglaltatni engedvén; és ha akkor végrehajtatott volna azok tanácsa, kik Firenzét földig le akarák rontani: a guelfek kétségkívül sohasem voltak volna képesek a hatalmat visszaszerezni, mint azután nemsokára történt.

„És valójában ellene szegülvén ezen határozatnak az ő főnökük *Farinata degli Uberti*; miután *Manfréd*, a ghibellin-érdekek leghatalmasabb védője, *Anjou Károly*, sz. *Lajos* francia király öccse által 1267-ben legyőzetett és megöletett: a guelfek békésen visszatértek hazájokba, mely tiz éviglen vetette magát alája *Károlynak*, ki *Szicília királyává* lőn. Ő évenként helyettesét küldé oda, ki az újra rendezett köztársaságot XII jó emberrel (*buon' uomini*)... békében igazgatta... Mikor tehát a mi isteni költőnk világra jött, Firenze még sok érdemes polgárát nélkülözé, kik jobbnak tartották távol élni hazájoktól, mint alattvalóivá lenni abban *Manfréd királynak*, kinek hatalma alá került a tartomány; hanem *Károly*

király, ki IV. Orbán kérésére már le-
jött volt Olaszországba védni az egyház
érdekeit, Romában levén: készült meg-
boszúlni azon bántalmakat, melyekkel
azt az oly hatalmas ellenség naponkint
illette.“

A pártok e dulakodásai még tar-
tottak, mikor DANTE, egyetemi tanul-
mányait végezvén, honába visszatért, s
ő, mert a két párt között múlhatlanúl
kelle választani mindenkinek, ki a pol-
gári névre érdemes akart lenni, mint
melegkeblű hazafi, de talán családi ha-
gyományoknál fogva is, a guelfekhez
állott, s miként többi fiatal kortársai,
ugy ő is, kardot övezvén: hadjáratokban
kezdé szolgálni a közügyet. Jelen volt
1289-ben a campaldinói csatában a fi-
renzei guelfekkel, a ghibellinekhez szító
arezzoiaiak ellen, s ott harczolt a lova-
gok elősoraiban; és a következő 1290-
ben a szinte ghibellin pizaiak ellen, a
firenzei és luccai guelfek egyesült sere-
gében.

Hanem az ő tudományának, magas

értelmének s tiszta kebelének másutt, nem a harczmezőn, akará szedni gyümölcsét hazája. És itt, kezdetben, oly szerencsével vitte őt a népkegy, hogy harminczöt éves korában priorrá lön, mely hivatal az idő szerint a firenzei köztársaság kormányzási rendszerében legfőbb vala.

Törvény volt akkor Firenzében — kétségkívül a népies kormány érdeke miatt alkotva — hogy hivatalokat a köztársaságban csak azok viselhessenek, kik magokat a megállapított huszonegy mesterség valamelyikének anyakönyvébe iraták. E mesterségek (Arti=czéhek) közül hét első-, és tizennégy másodrendűnek neveztetett. DANTE, kit nemannyira saját lelkének ösztöne, mint inkább rokonai unszolása vitt a kormány hivatalaira, az elsőrendű mesterségek VI-ikába jegyezteté magát, mely az orvosoké és gyógyszerészeké vala ⁽¹⁾.

(1) A bejegyzés szavai ezek: „DANTE d' Allighieri degli Allighieri, poeta florentinus,” azaz: Allighieri DANTE az Allighierik család-

Hivatalos pályáján tizennégyszer találjuk őt követségben a köztársaság ügyeiben; s e követségek ketteje a „hú-nok királyához“ volt; „kitől mindent megnyert,“ mint mondja Filelfi, DAN-TE legrégibb életiróinak egyike (1).

dából, firenzei költő.“ Honnan megtetszik, hogy ő nem volt sem orvos, sem gyógyszerész: hanem miután a költőknek külön ily c z é h ő k nem vala: az orvosok és gyógyszerészek sorába jegyezteté magát, kétségki-vül, mint nagy kedvelője a természeti tudományoknak.

(1) Az idézett „Memorie“kben DANTE ezen követségeit az 1293—1299 közötti évekre teszi Filelfi. Ekkor a magyar szent korona az Árpádok utolsója — III. E n d r e király — homlokát diszíté; hanem az ellenkirályok, Martell és Robert K á r o l y, már bitorlák a magyar királyi czímet, sőt amaz még jogait is. Eddig nem fürkészhettem tovább e tárgyat, mely DANTE személyiségénél fogva nem volna érdek nélkül, habár igen valószínű is, mikép nem magyar földön uralkodó királyhoz, hanem az említett címbitorlókhoz történt e kettős küldetése. Artaud de Montor, idézett munkája ix. fejezetében, Filelfi

E csatázások, e követségek után azon hiedelemmel, hogy lefizette hivatalkodási adóját honának, vissza akart vonulni a közügyek pályájáról, hogy annál nyugalmasabban szentelhesse magát tanulmányainak ⁽¹⁾; s talán azért is, hogy távol a hazáját szaggató pártok szünet-

idevonatkozó íme szavait: „Ad Regem Hunnorum bis missus, exoravit omnia=A húnok királyához kétszer küldetvén, mindent megnyert, a mit kért,“ így adja: „Deux fois envoyé auprès du roi de Hongrie dans la Pouille, il en obtint ce que desirait Florence=Kétszer küldetvén Magyarország királyához Apuliába, megnyeré tőle, mit Firenze kívánt.“ Honnan vehette a derék franczia tudós a „dans la Pouille“ szavakat, melyeket a Pelli „Emlékezetei“ben olvasható eredetilatinszöveg nem tartalmaz? nem mondja. Hihetőleg gyanítja csak, hogy DANTE Apuliában járt, mint firenzei követ, Magyarország királyához, hol Martell, s ennek 1295-ben történt halála után, Robert Károly tartattak hún, azaz magyar királyoknak, kikhez, ha jól sejtek, pártja vagyis a guelfek ügyében járhatott.

(1) Mert ezek valának az ő egész szenvedé-
lye, mint mondja az ÚJ ÉLET xxxv. fejeze-

len zavargásitól, „Isteni Szinjáték“a irásához foghasson. De rokonai és baráti ismét ellene szegültek ohajtása valószínűségének, s midőn a közjó tekintetéből sürgeték a hazafit: engedett kívánatuknak, s 1300-ban június 15-ikén priorrá lőn. — Ez volt oka számkivetésének!

És itt újra futó pillantást kell vetnünk a firenzei köztársaság ez időbeli szomorú belviszonyaira.

A guelfek és ghibellinek pártja még nem volt elég a folytonos harcokban, viszonyos üldözésekben egymást fölemésztő boldogtalan firenzeieknek: a közel Pisztojából elzaklatott „Fehérek“ és „Feketék“ nyugalmat keresni hozzájuk vonultak. Hanem a helyett, hogy köztök nyugalmat lelnének: elterjeszték a magokkal vitt mételyt, s új lángokba boríták a már természeténél fogva oly fölötté gyulékony Firenzét. Két táborra szakaszták a guelfeket, kik, mint

tében: „Tanulok, a mennyit csak bírok;“ s ezt, mint alább látni fogjuk, 1300 körül írhatta.

fönnebb láttuk, egyidő óta ismét kezökben tarták a hatalmat, úgy, hogy ezek már egymás ellen forditnák vészhozó gyűlöletöket. A firenzei F e k e t é k főnökeül: Corso de' Donati lön; a F e h é r e k é ü l: Vieri de' Cerchi; amaz Firenze legősibb, ez legdúsabb családainak egyike, egymással, magán viszonyoknál fogva, rég haragban élők.

DANTE priorsága előtt már teljes lángban égett az új pártok viszálya, melynek oltásában buzgón, de sükeretlenül fáradozott a honszerető polgár. S midőn priorrá lön: törekvései fő céljául tűzé, megszabadítani hazáját ezen új fenétől.

Miután hasztalan ügyekvék kibékíteni a meghasonlottakat: határozatot hozott priortársaival — mert hat prior volt ekkor, mindig két-két hónapra választva — mely számüzé a városból a két párt főnökeit. Hanem a számüzöttek sorából kihagyák C e r c h i t: míg azonban D o n a t i t magát abba befoglalák. Ezt részrehajlásnak magyarázák a F e k e-

ték, s midőn a hatalmat visszanyerék : DANTE száműzetésével rováak le ; mint-hogy őt tarták — s bizonyára nem is alap nélkül — az összes priorság lelkének, s így az ellenök hozott fönnebbi határozat fő okának is.

A guelfek közül azokat, kik Cerehit követék s Fehéréknek mondatlak, mint ghibellinekhez szítókat gyanusíták a Feketék. És DANTE, bár addig tiszta guelf politikai hitében, szinte a Fehérékhez szegődött ; mert „midőn a hatalmat birá — így mond Manetto, az ő egyik legrégibb életirója — azon párthoz csatlakozott, melyben több becsületességet sejdített.“ — S itt a fordulási pont DANTE politikai véleményében ; mert ő később a ghibellinekhez szított halálaig.

A ghibellin-érzelmekekről vádolt Feherek ellen, a Feketék pártjának ótalmára tökéle el magát a pápa, VIII. Bonifác, s hatalmuk megtörése végett arra birá Valois Károlyt, hogy lejövén Olaszországba, 1301-ben november

4-ikén megszállaná Firenzét, s kiűzvé abból a F e h é r e k e t: a guelfek hatalmát megszilárdítaná. DANTE, mint hazája függetlenségének egyik legnagyobb hive és véde, s így V a l o i s Károly beavatkozásának heves ellenzője, szinte a száműzöttek sorában volt. Az ellene 1302. január 17-ikén hozott sujtó határozat hírére Romában vevé, hol épen VIII. Bonifácznál járt sikertelen követségben a F e h é r e k részéről; azaz helyesebben, pártok által tépett hazája szomorú ügyében, hogy a meghasonlottakat a pápa közbejöttével kibékítse, s ezáltal annak függetlenségét V a l o i s Károly hatalmától megóvjá. Mert jól tudta ő, hogy a sereg, melyet a francia herczeg Olaszországba hozott, a pápa érdekében és parancsa szerint munkálkodék; s jól tudta azt is, mikép a várost elfoglalandó idegen hatalom uralkodni fog mind a két párt felett, s így hazája, a pártviszályok lecsillapításával, idegen járom alá fog hajolni.

A száműzetési határozat ekkor csak

két évre szól; de ismételve megújított azon hozzáadással, hogy a száműzött DANTE, ha a köztársaság területén kézrekerülne, meg fogna égettetni. Később, 1316-ban, megengedett neki a visszatérés Firenzébe, de úgy, ha azért, mint kegyelemért, esedezni fog, és a kiszabott birságot megfizeti. A válasz, melyet e megkegyelmezési hírre irt, méltó a nagy ember- és költőhez. „Ez-e a dicsőség, mond ő, melylyel Allighieri Dante honába visszahivatik, miután már 15 évig bolygott, mint száműzött? Így akarják-e megjutalmazni ártatlanságát, melyről már senki sem kételkedik? így-e izzadalmaít és fáradságát, mit a tudományoknak szentele? Távol legyen a bölcsészettel megbarátkozott férfiútól, földiesen érző szívhez illő ezen meggondolatlan megalázódás, melyhez képest ál bölcsész gyanánt és dicstelenül, mintegy békókban, állítsa magát! Távol legyen a férfiútól, ki az igazságot hirdeti, hogy ő, a megsértett, megsértőinek, mintha jótevői volnának, birságot fizessen! Nem

ez az ösvény, melyen hazámba visszatérjek; stb.“

Húsz évig bolygott, mint számüzött, egész Olaszországon keresztül, városról városra, tartományból tartományba, gyakran küzködve nélkülözéssel, sőt nyomorral is; megtartva mindig nemes büszkeségét, hajthatatlan szilárdságát, törhetlen nyíltságát s azon férfias önbecset, mely vele, midőn a Fehérek ügyében VIII. Bonifácshoz követül választatnék, e nevezetes igéket mondatá: „Ha megyek, ki marad, s ha maradok, ki megyen?“ De a jelen vázlatban nem követhetem én a nagy számüzöttet húsz évi bolygásiban a nélkül, hogy szűkre tűzött határain túl ne terjedjen ismertetésem; miértis megemlítvén, miképhosszasban mulatott Veronában Can Grande ottani herczegnél, a tudósok és tudományok az időbeli egyik nemes pártfogójánál; s hogy, mint hajdan a görögöknél Homerosz szülőhelye: ugy az olaszoknál a számüzött DANTE menedékei, sok és hosszas vitára szolgáltatott okot; szá-

mos falu és város igényelvén magának a dicsőséget, mely a nagy költő ott tartózkodásából s nagy műve némely részeinek ott készültéből reá hárulhatna ⁽¹⁾: Ravennába vezetem olvasómat, hol élete utolsó éveit, Guido di Novello, Ravenna akkori urának barátságából, önön fia i oktatása mellett, csöndes, folytonos tanulmányozási s elmélkedési nyugalomban töltötte, míg 1321. sept. 14-én, élete ötvenhatodik évében meghalálózván: hullája halottas pompával takarítatott el az ottani minoriták templomában. Hamvai ott nyugsznak a Nagynak maiglan, s a város, mely számüzte az élőt: nem birta azokat többi nagy dicsőülteinek sírjai közé átvinni, bár többször megkísértette jóvátenni halála után a bűnt, melyet az élön elkövetett. Azonban emelt e század első felében (1829) Firenze síremléket az „Isteni Szinjáték

(1) Érdekes adatokat olvashatni e részben a következő munkában: „La Grèce, Rome et Dante. Études littéraires d'après nature, par M. J. J. Ampère. Paris, 1850.“ Különösen a „Voyage Dantesque“ című szakaszban.

írójának“ Santa-Croce című fényes templomában, ott, hol Galilei, Macchiavelli, s több halhatatlan férfiai nyugosznak a végre megpihenő arnoi vidéknek. Rajta ez egyszerű, de nagyjelentőségű, síriratot olvasám:

ONORATE L' ALTISSIMO POETA.

Kedélyesen írja le az öreg Manetto, mint kényszeríték, Beatrice kimulta után, a mélyen kesergő költőt rokonai házaságra. Engedett ő, és feleségül vevé Gemmát, a Donatiak híres családjából. De a csöndes házi élet nem köszönte be boldogító mosolyával DANTE hajlokába. Még mielőtt számüzetnék, elvált nejétől, kit ugyanazon Manetto Szokrates Xantippéjéhez hasonlít ⁽¹⁾, s többé nem is lakék vele. Öt fiú és egy leány

(1) „Specimen historiae litterariae Florentinae seculi xiii. ac xiv-ti, sive vitae Dantis, Petrarchae ac Boccaccii; a cel. Jannotio Manetto. Florentiae, MDCCXLVII.“ a 16. l., ki e részben, ugy látszik, Boccacciot követte; mert ez is ily értelemben nyilatkozik DANTE házaseleti viszonyairól: Maffei, „Storia della letteratura italiana.“ Vol. i. pag.

lőn gyümölcse e házasságnak ⁽¹⁾, kik atyjok mostoha sorsa után Lombardiában, s különösen Veronában telepedtek meg, s a XVI. század közepéig tarták fenn a nagy költő nemzetségét. — Vajjon a békétlen családi élet nem volt-e

48. — Egészen máskép vélekedik DANTE családi viszonyairól F o s c o l o : „La Commedia di DANTE ALIGHIERI illustrata. Lugano“ i. köt. 237 és köv. ll., s különösen a 261-iken, hol a költő körülményeiből azon meggyőződését fejt ki, miszerint G e m m a asszony igen jó anya lévén, annyira rossz feleség nem is lehetett; s hogy híresztelt rossz-sága egyedül B o c c a c c i o tól ered, ki házassági ellenszenvében túlságosan ecsetelé G e m m a assz. mellőzhetlen elmaradását szám-tizott férjétől. E tárgyról is bővebben más alkalommal. — Lásd a legitt következő jegyzetet is.

(1) DANTE magzatai számát hétre teszi A r t a u d de M o n t o r, említett munkájában; de a fiúk közül B e r n a r d o t, a hatodikat, nem találom P e l l i „Emlékezetei“ben, ki pedig, e tárgyról szólván, a 16. l. A r e t i n o szavait hozza fel, ki egyik legrégibb írója DANTE életének. P e l l i vel tart F o s c o l o is, fennidézett munkájában. — Ugyanezen franczia író G e m m á t „gyöngéd, hű és ra-

némi befolyással arra, hogy DANTE, a guelfeket elhagyva, a ghibellinekhez álljon, ki fogja meghatározhatni? miután nem lehetetlen, hogy házi nyugalmát épen az tevé borúltta, hogy ő, hazája érdekében, a Fehérékhez csatlakozván: ellenévé lőn a Feketéknek, kiknek főnöke, mint láttuk, egy Donati volt, feleségének közel rokona.

Még DANTE nevezeteseb munkáiról kell említést tennem, melyek, az „Isteni Színjáté“kon kívül, mely őt a világ legelső költői sorába igttatá, a következők: *Vita nuova*==Új élet, melyet ezennel vesz tőlem nemzetem; *Il Convito*==A lakoma; *De Monarchia*==A monarchiáról; *De vulgari Eloquio*==A nemzeti nyelvről. Ezekhez sorozhatók: „Értekezés a víz- és föld-elemről,“ melyet, állítólag Veroná-

gaszkodó feleségnek“ állítja, s *Manetto* és az ezzel egyértelműek véleményét *Boccaccio* dévajkodásinak tulajdonítja, ki sajnálkozva emlegeté a nősültek sorsát, idézett könyvében a 85. lapon.

ban olvasott volna 1320. június 20-ikán; de melyet több életírója nem tart az ő művének; Foscolo pedig és mások egyenesen koholtnak mondanak. Néhány levél, és több apró költemények, melyek itészetes kiszemelése, összeszedése és kiadása, kivált az újabb korban, szinte számos tudósokat foglalkodtatott.

Ha nagy volt DANTE, mint költő és tudós: bizonyára nem volt kisebb, mint ember és polgár; s innen van, hogy többen, kik DANTE életének és munkáinak történetét írják, egyúttal Firenze, sőt egész Olaszországnak, az ő korába eső viszontagságit is történetökbé foglalják: az ő nagy szellemét szorosán, elválaszthatlanul összefűzve találván azon események sorával ⁽¹⁾. Láttuk, mily önmegtagadással szentelé magát a közügyeknek, melyek annyira elvonák őt kedves tanulmányaitól; s mint tudá megtartani, határtalan honszeretete mellett is, nemes büszkeségét a magas szellemű

(1) Lásd ez iránt: Artaud de Montor ismételve id. munkáját; és Wegele: Dante's Leben u. Werke. Jena, 1853.

embernek, midőn csak méltatlan megaláztatással térhetett volna vissza szülőföldre. Életirói, nem hallgatván el messés szerelmeskedéseit, költői dicsvágyát és metsző haragban kifakadó indulatos voltát: tekintetbe veszik egyszersmind a gyötrelmet, az inséget is, melyet neki méltatlan száműzetése okozott: s egykép magasztalják komolyságát, férfiasan szilárd jellemét, mely nemes önérzetében gyakran nyilatkozott úgy, hogy megsérthetné a pulyákat és szaporíthatá számát ellenségeinek. Mértékletessége mindenben, kivéve a tudományokat, melyeket halálaig olthatatlanúl szomjazott, közbeszéddé vált. Komoly tanulmányai közt enyhet, szórakozást a szépművészetekben keresett: kedvelője a zenének és festészetnek, szoros barátságban élt hazája e nembeli művészeivel, kik korában a többiek felett tündököltek. A politikai életben, szülőföldre körülményei- s a kor szükségéhez képest, párt embere, csak addig ragaszkodott ahhoz, melyhez először szegődött, s melynek hűségesen és

buzgalommal szolgált, míg meg nem győződött, hogy annak vezetői hazája függetlenségének, hatalmának, fényének, s így a közjónak sírásói; és elhagyván azt, bár szított az ellenkezőhez, mégis csak gyűlölete maradt fenn minden polgári megszakadások iránt, mint melyek folytonos pártviszályban sínlód-teték hazáját, s véget érni nem hagyák kínos számkivetését. Balbo, és vele Artaud de Montor, DANTE legújabb életirói, méltán nevezik őt a „legolaszabb olasznak,“ kit valaha szült Itália, s ki, korát illetőleg, egymaga nagy része volt a félsziget történetének.

De ennyi elég itt e NAGYról, kit földieik már századoktól fogva „Isteni“ czímmel diszítnek, s kinek gyarlóságait elfödé a sír: míg nevét és lángeszét minden század, minden évtized növekedő fénykörrel adta át a következőnek, s fogja átadni mindaddig, míg a műveltség szelleme virasztand az emberiség fölött.

BEVEZETÉS.

Kezdjünk elvégre mí Magyarok is általánosabban megismerkedni DANTÉval, Olaszország legdicsőbb fiainak, a világ, s különösen a keresztyénség legnagyobb költőinek egyikével, kinek élete és munkái már tekintélyes külön irodalmat idéztek elé nemcsak honfiainál, de a németek- s egyéb nyugati nemzeteknél is. Mint is felejtethé őt ily soká nemzetünk, mely különben mindig és mindenütt tudta tisztelni, szeretni, sőt követni is a Nagyokat, és csodálni lángelméjük alkotmányait?!

Nem nagy, de több tekinteteknél fogva fölötte érdekes a munka, melyet itt egyelőre vesz tőlem a magyar olvasó. A nagy költőnek, kiről néhány ismertető vonást közlék az előző lapokon,

ifjúkori első műve az. Fakadó, növekvő, halálaig tartó szerelmét írja le abban, oly bensőséggel, oly nyíltan s egyszerűen, hogy láthatjuk lelkében az érzelm minden gyöngyélését, megszámlálhatjuk szíve minden dobbanását.

A hatodfélszázados mű egyébiránt sem tárgya-, sem alakjánál fogva nem olyan, hogy megragadja, lekösse figyelmét, megnyerje osztatlan tetszését a nagy közönségnek, melyet, kivált napjainkban, egészen másnemű olvasmányok után vágyakodtat a kor megváltozott izlése; noha talál abban ez is költői szépségeket, melyekben gyönyörködhetik szíve és elméje. Hanem a műértőnek, az ébredő tudományok és művészetek történetét, s az e történet nagy és kincses tárházát — DANTE „Isteni Színjáték”át — tanulmányozónak, ritka élvezetet fog az mindenkor nyújtani.

De ép ezen tekintetekből helyén lesz néhány bevezető sor, melynél fogva az olvasó magát e mű körül tájékozhassa.

Ám lássuk mindenek előtt tartalma vázlatát:

A csak kilencz éves DANTÉt, május első napján, apja szokásos családi ünnepre vivé magával Folco di Ricovero Portinari, vele egy utczában lakó, nemes barátjához, hol ennek Beatrice — kicsinyítve: Bice — nevű leányát a fiatal Allighieri játék közt meglátván, belé szeret. E szerelem, a leányka fejlődő kegyélyinek hatásával növekedvén: leküzdhetetlen érzelemmé leszen, mely a serdülő ifjunak egész valóját hatalmába ejti. Látása lesz, melyben a neki megjelenő Ámor, kezében az ő tulajdon lángoló szívét tartja, s a szeretett hölgyet azzal tápozza. Mintha nem tudná megfejtetni e látást, Sonetto ír, s küld szét az akkor hírben álló olasz rímelőkhöz, kérvén őket: magyaráznák meg e látását. Válaszolnak többen; de Cavalcanti Guido adja leghelyesebb magyarázatát látásának. Ez addig nem ismeré DANTÉt, s most ennek első barátjává lesz.

Növekvő szerelmét keble szentélyében már nem titkolhatja el úgy, hogy az föl ne tűnjék; ezért örömmel ragadja meg az alkalmat, mely a templomban ajánlkozik, hol a közte s Beatrice közt ülő nemes hölgy, magára vélvén irányzottaknak DANTE elragadtatási pillanatait, oly élénken viszonozza azokat, hogy a körülállók őt hiszik a költő szerelme tárgyának. DANTE boldog, hogy égien tiszta érzelmei iránt a kíváncsi közönséget e véletlen által tévútra vezethette s folyvást tévedésben tarthatja; sonettokat ír e hölgyhez, s midőn ez Fírenzéből távozik, egy másikhoz, kit neki a további látásban megjelenő Ámor, hasonló titokvédül, kijelöl. Azonban költői udvarlása e hölgy körül oly feltűnővé lesz, hogy a városban elhírhedik, s azt maga Beatrice is megsokalván: üdvözlését tőle megtagadja; sőt a nászlakománál, hová egyik barátja DANTÉt is elvezeti, az ő látására elsápadó költőt, a többi hölgyekkel együtt, gúnyolgatja.

Mély gyötrellem fogja el e miatt a

szerelmes ifjut. Gyötrelmét nagyítja Beatrice atyjának halála, midőn a szerette hölgynek gyermeki fájdalmát, keservét egész nagyságában mintegy átöntve érzi önnön kebelébe. Elmereng az élet mulandósága felett, míg azon gondolatra jut, hogy „egykor Beatricének is meg kell halnia.“ E gondolat ellenállhatlanúl megragadja, kórággyba dönti őt, s hagymázában odaviszi képzelődése, hogy Beatricét halálos ágyon, s lelkét angyalok kíséretében mennybe emelkedni látja. Kínos látásában hölgye nevét erőködik kiejteni, midőn az ezt teendőt, a körüle levők fölébresztik. Magához térvén, látja, hogy álmodott, hogy csalékony látás volt, melyet beteg képzelődése feltüntetett. Mindegy: a hagymázos látás jóslattá lesz előtte; a gyászos gondolat megfészkeli magát lelkében. Hölgyét ez időtől fogva túlvilági szellemül tekinti, s úgy szól róla, mint jótévő nemtőről, kit már a menny glóriája ragyog körül, ki megnemesít, megszentésít mindent, a mit lát, megillet; ki

boldogít, igazzá tesz mindenkit, a kit üdvözöl, vagy kire mosolyog. — De a látás valósággá lesz: Beatrice meghal! DANTE fájdalma határtalan, melyet hölgyét magasztaló verseiben utánozhatlanúl fejez ki. Nincs gondolat, mint fájdalma; nincs szava, mint hölgye dicsőítése; s midőn részvevő hölgygyel találkoznak szemei, s azon, némi enyhet keresve, tetszéssel nyugszanak: felzudúl szemei ellen az érzelem, s fogadást tesz a szív, hogy gondolatait nem engedi többé mással társalogni, mint Beatrice emlékezetével. Ezen eltökélés után ismét látása van, melyben dolgok jelennek meg előtte, melyek őt azon határozatra bírják, hogy ne szóljon többé dicsőült hölgyéről, míg olyat nem irand, mit hölgyről még sohasem monda senki.

Ez rövid tartalma az ÚJ ÉLET meséjének, melybe huszonöt sonettot, egy balladát s öt canzonét fűzött a költő, mint Beatrice iránti szerelmének nyilatkozatait.

Mint látjuk, az egész mű nem

egyéb: a huszonöt éves DANTE költeményes alakba öntött önvallomásainál; nélkülöző gyermeteg egyszerűségében minden elágazó szövevényt; melyet mindazáltal, hitem szerint is, igen helyesen nevez az újabb franczia írók egyike „legbensőbb regénynek,” s tesz őseül minden ilynemű regénynek.

Ha a tárgy, melylyel itt találkozunk, nem új, s nem vala új már DANTE korában sem; mert hiszen írtak s énekeltek a szerelemről ő előtte is: bizonyára egészen új az alak; s újnak marad a gondolatok menete, a költés maga, melyben az író bátor és dús fantáziája kimeríthetlenségének hinti el minden lapra fényes tanuságát. Ki a DANTE előtti olasz és katalán költők s provenzai vándordalnokok verseit ismeri, tudja jól, mikép ők is énekeltek a szerelemről; hanem az ő szerelmök csak földi volt: a megújuló tavasz, a fakadó virágok, a játszi szellő, az ég mosolygó azúrja, a virító völgyek, csörgedő patakok, csattogó fülmilék, s több ily érzéki

tárgyak hangzottak vissza dalaikból. A kedvelt hölgy tekintete, kék vagy fekete szeme, mosolya, mind földi volt! Szelleme nem élt azokban; a szerelem boldogítása utáni sovárgás érzéki volt, mely koszorúban, csók- vagy kézszorításban, a szeretett hölgy epedő pillantásaiban, szóval mulékony bájaiban s anyagi birtokában keresé a földi üdvösséget; az egély, a menny, a túlvilági megdicsőülés, ismeretlenek valának előttök. DANTE, ezen első művével, kivált közölök ⁽¹⁾, s mikép sas, bátoran szárnyalt fel az égbe, hová hölgyét, még mielőtt meghalna, fölvivé; sőt oly messze ragadja őt költői vakmerősége, hogy fölibe helyzi őt az angyaloknak, s a Szentháromság titokteljes számában keresi s találja származási gyökerét a „Cso-dának,” melyet hölgyében az Alkotó a

(1) POKOL : i. 35. verstüzet, így mondatja maga a költő Lucia által :

„..... Beatrix

Mért nem segíted azt, ki oly fölötte

Kedvelt, s mintad tűnt hí a csoportból.”

földön megmutatni kegyes volt! Szerelmében nincs semmi földi, hanemha az első találkozás; ezentúl tisztán szellemi egész érzelme, minden vágya, minden sovárgása. Nem keres, nem eseng visszonszerelmet: boldog, ha Beatrice őt üdvözli; vég nélkül boldogtalan, ha tőle ezen üdvözlés megtagadtatik. Az ő hölgye, mindjárt szerelme kezdetén, nem „látszik emberi, de isteni lénynek;” képe a teremtés szellemi tökélyeinek, összege minden nemességnek, erénynek, kinek látása, üdvözlése, társasága mindenkit boldoggá, nemessé, erényessé teszen. Midőn e lény, kit irigylettek a földtől az égiek, mennyegbe költözik: fájdalma végtelen; de nem azért rohanja meg szívét a gyötirelem, mert nem bírhatta őt a földön: hanem, mert a város, a föld megfosztaték e gyönyörtől, e mennyei csodától. A halál szelidnek, gyöngédnek látszik előtte, mert elvivén őt innen, vele egyesítné fenn a mennyekben, hol Beatrice a Boldogságos Szűz zászlója alatt dicsősködik; s midőn

más hölgyön, ki fájdalomra felett szánakozik, szeme némi éddel nyugodnék: feltámad, mint szentségtörő ellen, a szív, s megtiltja a gondolatoknak más tárgyakon forogni, mint egyedül a dicsőült Beatrice emlékezetén, mi is „új“ irányt ad életének.

Ily magasztosan, ily égien, csak DANTE lángszelleme szárnyalhatott. Csak ő lehetne képes átszellemíteni, vagy, hogy valóbban fejezzem ki magamat, átmennyesíteni azon csevegő földi szerelmet, mely koráig csak a völgyek virányaiban, a ligetek árnyain turbékolt, s fölemelni a költészetet az egély fényes csarnokába, hol azzal együtt megdicsőüljön örök időkre, mint megdicsőült ő hölgye az „Isteni Színjáték“ban, melynek eszméje ezen ÚJ ÉLETben már megfogant. Csak ő fűzhette oly szorosan, oly elválaszthatlanul össze a koráig oly közönyös, oly csinálmányos érzésű költészetet, az egély melegítő, éltető tanai-val; ő önthetett abba valódi, élő érzelme-
ket; ő, kinek lángoló kebele annyira

át volt hatva mindattól, a mi szent, magasztos, és fölséges mennyben és a földön, s mi ily hatással a halandó szív, elme és képzelet előtt nyilatkozik.

E szempontból tekintve DANTE ÚJ ÉLETét, mely mintegy előfutója volt az európai tudományosság és műveltség ébredésének, mely épen az Arno völgyein, hol ő született, kezde koránynlani: megbecsülhetetlen kincsül marad az minden barátja előtt azon világosságnak, mely e korzakot, s általa a jövőket, földeríté. S ha úgy tekintjük — a minthogy úgy is kell tekintenünk — DANTÉt, mint ezen világosság egyik legelső s leghatalmasabb sugarát: még növekedni fog általános becse e műnek, mint mely — a VEZEKLÉNY utolsó négy énekével — az egyedüli forrás, melyben a Nagynak szellemét, mintegy tűkörben, visszaragyogni látjuk, s melyből — hogy legújabb életirójával szóljak ⁽¹⁾ — lelke történetéhez legbiztosabb

(1) W e g e l e. „Dante's Leben und Werke. Jena, 1852.“

adatokat meríthetünk. És így, a ki érdekekkel, vonzalommal viseltetik DANTE, és nagy műve, az „Isteni Színjáték“ iránt: lehetlen, hogy érdekekkel, édesded élvezettel ne olvassa e könyve minden sorát is.

E benső, általános érdemhez, különösben az olaszokra nézve, másik is csatlakozik, mely a drágagyöngy hüvelyében rejlik — a nyelvben.

DANTEig az olaszföld népeinek nyelve zúr, idomtalan zagy volt, a latin-barbár népek badaréka, melynek használatát alig kezdé pár évtizeddel előbb megkísérteni egynémely rímelő szerelmes dalaiban. Fölkelt ő, a lángész, a szilárd lelkű honfi, a szent igazság, a tiszta egélyesség hírnöke, s azon tűzzel, mely kebelében égett, felkarolván e zúrt, e zagyot: mintegy második teremtmény, nyelvet alkotott abból, dúsát, szépet és hangzatosat, melyre hatodfél század után is büszke a nemzet, mely őt — mint költőt és polgárt — legdicsőbb fiaként tiszteli. Innen képzelhető, mily nagy érdeke

és érdeme minden olasz előtt az ÚJ ÉLETnek, melyben DANTE, nemcsak szerelmét s ifjúkori életét írta meg; de megkezdte nemzete örök nyelvtanát is, melyet aztán „Isteni Színjáték“ában folytatott s „Lakomá“jában befejezett.

Miután ennyi magasztalást mondtam DANTE e művéről: senki sem fogja a Nagy iránti tiszteletlenségnek tulajdonítani, ha annak — mások s általam is észrevett — gyarlóságairól szinte megemlékszem.

A megkapó szépségek, a fantázia bájai ne vakítsanak el bennünket annyira, hogy a mutatkozó homályt is ne lássuk, s ha felfedeztük, arra másokat is ne intsünk.

Fel fog ötleni a könyv igen sok lapján a nyelv darabossága ⁽¹⁾. Ez olykor kellemetlenül akasztja meg az olvasót; mert napjainkban már igen is megszoktuk a csinos, sima előadást, kivált

(1) En fordításom nyelvezetéről alább fogok szólni; itt egyenesen az eredetit értem s akarom értetni.

szerelmi tárgyakban. Azonban ne feledjük, mikép, ha az ÚJ ÉLETEt olvassuk, hatodfél század előtt írt regény van kezünkben! s oly szerző munkája, ki, mint fönnebb már említém, önmaga alkotá idomtalan zürből a nyelvet, melyen érzésinek hangot, képzelődésinek alakokat adott. Ezen oknak tulajdonitható több helyütt a csak vélt, vagy valódi homály is, mely olykor szinte érthetetlenséggé lesz. Ennek nem DANTE az oka, hanem a nyelv; még inkább a kor, s ennek mysticus iránya a hitben, szokásokban és ábrándokban, melytől a lángész sem maradhatott egészen ment, s ha-hogy hatott volna is, talán nem akarta azokat mindenütt s mindenben mellőzni; mert hiszen közvetlenül a korabelieknek írt, s ő különösen, a népnek, a nép kedvéért ⁽¹⁾.

Alakját tekintve, nem mondhatjuk e munkát remekműnek. — E megjegy-

(1) Meg fog ez tetszeni különösen a xxiv-ik fejezethez irandott jegyzetekből.

zésem, melynek legitt okát adandom, s melyet már mások is tőnek, szinte nem fogja sérteni a Nagyot, ki azt irván, bizonyára nem gondolta, hogy egykor az ő szerelmi gyermeteg eléadását, a legkomolyabb ítészet figyelmére méltassa. Az ifjukor lángja, hevültsége, mondhatnók, szenvedélye ömlik el az egészen; és e tűz, forrásban tartván mindvégig a költő indulatát, szenvedélyét: nem engedi művén, eléadásán uralkodni azon nyugalmat, mely a művészi tökélynek egyik föltétele, igénye, minden alkotásban, mely a remek nevet megérdemelje. — De hiányzik abban az egység is, másik föltétele s igénye a remekségnek. Mert tárgyakat találunk abba szöve, egészen idegeneket a főtárgytól, s azzal semmi kapocs által össze nem fűzhetőket, öszsze nem hangoztathatókat. Így az egész XX-dik fejezet, melyről annak helyén bővebben; így a költemények hosszadalmas, aprós, a mese menetelét nemcsak kellemetlenül megakasztó, de szinte ún-

tató bonczolása (1), mit az, ki a sonetokat, canzonékat és balladákat tanulmányozza, nagy köszönettel veend a nagy költőtől; de a mi egyszersmind annak elismerésére is elvezetendi őt, hogy a munka, mint „legbensőbb regény“ is, nem remekmű. — Ezen egységet zavarják továbbá az ittott feltűnő viták, melyeket önmaga idéz föl kételkedve a szerző, s én a jegyzetekben ki fogok helyenkint mutatni. De mindezt, ismétlem, a XIX-dik század ítészete ohajtaná nem látni a műben, melyet remekké szeretne tenni szerzője nagy neve miatt, s menten látni minden gyarlóságtól, mitől pedig, mint ember, a lángész sem lehet ment egészen.

Miután a munka nagy jelességeit s

(1) Ép ezen ok bírt némelyeket arra, hogy a költemények magyarázatait és felosztásait vagy végkép kihagyják, vagy legalább—mit újabban az ÚJ ÉLET francia fordítója Delecluze is tőn — jegyzetek gyanánt az illető lapok sarkára szorítsák. — Lásd eziránt a ii. fejezethez írt 16.) alatti jegyzetemet.

homályait láttuk ; alig leend fölöslegesen még néhány szó, meghatározásáról a könyv czimének, tartalma valódi vagy képletes voltának, és az időnek, melyben íratott.

S ezek fölemlítését nem tartom hiú szőszaporításnak: meggondolván, hogy nálunk, kiknél oly ritkán említettetik DANTE, jó lesz, már ez alkalommal is, legalább főbb vonásokban, érinteni azokat, mik e mű körül is terjedelmes értekezések tárgyaiul voltak, s vannak maiglan is, Olaszország és a nyugati külföld tudósinál.

DANTE e munkáját így czímezé: VITA NUOVA. Soká nem jutott eszébe senkinek e czímet másképp érteni, mint azt szerző maga is kétségkívül érté, t. i. a „nuova“ szó azon értelmében, melyet a latin „nova“ jelent, s magyarul e társnévvel teszünk ki „új.“ — Az újabb időkben mindazáltal Fraticelli (¹), hi-

(¹) Mint Artaud de Montor idézett történetében az 59. l., s a „Divina Commedia“ francia fordításához írt előbeszédében a xiii.

vatkozván a DANTE kora előtti munkákra, azt állítá, hogy a „nuova“ szó itt annyit jelent, mint „giovanile,“ azaz: „fiatal — fiatalkori.“ E magyarázata a címnek fontos annyiból, hogy kivetkőzteti a munkát azon jelleméből, mely érdekes voltának épen egyik fő tényezője. Mert világos, mikép a „nuova“ szó, ez értelemben: „új,“ a költő „újjászületését“ jelenti; míg a „fiatal“ szó jelentésével az anyagi élet első korszakába viszi az olvasót, s ezáltal elveszti nagy részét azon varáznak, melylyel a szerző „lelki“ életének „új“ fordulata által hat az olvasóra, ki ezen átváltozást perczről-perczre oly érdekekkel, oly figyelemmel kíséré; koránsem tekinthetvén a fiatalkori szerelmes szívnek ömledezéseit oly becsesek- s oly fontosaknak, bármily érdekes legyen is különben hirtökösának személyisége és eléadása, mint a nagy szellem fokozatos fejlődésének,

1.; ugyszinte Witte id. magyarázatiban a 9., 10. ll. s Wegelenél is olvasom.

belső átalakulásának önmaga általi leírását.

A „nuova“ szó azon jelentését, melyet neki Fraticelli tulajdonít, elfogadja Artaud de Montor is. — De lécluze, a „Vita nuova“ franczia fordítója, nem bocsátkozik annak magyarázatába; hanem megtartván a „nouvelle“ szót, ezt „új“ értelemben veszi, amint megtetszik következő soraiból: „Az ÚJ ÉLET, e benső megújulás, melyet DANTE lelkében Beatrice fiatalsága és szűzies kegyélyei idéztenek elé, nemcsak a nagy költő élete első husz évének némely vonásait ismerteti meg, hanem még azon különös is megvan abban, hogy úgy tekintethetik, mint összevont képe azon nagy megújulásnak, mely azon korban, melyben DANTE élt, munkálkodék. Mit Olaszországban mindenki éreze, mit a XIII. századtól mindenki követele: azt DANTE kifejezte, kérte ÚJ ÉLETében (¹).“ — Így veszik azt,

(¹) „Observations sur la vie nouvelle,“ a

t. i. „új“ értelemben, azon német tudósok is, kiknek DANTE műveire vonatkozó munkáival eddig megismerkedhetém ⁽¹⁾, s különösen Wegele, ki, egyetlen megjegyzésével, szerintem, véget vet a vitának: Fraticelli állítását DANTE saját szavaival döntvén meg. DANTE ugyanis e munkája címét, mindjárt az első sorokban, latin szavakkal is kiteszi, így írván: „Emlékezetem könyvének azon részében, mely előtt keveset lehetne olvasni, rovat találtatik, mely így szól: „*Incipit vita nova.*“ — E megjegyzést DANTE apróbb lyrai költeményinek magyarázója is tette már; Wegele pedig, hivatkozván e latin kifejezésre, teljes joggal mondja: „Míg

„Divina Commediá“nak Brizeux által készített francia fordítása előtt 65. l.

(1) K. L. Kannegieszer, előszavában az „Isteni Színjáték“ német fordításához, 4. kiad. a xl. lapon; K. Witte, már említett magyarázatiban, a 10. lap. — és legújabban Wegele: „Dante's Leben und Werke. Jena, 1852.“ a 100—101. ll.

Fraticelli és követői be nem bizonyítják, mikép a latin „nova“ szó is véteztet valaha „fiatal — fiatalkori“ értelemben: addig az olasz „nuova“ szó sem jelenthet DANTE e könyvében mást, mint „új,“ azaz szellemileg megújult életet.“

Mint Wittenél és Blancnál, s még bővebben egy másik német munkában ⁽¹⁾ találom, Rossetti, ki DAN-

(¹) E munkának czíme: „Bericht über Rossetti's Ideen zu einer neuen Erläuterung des DANTE und der Dichter seiner Zeit. Berlin, 1840.“ a 64. s követk. lapokon; s mint Wittenél a 19. lapon olvasom, szerzője, ki magát meg nem nevezé, Mendelsohn József. — Az olasz munkák megszerzésével igen szomorúan vagyunk, különösen mi magyarok. Köz- és magánkönyvtárainkban igazi fehér hollók azok, s könyvárusaink boltjában is csak elvétve láthatunk egykét olasz könyvet, azt is csak kezdő tanulónak valót; s ha megrendelést teszünk: évekig kell várnunk, mikor aztán megtudjuk, hogy, a mit legjobban ohajtánk bírni, vagy épen nem kapható, vagy úton van hazánk felé! Így vagyok én különösen

TE s a korabeli kitünőbb költők minden szerelmes költeményében politikát, s jelesen pápa elleni — anti-guelf — szellemet és ghibellin-czélokra kötött titkos szövetkezések kifejezését akarja látni és láttatni: a „Vita nuova“ alatt sem ért egyebet, mint DANTE belépését a ghibellin-pártiak titkos szövetségébe. — Rossetti ezen magyarázatait Blanc „velőtlen kínszások“nak nevezi ⁽¹⁾; Witte pedig fölöslegesnek tartja azok megczáfolásába bocsátkozni; Foscolo Ugo ellenben ⁽²⁾ egészen helyesli a politikai vagy — mint ő mondja — történeti magyarázatot; és a „Bericht“ névtelen írója, Rossetti, állítását többnek véli alap-

Rossetti, s még más egypár irónak DANTE-ra vonatkozó munkáival, melyeket évek óta hiába várok, hiába sürgetek, s mindekkorig csak német és francia értekezésekből, kivonatok- s idézetekből ismerhetek.

(1) „Die beiden ersten Gesänge der göttlichen Comödie etc. Halle, 1832.“ a 26—32. ll.

(2) „La Commedia die Dante Alighieri illustrata. Lugano, 1827.“ a 210—212. ll. s egyebütt.

talán gyanításnál; míg végre Artaud de Montor az ily titkos szövetkezések létezését az időben, mint a kor nyílt szellemével ellenkezőt, Schlegel tekintélyére is hivatkozva, elveti. — Én itt azt csak említeni akartam; bővebben szólnom a vitához nem lehet, mert Rossetti munkáját mindeddig nem olvashatám; Foscolo állításaira azonban másutt majd visszatérek.

Egy másik vitás pontot kell érintenem az ÚJ ÉLET körül: annak tárgyát s az abban dicsőített hölgy miségét illetőleg.

A kérdés ez: szerelmes volt-e valóban DANTE, és pedig Portinari Beatricébe; avagy nem merő képlet-e az egész költemény, s a magasztalt hölgy nem képleti alak-e, melyet a költő, valamely mysticus vagy politikai czélzat leplezésére, választott?

Miután ránk nézve, kik DANTÉt s a dantei irodalmat alig kezdjük ismerni, e vita különös érdekekkel birni nem fog:

mellőzöm a kölcsönösen felhozott okokat, s csupán en véleményemet mondom el.

Én az egész költeményben átélt igazi érzelmet, s oly szívbeli szenvedélyt találok, hogy azt tisztán politikai nézetek leplének, vagy merőben képletnek állítani nem merném. Megvallom, mikép nemcsak nem látom természetlennek, de sőt igen is megtörténhetettnek vélem, hogy a kilencz éves DANTE a kegyélyes Portinari Beatrice iránt szerelemre gerjedt; hogy ezen érzés korával növekedett, s idővel a melegkeblű, dúsképzelmű iljunak egész valóját meghódította, s végül szellemének új irányt adott. Ellenben nagyon valószínűtlennek, sőt, keletkezési korszakát tekintve, szinte alaptalannak tekintem azt, hogy ezen egész műben, Rossettiként, csupán politikai nézeteket és érzelmeket kelljen keresnünk és találnunk úgy, hogy szerinte aztán a „Vita nuova“ ghibellinséget, a szerelem a romai császárhoz való vonzalmat, s Beatrice — mint donna — a császári mélt-

tóságot jelentse; s[hogy a kilencz éves DANTE, e korban már, a ghibellin-pártiak szövetségébe avattatott legyen. Mert, ha kétségtelen történeti adatok nem szólnának is a mellett, hogy ő 1289—1290-ben a ghibellinek ellen, a guelfek soraiban harczolt, később ez utóbbiak ügyében követséget járt, s 1300-ban, mint a firenzei köztársaság perjele, még mindig a guelfekkel tartott, kik akkor firenzében uralkodván, csak mint ilyent — t. i. guelfet — emelék őt a köztársaságnak akkor legfényesb perjeli hivatalára: még mindig megfegyhetetlen maradna a könyv, s az abba szótt költemények igen sok helye, nagy száma, melyekben erőszak nélkül mást, mint a szívnek valódi, élő hölgy iránt kigyúlt szerelmét, s e szerelemnek legnemesb nyelven kifejezését, nem érthetünk. — Hasonló erőtetésbe kerül a tisztán mysticus képleti magyarázat is, mint azt az egyes jegyzetekben érinteni fogom. Azonban tagadni nem akarom, hogy az egész munkán neme az akkor nagyon is diva-

tos mysticismusnak ömlik el, s az eredetileg tiszta és valódi emberi szerelem, az egélyileg mysticus legszebb képekbe van öltöztetve, mi aztán csak növeli a mű szépségeit, s megadja neki azon magas érdemet, mely által szerzője az őt megelőzőt költők mindennapi sorából, mint már érintettem, kibontakozék, s elérhetetlen magasságba emelkedék.

Hosszas fejtegetések tárgyaúl lőn végre DANTE tisztelőinél azon kérdés is: életének melyik szakában szerzette e művét?

Kétségtelen, hogy az ÚJ ÉLET nem egyszerre, sőt nem is azon egy évben készült, hanem hosszabb idő alatt. Artaud de Montor egyenesen „gyermeknek“ mondja DANTÉt, midőn a „Vita nuova“ első sonettoját írta és szétküldé ⁽¹⁾; mi, ha nem épen lehetetlen is,

(1) „Ce sonnet rendu public sans que l'on connut l'auteur, dont on ne pouvait soupçonner le nom, car Dante était un enfant — E sonetto közzétetvén a nélkül, hogy ismernék szerzőjét, kinek nevét sem gyanítha-

de csakugyan valószínűtlen. Witte, ugyanazon sonetto költését, DANTE tizennyolcz éves korába teszi, s e kor már nem „gyermeki.“ Állítását a költő saját vallomására — ÚJ ÉLET 2. fej. — alapítja. S én azon csodálkozom, mint kerülheték el a franczia tudós figyelmét az ÚJ ÉLET e 2-ik fejezetbeli sorai? (1) Wegele megengedvén, hogy DANTE

ták, mert DANTE gyermek vala; stb.“ id. munka 61. l. S a következőn: „Malgré l'extrême jeunesse de Dante=Dante igen fiatal kora daczára.“ — Ezeket ő, mint Förster jegyzeteiben a 120. l. olvasom, egyenesen Balbo „Vita di Dante=Dante élete“ című munkájából vette, melyet én nem bírván: nem tudom, mi alapon nyughatik e vélemény. Artaud de Montor legalább semmi alapját nem adja állításának, noha Balbot sok helyütt nevezi és idézi.

(1) Ezek szerint DANTE önmaga első látását élete 18-ik évébe teszi, s minthogy a sonetto épen a látást adja elé: világos, hogy azt nem „gyermekkorában“ írta. — Ugyanitt azt mondja a költő, hogy „hölgye udvariasága“ meg van „már“ jutalmazva „ama jobb világban;“ tehát e sorokat már Beatrice halá-

tizenhatsz éves korában költé az említett sonettot: erősen védi Witte azon véleményét, hogy az ÚJ ÉLET 129: körül, legnagyobb részében, már meg volt ugyan írva, utolsó fejezetei mindazáltal a költő későbbi korába esnek; s midőn azt befejezte: a könyv előbb készült részeit is átnézte, sőt sokhelyütt újra öntötte; s ezt akkor tévé, midőn benne az „Isteni Színjáték“ eszméje már meg volt fogantva, sőt ezen egész művének terve is készen állt, mi pedig, általánosb vélemény szerint, 1300 körül történhetett. És e vélemény, melyet én szinte magamévá teszek, épen nincs ellenkezésben DANTE azon szavaival, melyeket az ÚJ ÉLET-re vonatkozólag mond LAKOMÁ-jában: „És ha a jelen munkában, mely LAKOMÁnak neveztetik, s akarom, hogy az legyen, férfiasabban írnék, mint az ÚJ ÉLETben; mind a mellett sem szándokom annak érdemét legke-

la után írta, mely pedig 1290-ben történt, mikor Dante 25 éves volt. — V. ö. az i. és ii. fejezetet; és a xxiv. fejezethez írt 6) jegyzetet.

vésbbé is csökkenteni, de inkább emelni azt ez által; látván, s eszélyesen, mikép illő, hogy amaz hő és szenvedélyes, ez mérsékelt és férfias legyen. Mert más-kép illik beszélni is, cselekedni is egyik, mint a másik korszakban ⁽¹⁾.“ Mert élete utolsó éveiben írt ezen szavaival helyesen jellemezheté úgy, a mint jellemzé, azokat, miket 18—25 éves korában, de nem „gyermeksége“ éveiben írt.

És most térjünk át az ÚJ ÉLET magyar fordítására.

DANTE műveinek tanulmányozása a nyugati külföldön, közel félszázad óta, egyik szükséges kelléke a tudományos műveltségnek, a művészeti tökélyre juthatásnak. E tanulmányok sorát legelőbb is a „Vita nuova“ nyitja meg, mint első kulcs az „isteni költő“ szívéhez, szellemi életéhez, s így, mint első küszöb az „Isteni Színjáték“ roppant épületéhez. Innen az ÚJ ÉLET számos kiadásai, for-

(1) IL CONVITO, Z a t t a kiadásában, iv. köt, i. rész 55. (hibásan 85.) lapon.

ditásai, magyarázatai Olaszországban, s azon kül.

Ezt tudván, el fogja hinni a magyar olvasó, hogy nem vak eset, nem szeszély az, mi egem legelőbb is az ÚJ ÉLET fordítására bírt. Számitással tevém ezt; azon számitással, hogy a költők költőjét ott kezdjem megismertetni nemzetem tudománykedvelő egyéneivel, hol, ha őt valóban tanulmányozni ohajtanák, tanulmányukat legbiztosabban kezdhessék. És tevém másodszor azon célból, hogy e osekély művel legalább némi figyelmet gerjeszsek a Nagy iránt, kinek „Isteni Színjátéka“ szinte megkezdve már nálam magyar fordításban, de mely — bevégezése éveket kívánván — nem tudom, eljuthat-e vagy sem valaha tollam után a közönséghez; s így e bizonytalanság mellett legyen legalább némi nyoma töllem DANTE műveinek irodalmunkban.

Egyetlen eredeti szövegeül fordításomnak az szolgált, mely DANTE összes munkáinak Z a t t a által Velenczében, 1758-ban eszközölt 4-edrétü kia-

dásában, a IV-dik kötet I. részének 5—52. lapjain áll⁽¹⁾. Fraticelli, Keil, s még egyikét újabbnak, a Zattaénál bizonyosan hibátlanabb kiadásait, az olasz könyveknek nálunk ritkasága és nehéz kaphatósága mellett, csak idézetekből ismerem. Ha tehát valaki más eredetivel, vagy más eredeti után készült fordítással hasonlítván össze az enyémet, ittott eltérőnek találná: ezt azon körülménynek tulajdonítsa, hogy a szövegbeli eltérések összehasonlítása, a legjobb, leg-

(1) DANTE munkáinak e kiadására, mely eddig egyetlen a m. kir. egyetem könyvtárában, hová bold. J ó s z e f nádor hagyományából jutott, t. barátom T o l d y F e r e n c z, azon könyvtár nagyérdemű őre, figyelmeztett, s ő engedé azt használnom is. — Épen midőn sajtó alá adnám e fordításomat, juttatá a szerencsés véletlen birtokomba DANTE összes műveit 8-adrétű 5 kötetben, mely kiadás Velenczében 1751-ben, P a s q u a l i nál jelent meg, s melynek 5-dik kötetében van a „Vita nuova,” melylyel e dolgozatomat még összehasonlíthatám.

vágyasabb szándék mellett sem állott hatalmamban.

Fordítások közül két francziát bírok és egy németet. Delécluze francia fordításának, mely a Brizeux által fordított „Isteni Színjáték“ 1843-diki kiadása előtt áll, csak igen kevés hasznát vehetém, mert az — nem is említve, hogy a közbeszótt költemények mind folyó beszédben, s még így is sok rövidítéssel, advák — fölötte szabad, több helyütt inkább magyarázat, mint hű fordítás, és egészen a mai sima francia nyelven írva, nélkülözi a sok százados eredetinek azon sajátos nyelvezeti zamatát, mely azt, csupán e tekintetnél fogva is, tiszteletre méltó aggságban tünteti föl. — Jobb ennél a másik, Artaud de Montoré; de ő, DANTE történetében, csak egyes fejezeteket, ittott csak töredékeket nyújt, a mint t. i. céljára — a költő életének és munkáinak ismertetésére — szükségesnek találta. Hasonlíthatlanúl jobb ezeknél a német: „Das neue Leben von Dante Alighieri. Aus dem Italieni-

schen übersetzt und erläutert von Karl Förster. Leipz. 1841,“ melynek nagy hasznát vettem. Förster, mint fordítása mutatja, kitünő szorgalommal, mondhatom, nagy kedvvel, sőt magamként, szeretettel dolgozott DANTE e művén. Több eredeti feküdt szeme előtt, s így módja volt megtenni a szövegbeli eltérések összehasonlítását, s ő ezt meg is tette hűségesen, mint jegyzeteiből látható. Fordítása általánvéve hű, de szép sima nyelvezete szinte csak igen ritkán emlékeztet az eredetinek hatodfélszázados korára, darabos voltára, mit e fordításnál, én legalább, hajlandó vagyok némi hibának tekinteni. A költemények nála az eredetiekhez — mérték- és rímekre nézve — hasonló alakban, majd általánosan híven, igen sükerülten, szép költői nyelven, jelennek meg, s pedig nem kölcsönzött, hanem saját fordítása szerint. Nála találtam, s tőle vettem át a felosztást fejezetekre, melyek sem eredetimben (1),

(1) A fönnebb említett Pasquali-féle kiadást is ideértve.

sem Delécluze francia fordításában elkülönítve nincsenek. Merészkedtem ezt tenni az ő nyomán, ki, mint mondtam, több eredeti kiadás szerint dolgozott; s mert, ismételt összevetés után, úgy találtam, hogy e felosztás a munka természetéből van véve, s különben fölötte alkalmas az olvasó, és még inkább a tanulmányozó figyelmének, emlékezetének mintegy leszögezésére. — O y n h a u s e n német fordítását, melyről mind F ö r s t e r, mind W i t t e emlékeznek, nem tudtam mindeddig megszerezni.

A folyó beszéd közé igtatott költeményekre nézve volt alkalmam használni a következő könyvet is: „Dante Alighieri's lyrische Gedichte. Übersetzt und erklärt von Karl Ludwig K a n n e g i e s z e r, und Karl W i t t e. Zweite verbesserte Auflage. Zweiter Theil. Anmerkungen von Karl W i t t e. Leipz. 1852.,“ mely egyébiránt, mint már a czímből is észrevehető, főleg a költemények körül teendő jegyzetekre nézve szolgált segítségül.

De számot adok azon eljárásról is, melyet fordításomban czélul tűztem, és, tehetségemhez képest, szigorúan követtem. S itt külön illik szólnom a folyó beszédről, külön a versezetekről.

Első volt a hűség. — Én, minden fordítás ezen fő kellékét, szorosan megtartottam; talán itt szorosabban, sem-hogy sok műbarát azt helyeselhetné. Ha hibáztam tulság miatt: örömet viselem a komoly ítészet megrovását; de előre kijelentem, mikép nem újdivatú regényt vagy novellát akartam adni a magyar olvasónak: hanem DANTE hatodfélszázados e könyvét szent ereklye gyanánt tekintvén, midőn azt nemzetem irodalmába átvinni magamban eltökélém; kötelességemnek tartottam lehetőleg minden fényei- s homályival adni át úgy, mikép az nagy mestere kezéből kikerült. Innen van, hogy fordításom nyelvezetén, mennyire csak tehetém, megtartani iparkodtam az ódonság hamvát, a régiség azon színezetét, mely az eredetit oly sajátságossá, s már ez által is, oly érde-

kessé teszi. S ezen, majd szóhű fordítás-
tól csak ott tértem el: hol nyelvünk ter-
mészete ezen eltérést szükségkép meg-
kivánta. Lehet, hogy ittott olaszosan
hangzik fordításomban a szókötés, ide-
genszerűen egyik vagy másik kifejezés.
Ezt öntudatosan is tettem; de mégis
ugy, hogy szép nyelvünkön erőszakot
el ne kövessék. Az ugyanis hitem, hogy
minél több színezetet, erőt, hajlékony-
ságot illesztünk be nyelvünk emelkedő
épületébe: annál gazdagabb, hangza-
tosabb s érzéseink és képeink kifejezésé-
re alkalmasabb leend az; mire nézve
szólhatnék, és szeretnék is szólni, töb-
bet; de itt helyén kívül volna e tárgyról
beszélnem.

A hűséges ragaszkodást az eredeti
szöveghez ép oly szorosan iparkodtam
megtartani a költeményekben is; ezért
fordítám azokat rímek nélkül, de mégis
az eredetiek mértéke szerint, mindenütt
tizenegy szótagos jambusokban, mint az
eredeti sorok- és hangzatnak legmeg-
felelőbb mértékben. Folyó beszédben ad-

ni ezeket teljességgel nem akarám; mert, ha veszt minden mű, már maga a leg-gondosabb fordítás által is: a versezet bizonyára megszűnik, igen nagy részben, az lenni, ha alakjának szépségétől egészen megfosztatik (¹). Mivé lesznek DAN-TE sonettoi és canzonéi D e l é c l u z e úrnak, különben csinos nyelvezetű, francia prozájában! Valóban alig hinnók, hogy azok sonettok, vagy canzonék akarnak lenni. — Megkísértettem a rímelést is; de felhagyék vele: mert beláttam, mikép ezen erőtetés, nálam, csak a hűség rovására történhetnék meg a legtöbb helyütt; s azért fenhagyám a fáradozás e részét, az egésznek tökéletesb kidolgozásával együtt, azok számára, kik

(¹) Halljuk csak, mit mond a költői művek fordításáról maga DANTE: „E però sappia ciascuno, che nulla cosa, per legame musaico armonizzata, si puó della sua loquela in altra trasmutare, senza rompere tutta sua dolcezza e armonia = S azért tudja meg mindenki, mikép mûsai kötelék által harmoniázott semmi tárgyat sem lehet saját nyelvéből másra átváltoztatni a nélkül, hogy egész édessége és

nálamnál tehetségesbek levén ⁽¹⁾: örö-
mest szentelendik erejüket DANTE di-
csőítésére, s ezáltal nemzeti irodalmunk
gazdagítására; mit hogy mielőbb meg-
érhessünk, lelkem egyik legforróbb ohaj-
tása.

És itt bucsút veszek olvasómtól azon
kérelemmel: legyen munkám gyöngéi
iránt elnézéssel, s ne feledje, mikép
DANTE egy sorának, egy kifejezésének
kellő megértésére gyakran napok szüksé-
gesek. S vannak e könyvben sorok, me-
lyek fölött én hetekig tünődtem, s még
maiglan sem tudom: vajjon megértet-
tem-e, vajjon híven fordítottam-e azo-
kat? DANTE azon író, kiről Foscolo
— a korabeli jeles olasz tudósok s fárad-
hatatlan Dante-buvárok egyike — tiz
évi tanulmány és fürkésznet után, nem
átalla így nyilatkozni: „Mind a mellett

szépsége szét ne szakadjon.“ CONVITO, i.
7. fejr. a 66. lapon.

(1) Hozzátehetem: s még azon szerencsés
helyzetben is lesznek, hogy a Dante-irodalom
több kincseit birandják, mint birom én.

is, hogy oly számtalan zarándok lépett föl DANTE műveinek ösvényére, ez még mindig átláthatatlan erdő tömkelegéhez hasonlít. Ez erdő legnagyobb része, daczára az öt század alatt folytonosan ráfordított munkának, még nem ritkított meg.“ Ha tehát ily ösvényen én, irodalmunk dantei részét tekintve, kezdő, megtévedtem: tévedésem valóban megbocsátható. És kimondhatatlanul fognék örülni, ha találkoznék, ki szíves részvételre méltatván munkámat: botlásimra figyelmeztetne. Kimutatván azokat, nemcsak én nyernék ezáltal, de nyerne, és még inkább, nemzeti irodalmunk is. Mert hiszem erősen, fog jöni kor irodalmunkra is, midőn honfiaiim közül szinte igen sokan fogják tanulmányozni DANTEt, szerintem is atyját — és mily dicsőséges atyját! — a napjainkban anynyira divatos romantikának: mint már évek óta buzgón és szorgalommal tanulmányozzák a szinte nagy Shakespeare-t.

Ily mesterek mellett hová fejlődhet-
nék — tehetséges és fáradhatlan mun-
kásokban hiányt nem látó — magyar
nemzeti irodalmunk!

PAPVÖLGY, 1852. augusztus 25-kén.

Ú J É L E T.

I. FEJEZET.

Emlékezetem könyvének azon részében, mely előtt keveset lehetne olvasni, rovat találtatik, mely így szól: *Incipit vita nova* (¹). E rovat alatt találom írva a szavakat, melyeket szándokom e könyvben, ha nem is mind, legalább értelmök szerint, összegyűjteni.

Már kilenczszer tért vissza születésem után a világoosság ege, sajátyszerű forgásához képest, majd azon egy pont-ra, mikor először jelent meg szemem előtt gondolatom dicsőséges hölgye, ki sokaktól, kik nem tudák mikép nevezék, Beatricének neveztetett. Ő már

(¹) Minden latin kitétel és homályosb hely magyarázata, fejezetről fejezetre, a munka végén található.

annyit volt ez életben, hogy létezése óta a csillagos ég, kelet felé, a fok tizenkét részének egyét megjárta; úgy, hogy majd kilenczedik évének kezdetén jelent meg nekem, s én őtet az enyémnek majd végén láttam. És megjelent a legnemesebb színbe öltözve, alázatos és becsületes vérvörösbbe: felövezve és ékesítve olyaténkép, mint igen fiatal korához illék vala. Azon pillanatban, igazán mondom, az élet szelleme, mely lakozik a szív legrejtekebb kamarájában, oly erősen kezdte vala reszketni, hogy a legkisebb ereken borzasztónak látszék, és reszketvén, mondá ez igéket: *Ecce Deus fortior me: veniens dominabitur mihi.* Azon pillanatban az állati szellem, mely lakozik a kamarában, melybe minden érzéki szellem hordja az ő megérzeteit, nagyon kezdte csodálkozni, s különösen a látás szellemeihez beszélvén, ez igéket mondá: *Apparuit jam Beatitudo nostra.* Azon pillanatban a természeti szellem, mely azon részben lakik, hol táplálékunk felszolgáltatik, elkezdte sírni, és sírván.

ez igéket mondá: *Heu miser! quia frequenter impeditus ero deinceps.* Azótától fogva mondom, hogy Ámor uralkodott lelkemen, mely tünstint el is lön neki jegyezve; s oly nagy elbizottságot és oly nagy uralmat kezdé rajtam gyakorolni, a képzelődésem által neki adott erőnél fogva, hogy kénytelen valék mindent, mi neki tetszett, ököleletesen megtenni. Sokszor megparancsolá, hogy iparkodnám látni e legfiatalabb angyalt: miért is én gyermekkoromban sokszor fölkeresém őtet, s oly új és dicséretes magaviseletben látám, hogy bizonyára el lehetne róla mondani Homérosz költő amaz igéjét: *Nem látszék halandó ember—hanem Isten leányának.* És jóllehet képe, mely folyvást velem vala, Ámor büszkesége volna, rajtam uralkodni; mindazáltal oly nemes erényü vala, hogy sohasem tűré, mikép szerelem kormányozna engem, az ész hű tanácsa nélkül, oly dolgokban, melyekben olyatén tanácsra figyelni hasznos volna. Mivel pedig felülállani a szenvedélyeken s

az oly kora fiatalság cselekedetein, némi mesés beszédnek látszik; távozom azoktól: s mellőzve sok dolgot, mely a gyűjteményből, melyből ezek születnek, vetethetnék: azon igéken fogom kezdeni, melyek emlékezetembe nagyobb szakaszok alatt írvák be.

~

II. FEJEZET.

Miután annyi nap haladt el, hogy éppen betelt kilencz év az ezen legnemesebb hölgy fönnírt megjelenése után; e napok utolsóján történt, hogy e csodálatos hölgy megjelené nékem, a legfehérebb színbe öltözve, két nemes hölgy közegett, kik korosabbak valának, és menvén az úton, azon oldalra fordítá szemeit, hol én, igen megfélemlülve, valék: s kimondhatatlan udvariasságánál fogva, mely ma megjutalmazva a nagy században, erényesen üdvözle engemet, úgy hogy akkor látni véltem a boldogság

minden határait. Az óra, melyben az ő legédesebb üdvözlése hozzám eljutott, azon napnak épen kilenczedike volt. És mivelhogy akkor volt először, hogy igéi megindultak fülembé jövődők; oly nagy édesség hatott meg, hogy, mintegy meg-részegülve, távozám az emberek közül s egyik szobám magános helyére vonúltam, s elkezdtem gondolkodni a legudvariasabbról. És róla gondolkodván, édes álom jött reám, melyben csodálatra méltó látás jelent meg előttem.

Mert úgy látszék, mintha szobámban láng-zínű felhőt látnék, melyben egy úr alakját különböztetém meg, kinek tekintete félelmetes volna, a ki rá-nézne; s olyan vígnak látszék, ön magára nézve, hogy csodálatos dolog vala: és igéiben sok dolgot monda, melyekből én csak keveset értettem; közölök ezeket értém meg: *Ego dominus tuus*. Karjaiban mintha személyt láttam volna aludni mezetlenül, csakhogy könnyeden betakarva látszék vérvörös patyolatba; kit én igen figyelmesen megnézővén, ráisme-

rék, hogy az üdvösség hölgye vala, ki engem előtte való napon üdvözölni kegyeskedett. S kezei egyikében, úgy látszék, mintha valamit tartana, mi egészen égne: s úgy látszék, mintha hozzám ez igéket mondaná: *Vide cor tuum!* S mikor egy ideig ott volt vala, úgy látszék, mintha fölébresztené az alvót: s addig törte eszét, hogy megeteté vele azt, mi kezében égett; mit az aggódva evék meg. Ezután nem sokáig tartott, hogy vigsága a legkeservesebb sirásra változott; s így sirván, karjaiba szorítá azon hölgyet, s vele, úgy látszék, mintha Ég felé szállana: miáltal én oly nagy gyötrelmet érezék, hogy gyöngé álmom azt nem viselheté el, sőt megszakadt és fölébredtem: s rögtön elkezdtem gondolkodni, és úgy találtam, hogy az óra, melyben e látás nekem megjelent, az éj negyedike volt; úgy hogy világosan kitűnik, mikép az, az éj utolsó kilencz órájának elseje vala. Gondolkodván a jelenetről, föltevém: tudtára adni azt sokaknak, kik híres dalnokok valának az

időben; és mivelhogy már magamtól is láttam volna a mesterséget rímelt szavakban mondani: föltevém, hogy sonettot csinállok, melyben üdvözölném Ámor minden hívét; s kérvén őket, hogy ítélnek meg látásomat: megírák nekik azt, mit álmomban láttam vala: s elkezdém akkor e sonettot:

Minden szerelmes lélek- s szende szívnek,
Kit fölkeresni fog jelen beszédem,
Hogy véleményét énnekem megírja,
Üdv ő Urokban, azaz Szerелеmben.

Meghármásultak majd immár az órák
A csillagoknak legfénylőbb szakában,
Hogy rögtön Ámor megjelent előttem,
Emlék'zetemnek borzasztó alakban.

Ámor vidámnak látszék, tartva szűmet
Egyik kezében, s könnyű patyolatba
Takarva alvék karjain Madonna.

Felkölté aztán, s a megfélemlített
Égő szívemmel tápozá aláz'san,
Majd ellebegni láttam őt könyezve.

E sonetto két részre oszlik. Az első részben üdvözlök és feleletet kérek. A másodikban jelentem, mire kell felelni. A

második rész itt kezdődik: *Meghármasultak.*

E sonettora sokan feleltek s különböző értelemben, kik között felelt az is, kit én barátim elsejének nevezek: s egy sonettot monda akkor, mely így kezdődik:

„Látál, hitemként, minden érdemet te; stb.“

És ez volt mintegy kezdete a barátságának köztem és közöttte, mikor megtudá, hogy én valék az, ki hozzá ezt küldötte vala. A mondott sonetto igazi értelmét akkor senki sem látta, hanem most világos a legeggyűgyüebbek előtt is.

III. FEJEZET.

Természeti szellemem e látástól fogva meg kezdett akadályoztatni munkálkodásában: mert a lélek egészen elmerült a gondolkodásba e legnemesebbbről; miáltal én kevés idő múlva oly hullatag és gyöngélkedő állapotra juték, hogy sok

barátomnak nehezére esett engem így látnia, és sokan, teli irigységgel, már sürögtek megtudni tőlem azt, mit én egészen el akarék rejteni mások előtt. És én, észrevevén a gonosz kérdezősködést, melyet hozzám intézének, Ámor akaratából, ki az ész tanácsa szerint parancsola velem, felelék nekik, mikép Ámor volna az: ki engem ennyire juttatott. Ámorra mondtam, mert jelei közöl annyit viselék arczomon, hogy ezt nem leheté eltakarni. És mikor kérdék: „ki miatt képtelenített el annyira ez Ámor tégedet?” mosolyogva tekinték rájuk, és mitsem mondték nekik.

Történék egykor, hogy a legnemesebb azon helyen üle, hol igék valának hallhatók a dicsőség Királynéjáról; s én oly helyen valék, honnan látám az én boldogságomat: s öközte és köztem, egyenes vonalban, igen kedves tekintetű nemes hölgy ült vala, ki sokszor tekinté rám, csodálkozván nézésemen, mely rajta látszék határozódni; azért sokan észrevevék az ő nézését; s annyira ügyeltek

arra, hogy távozván azon helyről, hallám mondatni közelemben: „Látod, mi-kép rontja meg azon hölgy ennek személyét?” s megnevezvén őtet, értém, hogy arról szólának, ki középen volt az egyenes vonalon, mely a legnemesebb Beatricétől indúla ki, és az én szememben végződék. Akkor nagyon felbátorodtam, bizonyossá levén, hogy titkom az napon, pillantásim által, nem lőn elárulva mások előtt; s azonnal eltökélém, hogy e nemes hölgyet az igazság ernyőjévé teszem: s annyira kitüntetem rövid idő alatt, hogy titkomat igen sokan, kik rólam beszéltek, tudni vélték. E hölgy segélyével elrejtém néhány évig és hónapig szerelmemet, s hogy még hiszékenyebbekké tegyek másokat, kedveért némely rímes kicsiségeket csináltam, melyeket nem szándokom ideírni, csak mennyiben ama legnemesebb Beatricét illetnék; azért kihagyom; csupán egy némelyt fogok fölírni, mely az ő magasztalásának látszik.

Mondom, hogy az időben, mikor e

hölgy ernyőül volt oly nagy szerelemnek, részemről vágyam támadt azon legnemesebb hölgy nevére megemlékezni, és társakul sok hölgynevet, s különösen e nemes hölgyét, adni hozzá; és hatvan nevet vevék, a legszebb hölgyekéit, ama városból, hová az én hölgyem a legfőbb és legfőbb Úrtól helyeztetett: s levelet fogalmaztam *serventesse*-alakban, melyet nem írok le, s meg sem említettem volna, hanemha annyiból, hogy föltevén azt, csodálatra méltólag történék, mikép az én hölgyem neve, azon hölgyek nevei közt, más számban, mint a kilenczesben, semmikép sem türe, hogy állana.

IV. FEJEZET.

A hölgy, kivel oly sokáig elrejtém hajlamomat, kénytelen lőn eltávozni a fennmondott városból és messze tartományba utazni. Miért is én, mintegy megrémülve szép védelmének megszűnése miatt,

igen elcsüggedtem vala, jobban, sem-
mint azelőtt hittem volna: és meggon-
dolván, hahogy távozása felől nem be-
szélnék kissé fájdalmasan, az emberek
sokkal előbb észreveendették vala tit-
kolódzásomat; föltevém tehát, némi pa-
naszt emelni sonettoban, melyet leírok,
mivel az én hölgyem közvetlen oka volt
bizonyos szavaknak, melyek a sonetto-
ban vannak, amint megtetszik annak, a
ki érti azt; s akkor e sonettot mondám:

O ti, kik Amor útain haladtok,
FigyeljeteK s nézzétek,
Van-e enyémhez fájdalom hasonló!
Csak arra kérlek, halljatok meg: aztán
Képzeljétek, ha minden
Kinnak tanyája s kulcsa nem levék-e?

Ámor, koránsem én kis érdemből,
De ön nemes kegyéből,
Oly kedves, édes pályát tűze nékem,
Hogy én sok ízben hallhatám mögöttem:
Isten! mi érdem által
Lőn birtokául ennek oly vidám szív?

Eltűnt jelenleg minden büszkeségem,
Mely a szerelmi kincsből serkedett föl,
És oly szegény levék én,
Hogy róla félve történik beszélnem.

S akkép akarván tenni, mint azok, kik
 Szégyen miatt a bűnt titokba rejtik :
 Színlek kívül vigalmat,
 Míg benn szívemben sírok és evődöm.

E sonettonak két fő része van ; mert
 az elsőben szándékom Ámor hiveit fel-
 híni Jeremiás próféta íme szavaival : *O*
vos omnes, qui transitis per viam, attendite
et videte, si est dolor, sicut dolor meus ; és
 kérni, legyenek türelemmel engem meg-
 hallgatni. A másodikban elbeszélem, mily
 sorsra juttatott Ámor, de más értelem-
 ben, mint melyet a sonetto végső része
 mutatnak ; s elmondom, mit vesztettem
 el. A második rész kezdődik : *Ámor, ko-*
ránsem.

~~~~~

V. FEJEZET.

Azután, hogy e nemes hölgy elútazott,
 tetszett az Angyalok Urának felszólítani
 dicsőségébe egy fiatal, igen nemes te-
 kintetű, hölgyet, ki fölötte kellemes

volt ezen fennmondott városban; kinék testét láttam fekünni lélek nélkül, sok hölgyek közepett, kik igen keservesen siránkoznak. Akkor eszembe jutván, hogy egykor láttam őt társaságában ama legnemesebbnek, nem tartóztathatám magamat a könnyektől; sőt könyezvén, föltettem magamban, mondani néhány szót halála fölött, jutalmául annak, hogy láttam őt néhány ízben hölgyemmel; s ezt megérintettem némileg utolsó részében ama szavaknak, melyeket róla mondek, amint az világosan megtetszik annak, ki érti azokat: és akkor e két sonnettöt mondám vala, melyek elseje így kezdődik: *Könyezzetek*. És a második: *Halál, te zord*.

Ámor könyezvén, sírjátok ti is, kik
Szerettek, hallván, mily ok készti sírni;
Irgalmat esdő hölgyeket hall Ámor,
Bánat keserve nézvén ki szemökből.

Mert a kegyetlen, vad halál nemes szív
Ellen gyakorlá zordon ő hatását,
Elrontva azt, mi a becsületen kül,
Magasztalandó hölgyben a világon.

Halljátok, Ámor mint megtisztelé őt;
Mert őt valóban jajgatózni láttam
Fölötte a szép meghalt arczatnak;

S aztán az égre gyakran föltekinte,
Hol a nemesnek lelke már lakást vón,
Ki a vidámság hölgye volt a földön.

E sonettonak három része van. Az elsőben felhívom és sürgetem Ámor híveit a siránkozásra: és mondom, hogy Úrok sír: és mondom, hallván az okot, miért sír, hogy annál hajlandóbbak legyenek engem meghallgatni. A másodikban elbeszélem az okot. A harmadikban szólok azon tiszteletről, melyet Ámor tanúsíta e hölgy iránt. A második rész kezdődik: *Irgalmat esdő*. A harmadik: *Halljátok, Ámor*.

Halál, te zord, és megkérlelhetetlen,
A bűnnek őszülője,
Legyőzhetetlen, súlytarhes bírószerk!
Okot szerezvén bánatos szívemnek,
Melyért komor levék én,
Nyelvem törekszik tégedet gyalázní.

S akarsz maradni koldús kegyelemben,
Kell, hogy kimondja nyelvem

Hibádat, telvét minden görbeséggel;
Nem, mintha volna földön ismeretlen,
De, hogy haragra keljen,
Ki eddig Ámor kenyerével éle.

A szendeséget földről elragadtad,
S mi becsre méltó, mint erény, a hölgyben,
Az ifjuság derűjén,
Te a szerelmes kellemet lezúztad.

Ki volt e hölgy? nem szándokom felőle
Említeni többet, mint ismert erényit.
Ki üdvre érdemetlen,
Ő társaságát sohase remélje.

E sonetto négy részre oszlik. Az első részben a halált némely tulajdon nevein nevezem. A másodikban, róla beszélvén, megmondom okát, mi indít engem kisebbitésére. A harmadikban rágalmozom őt. A negyedikben határozatlan személyhez fordulok beszédemmel, csak hogy értelmemet illetőleg, az meg van határozva. A második rész kezdődik: *Okot szerezvén.* A harmadik: *S akarsz maradni.* A negyedik: *Ki üdvre érdemetlen.*

~~~~~

VI. FEJEZET.

E hölgy halála után néhány napra olyas dolog történt, mely miatt el kelle utaznom a fenmondott városból, s azon vidékre mennem, hol tartózkodott a nemes hölgy, ki védelmem vala; noha utazásom czélja nem esnék oly messzire, mint ő volt: és jóllehet látszólag többek társaságában volnék, az utazás még sem volt kedvemre; úgy hogy a fohászok alig enyhítheték szívemnek a miatti bánatát, hogy távoznom kelle boldogságomtól. Mindazáltal a legédesebb Úr, ki rajtam a legnemesebb hölgy erejénél fogva uralkodik, képzelődésemben megjelent előttem, mint zarándok, könnyedén s alávaló ruhába öltözve. Megzavarodottnak látszék, s a földre nézett, csak hogy koronkint szeme mintha azon szép csörgedező és igen tiszta patakra fordulna, mely az út mellett ott, hol én valék folydogála. Úgy látszék, mintha Ámor hína engem, s ez ígéket mondaná:

„Azon hölgytől jövök, ki sokáig volt
védelmed ; és tudom , hogy visszatérése
nem fog lenni ; s azért azon szívet , me-
lyet tőle birtokodul tevék , magammal
hozom , s viszem azon hölgyhez , ki vé-
delmedül lesz, mint vala ez (s megneve-
zé azt, kit én jól ismerék) : mindazáltal,
ha hozzád intézett íme szavaimból vala-
mit elmondanál, ugy mondd el azokat,
hogy általok észre ne vetessék a színlett
szerelem , melyet kell , hogy mutass má-
sok iránt is.“ S ez igéket mondván , el-
tűnt e képzelődésem egész rögtönséggel,
miatta azon legnagyobb résznek, melyet,
mint látszék, Amor nekem önmagából
adott; s mintegy megváltozva arczula-
tomban , lovaglék az napon gondolatok-
ba mélyen elmerülve , s kísérve sok fo-
hász által. A nap elmulván , erről e so-
nettöt kezdém :

Midőn, utazván a minap , lovaglék,
Kedvetlenül tett mentemen busúlva,
Amort az ösvény közepén találtam
Zarándokoknak könnyed öltönyében.

Arczúlatában látszék ő szegénynek,
Mikéntha megszűnt volna ő uralma ;

Foházkodással, gondolkodva jött, s hogy
Senkit se lásson, a fejét lehajtá.

Meglátva engem, szólított nevemről,
És monda: „Messze tájékról jövök, hol,
Mert én akartam, a szived lakott volt;

S hozom neked, hogy újabb kéjt szerezzek.“
Akkor belőle oly nagy részt vevék én,
Hogy eltűnék, s én észre sem vevém: mint?

Ezen sonettonak három része van.
Az első részben elmondom, hogy Ámor-
ral találkozám s mikép jelene meg előt-
tem. A másodikban azt mondom el, mit
ő monda nekem, ámbár nem teljesen,
félvén, hogy titkomat elárulom. A
harmadikban elmondom, mikép tűnt
el szemem elől. A második kezdődik:
Meglátva engem. A harmadik: *Akkor
belőle.*

VII. FEJEZET.

Megérkezésém után elindultam fölkeres-
ni azon hölgyet, kit az én uram a fohá-
szok ösvényén nekem megnevezett vala.

És hogy beszédem rövidebb legyen, elmondom, hogy nemsokára védelmemül tevém őt, elannyira, hogy sok ember beszéle róla, túlmenve az udvariasság határin; mi sokszor keményen súlyosult reám. S ez okból, azaz e sértegető szóbeszéd miatt, mely, ugy látszék, galádul megböcsteleníte engem, ama legnemesebb, ki megrontója volt minden gonosznak és királynője az erényeknek, elmenvén egy helyütt mellettem, megtagadá tőlem az ő legédesebb üdvözlését, melyben álla egész boldogságom. És eltávozván kissé jelen tárgyamtól, értésül akarom adni, mit vin véghez bennem ereje az ő üdvözlésének.

Mondom, hogy, mikor ő előttem bárhol is megjelent, csodálatra méltó üdvözlésének reményében, nem maradt semmi ellenségem; sőt a tiszta szeretet némi lángja hatott meg, mely megbocsáttata mindenkinek, a ki engem megbántott vala: és ha akkor valaki bármiről is kérdezett volna, válaszom egyedül Ámor fogott volna lenni, alázatosságba

öltözött arczulattal. S mikor ő már némileg üdvözlőfélben volna, Ámor egyik szelleme, lerontván minden más érzéki szellemeket, kiüzé az arcz gyöngécske szellemeit, s monda nékik: „Menjetek tiszteletére a ti hölgyeteknek!” és ő az ő helyökön marada; és ki a szerelmet megakarta volna ismerni, megteheté, szemem reszketegségét megtekintve. S mikor e legnemesebb üdvözlés üdvözle, nem, mintha Ámor oly szer volna, mely meghomályosíthatná előttem az elviselhetetlen boldogságot; hanem ő, mintegy tulságos édesség által, olylyá lön; hogy az én testem, mely egészen kormánya alatt volt, sokszor, mint nehéz és lelketlen tárgy, mozga vala. Ugy hogy világosan kitűnik, mikép az ő üdvözlésében lakozék az én boldogságom, mely sokszor meghaladta és túláradta az én képességemet.

Most visszatérve tárgyamhoz, mondom, hogy, miután boldogságom tőlem megtagadtatott, oly nagy fájdalom szálla meg, hogy, távozván az emberek kö-

zól, magányos helyre menék, a földet legkeserűebb könyekkel öntözni. És miután e könyezés által némileg megenyhültem, szobámba tértem, hol jajgathattam anélkül, hogy valaki hallana: és itt irgalmasságot esdekelvén az udvariasság hölgyétől, és mondván: „Ámor, segíts meg hívedet!” elszenderültem, mint a megvert gyermek, könyezve.

VIII. FEJEZET.

Alvásomnak mintegy közepén történt, hogy úgy látszék, mintha mellettem a legfehérebb ruhákba öltözött és mély gondolatokba merült ifjut látnék ülni: arczul felém nézgett, oda, hol feküvém: s midőn egyideig elnézett, úgy látszék, mintha fohászkodva hina, s nekem ez igéket mondaná: *Fili mi, tempus est ut praetermittantur simulacra nostra*. Akkor úgy látszék, mintha őtet ismerném, mert úgy hívta engem, mint igen sokszor hitt

vala fohászaiban: és rá tekintvén, úgy látszék, mintha keservesen sírna, s tőlem néhány ígét várna; miért is én, nekibátorodván, imígy kezdék vele beszélni: „Ura a nemességnek, s miért sírsz te?“ És ő ez ígéket mondá nekem: *Ego tamquam centrum circuli, cui simili modo se habent circumferentiae partis, tu autem non sic.* Akkor, gondolkodván az ő ígéről, úgy látszék, mintha igen homályosan beszélt volna hozzám, úgy hogy én erőködtem szólni, s ez ígéket mondtam neki: „Mi ez, Uram, hogy oly homályosan beszélsz?“ És ő, köz ígékben, monda: „Ne kérdezz többet, mint hasznodra volna;“ és azért elkezdék vele beszélgetni az üdvözlésről, mely tőlem megtagadtatott; s okát tudakolám tőle; mire ilyenténkép felelt nekem: „Az a mi Beatricénk, hallá bizonyos személyektől, rólad levén a szó, mikép a hölgynek, kit neked én a fohászok ösvényén megnevezék, némi bántalma lőn tőled: miértis ezen legnemesebb, ki ellensége minden megbántásnak, nem méltóztatott üdvö-

zöltni a te személyedet, félvén, nehogy bántalmas lenne. Honnan, jóllehet hoszszú társalkodás által ő a te titkodat némikép igazán ismerné, akarom, mondj te elébb bizonyos igéket, melyekben kifejezed a hatalmat, melyet én fölötted, ő általa, bírok, s mikép lől te övé tüstintten gyermekséged óta: s erre hídd tanúul azt, ki tudja; és mennyire kéred őtet, hogy neki azt megmondja; és én, ki az vagyok, örömet fogok erről vele beszélgetni; s ezáltal meg fogja érteni akaratomat, s megértvén azt, megismerendi a megcsalatottak igéit. Ugy intézd ez igéket, hogy mintegy közvetve legyenek mondva, s te ne szólj közvetlenül hozzá, mert nem illő: és ne küldd hozzá nélkülém sehová, hol meghallhatná azokat; hanem ékesítsd föl kellemes harmóniával, melyben én mindig ott leszek, mikor kelleni fog.“ S ez igéket mondván, eltűnt, és álmam megszakadt. Én pedig visszaemlékezvén, úgy találtam, hogy e látás nekem a nappal kilenczedik órájában jelent meg; és elébb, semmint ki-

mennék a szobából, eltökélém egy ballátát készíteni, melyben követném azt, mit nekem az én Uram parancsolt vala: s aztán e ballátát csináltam:

Balláta, vágyam: fölkeresned Ámort,
S társul vevén őt, hölgyemhez betérned,
Hogy énekedbe szótt mentségemet majd
Uram szavakkal adja ő eléje.

Balláta, mégy te oly udvarisággal,
Hogy társaság nélkül is
Magad mehetnél bárhová merészen,
Mégis, ha menni biztosan kívánnál,
Előbb keresd föl Ámort;
Talán nem is jó, őt mellőzve, menned:
Mert az, ki által lesz meghallgatásod,
Ha rám valóban, mint hiszem, haragszik,
Látván, mikép ő társasága nélkül
Valál utadban, könnyen meggyalázza.

Ha majd együtten lesztek, édes ajkkal
Hozzá a szót igyen kezd, d,
Előbb szívetől szánalmat könyörgvén:
„Madonna! az, ki engem küld tehozzád,
Ha tetszik, úgy akarja,
Mentsége lévén, hallgassad meg aztat.
Itt Ámor, ő, ki bájidnak miatta,
Miként akarja, változtatja arczát;
Mért kényszeríté másra őt kacsintni,
Tudhat'd, mivelhogy szívet nem cseréle.“

Mondd : „Oh Madonna, szíve oly szilárdan
 Megőrizé hűségét,
 Szolgálni hogy kész minden gondolatja ;
 Rögtön tiéd lőn , s sohsem tévedett meg.“
 Ha mégse' hinné, monddsa :
 Kérdezze Ámort , nincs-e úgy valóban ?
 És végezetre esdekeld aláz'san,
 Ha kedve ellen volna megbocsátni,
 Hozzon parancsot, meghalnom, követje,
 S meg fogja látni , rabja mint fogad szót.

S mondd annak , a ki kulcsa a könyörnek,
 Előbb, mint hölgytelen léssz,
 Ő fog beszélni tudni jó jogomról :
 „Édesded hangom kedveért, maradj itt
 Az ő körében , s a te
 Szolgád felől, ha úgy tetszik, beszélgezz,“
 S ha megbocsátna kéretedre néki,
 Add nyájas arczczal hireül a békét.
 Eredj, ha tetszik , én nemes ballátám,
 Oly perczben indulj, hogy becsedre váljék.

E balláta három részre oszlik. Az
 elsőben megmondom neki, hová menjen ;
 s felbátorítom , hogy biztosabban men-
 jen : és megmondom , kinek társaságát
 válassza, ha biztosan akar menni s min-
 den veszedelem nélkül. A másodikban
 elmondom azt, mit megtenni kötelessége.

A harmadikban tetszésére bízom menni, mikor akar, indulását szerencséje karjaiba ajánlván. A második rész kezdődik: *Ha majd együtten.* A harmadik: *Eredj, ha tetszik.*

Ellenvehetné valaki, az igaz, és mondhatná: nem tudja, kihez volna intézve beszédem a második személyben, minthogy a balláta nem egyéb, mint ezen igék, melyeket kimondok. Mire azt mondom, hogy szándékom e kétséget megoldani, s megmagyarázni e könyvben, még kétségesebb részében is; s akkor értse meg itt, ki még kételkedik, s ellenvetést akarna tenni, azonképen.

~

IX. FEJEZET.

Ezen fennírt látás után, elmondván már az igéket, melyeket elmondanom Ámor kötelességemül tőn, sok és különféle gondolatok kezdének velem küzködni s engem kísérteni, mindegyik majd védel-

mezhetlenül; mely gondolatok közül négy leginkább akadályul lőn az élet nyugalmának. Melyek egyike ez vala: Jó Ámor uralma; mert hívének értelmét elvonja minden roszaságtól. A másik ez vala: Nem jó Ámor uralma; mivelhogy minél nagyobb hűséggel viseltetik híve ő iránta, annál súlyosabb és fájdalmasabb pillanatokon kell átmennie. Egy másik ez vala: Ámor nevét hallani oly édes, hogy lehetetlennek látszik előttem, mikép az ő tulajdon munkálkodása a legtöbb dolgokban más legyen, mint édes; mivelhogy a nevek a nevezett tárgyakat követik, amint hogy írva van: *Nomina sunt consequentia rerum*. A negyedik ez vala: A hölgy, ki miatt Ámor téged úgy szorongat, nem olyan, mint más hölgyek, hogy szíve könnyen fölgerjedjen. És mindegyik annyira küzdött velem, hogy olyatén helyzetbe juttatott, mint van az, ki nem tudja, melyik ösvényt válassza pályájaúl; ki menni akarna, és nem tudja: merre menjen. És ha gondolám is: az ő közös útjokat keresem föl,

vagyis azt, melyen mindannyian talál-
koznak; ez is nagy ellenségem vala né-
kem, tudniillik hínom az irgalmasságot,
és karjaiba vetnem magamat. És ez ál-
lapotban lévén, vágyam jött rímezett
igéket írni, s rólok akkor e sonettot
mondám:

Ámor beszéde minden gondolatnak
Bennem, s magokban oly különbözők, hogy
Egyik, hatalmát únszol elfogadnom,
Míg kábaságnak vallja azt a másik.

Édet kínál egy másik a reményben,
S fakaszt könyekre egy másik gyakorta;
Egyek csak abban, hogy könyört esengnek,
S a félelemtől, mely szűmben, remegnek.

S így nem tudom, mit kezdjek? szólni érzek
Ösztönt magamban, s szólnék, nem tudom, mit?
Ilyen szerelmes tévelyben hinárlom.

S ha egyezésre bírni mind akarnám,
En ellenemtől illenék esengnem
Paizst magamnak, Könyör asszonyomtól.

Ezen sonetto négy részre osztható.
Az elsőben mondom és állítom, hogy
minden gondolatom Ámorról van. A má-
sodikban mondom, hogy különbözők, s

elbeszélem különféleségöket. A harmadikban megmondom, miben látszanak mind megegyezni. A negyedikben mondom, hogy Ámorról akarván mondani, nem tudom, mely oldalról vegyem az anyagot: s ha mindnyájoktól akarom venni, kell, hogy ellenemet, Könyör asszonyomat, kérjem föl; és mondom, Asszonyom, mintegy neheztelő szólásmóddal. A második rész kezdődik: ... *s magokban oly különbözők.* A harmadik: *Egyek csak abban.* A negyedik: *S így nem tudom.*

X. FEJEZET.

A különböző gondolatok e csatája után történék, hogy e legnemesebb oly helyre méne, hol sok nemes hölgy vala egybegyűlve. Mely helyre én egy barátom által vezettetém, ki azt hívé, igen nagy örömet teende nékem, ha oda vezetne, hol annyi hölgy mutogatá szépségeit.

Honnan én, mintegy nem tudva, hová kalaúzóltatám, és bizván a személyben, ki egyik barátját az élet véghatárához elvezette vala, mondám neki: „Miért jöttünk mí e hölgyek közé?“ Akkor ő nekem monda: „Azért, hogy méltó szolgálatauk legyen.“ És igaz, hogy nemes hölgy társaságaúl gyülekeztek itt össze, ki az napon ment férjhez; s azért, a fennmondott város szokásához képest, illő vala, hogy társaságaúl legyenek első ülésekor az asztalnál új férje lakában. Ugy hogy én, ez által örömet vélvén szerezni barátomnak, föltevém szolgálataukra lenni a hölgyeknek az ő társaságában; és föltételelemnek végén ugy látszék, mintha csodálatos remegést éreznék támadni mellemben balfelől, és rögtön elterjedni testem minden részében. Akkor, mondom, személyemet színlőleg azon festéshez dőlesztém, mely e házat körül fogá: és félvén, nehogy valaki észrevette legyen remegésemet, fölemelém szememet, s elnézvén a hölgyeket, látám közöttök a legnemesebb Beatricét. Ak-

kor szellemim azon erő által, melyet Ámor vőn, ily közel látván magokat a legnemesebb hölgyhöz, annyira leron-
tattak, hogy közölök nem maradt élet-
ben több, mint a látás szellemei: és még
ezek is kívül maradtak műszereiken, mi-
velhogy Ámor az ő legnemesebb helyö-
kön akara állani, látása végett a cso-
dálatos hölgynek: és jöllehet én más
volnék, mint azelőtt, igen szomorogtam
e szellemkép fölött, kik erősen panaszo-
kodának és mondának: „Ha ezek így ki
nem villámitnának bennünket a mi he-
lyünkben, ott maradhatnánk látni e hölgy
csodáját, mint látják a többi hozzánk
hasonlók.” Mondom pedig, hogy sokan
e hölgyek közül, észrevevén átváltozá-
somat, elkezdének csodálkozni; és be-
szélgetvén, gúnyolódának fölöttem ezen
legnemesesebbel. Honnan barátom jóhisze-
műleg karomon fogván és elvezetvén e
hölgyek elől, kérdeze engem: mi bajom
volna? Akkor én kissé megpihenvén, s
meghalt szellemim feltámadván és az el-
űzöttek visszatérvén az ő birtokukba, ez

igéket mondám ezen barátomnak: „Ott tartottam lábaimat, az élet azon részén, melyen túl nem mehetni tovább a visszatérés szándokával.“ És elválván tőle, visszatértem a könyek szobájába, melyben sírván és szégyelvén magamat, mondtam enmagamban: „Ha e hölgy tudná az én állapotomat, nem hiszem, hogy így gúnyolná az én személyemet; sőt hiszem, hogy nagy könyör hatná meg őtet.“ És így siránkozván, föltevém: igéket mondani, melyekben ő hozzá szólván, kifejezném okát elválkozásomnak: és megmondanám, hogy jól tudom, mikép az nincs tudva: és ha tudva volna, hiszem, könyör gerjedne másokban iránta; és föltevém elmondani azokat, ohajtván, hogy esetleg eljussanak az ő fülébe; és akkor e sonettot mondám:

Más asszonyokkal gúnyolod személyem,
S nem gondolod meg, hölgy! mi indit arra,
Hogy szenved arczom változást előtted,
Mikor tekintek a te bájaidra.

Tudván te azt, nem hatna ellenállni
Irgalmad, eddig oly kemény irántam:

Mert oly közelted lelvén engem Ámor,
Nagy elbizottan és nagy büszkeséggel

Garázda leszen félénk szellemim közt,
S egyet megöl, meg mást kiűz belőlem,
Míg látni téged csak magán marad benn.

Innen van arczom mássá változása;
De szinte hallom még is jajgatásit
Az így kiűzött, kínzott szellemeknek.

Ezen sonettot nem osztom fel részekre, mivelhogy a felosztás nem egyébért történik, hanem hogy a felosztott dolog értelme világossá tetessék: ahonnan, minthogy önmagában igen világos, nincs szüksége a felosztásra. Igaz, hogy azon igék között, hol e sonetto oka kijelentetik, kétséges igék találhatnának; azaz, mikor mondom, hogy Ámor megöli minden szellemimet, s csupán a látáséi maradnak életben, csakhogy ezek is az ő műszereiken kívül. És ezen kétséget lehetetlen megoldania, ki hasonló mértékben nem volna híve Ámornak; és azoknak, kik azok, világos az, a mi megfejténé a kétséges szavakat. És azért

nem volna jó tőlem felvilágosítani az ilyen kétséget, mivelhogy beszédem haszontalan volna, vagy fölösleges.

XI. FEJEZET.

Átváltozásom után erős gondolat támadott bennem, mely kevésbé távozik el tőlem, sőt folyvást velem vala. „Mikor te oly csúfságos arczuvá léssz, mikor e hölgy közelében vagy, miért kívánod mégis őt látni? Íme, hahogy kérdeztetnél tőle, mit volnál felelendő? föltéve, hogy mindenegy erényed szabad volna, mikor neki felelnél.“ És ennek egy másik alázatos gondolat felele: „Azt mondanám neki, hogy, mihelyest elképzelem az ő csodálatos szépségét, tüstint vágy támad bennem látni őt, melynek oly nagy ereje van, hogy megöli és lerontja emlékezetemben mindazt, a mi ellene feltámadhatna: és mégis az elmúlt szenvedések nem tartóztatnak vissza,

hogy ennek látását keressem.“ Miértis, én ilyenén gondolatoktól indíttatván, föltevém, bizonyos igéket mondani, melyekben mentegetvén magamat ő előtte az ily szenvedély miatt, kitenném azt is, mi történik velem az ő közelében; és mondtam ezen sonettot:

Kihal, mi feltün elmémben, legottan,
Téged ha látlak, én szép drága gyöngyöm:
S ha közeledben vagyok, hallom Ámort,
Mint mondja: „Fuss! ha veszni még korálod.“

Az arcz a szívnek színeit mutatja,
Mely ájulásban, bárhová hajoljon:
S megrészegülvén a nagy reszketéstől,
Kiáltni látszik a kő: „Halj, o halj meg!“

Bűnös, ki engem akkor látva, csüggedt
Lelkemnek adni késik bátorítást,
Csak azt mutatva, hogy sajnálja sorsom;

Azon könyörnél fogva, mit megöl te
Gúnyod: szülemlő a bágyadt szemeknek
Tekintetében, melyek halni vágnak.

Ezen sonetto két részre oszlik. Az elsőben elmondom okát, miért nem merészkedem e hölgy közelébe menni. A másodikban azt mondom el, a mi velem

történik, ha közelébe megyek; és ezen rész kezdődik: *S ha közeledben vagyok.* És még e második rész is ötre oszlik, öt felosztott elbeszélés szerint. Az elsőben azt mondom el, a mit nekem Ámor az ész tanácsából mond, mikor hozzá közel vagyok. A másodikban elmondom a szív állapotát, az arcz példája által. A harmadikban elmondom, mikép enyészik el minden bátorságom. A negyedikben mondom, hogy bűnt követ el az, ki nem szánakozik rajtam, hogy lenne némi üdülésem. Az utolsóban elmondom, miért kellene másoknak szánakozni, t. i. a szánakozásra méltó tekintet miatt, mely a szemekbe hat; mely tekintet le van rontva, azaz nem tűnik szemébe másoknak, e hölgy gúnya miatt, ki magáéhoz hasonló cselekedetre vonzza azokat, kik talán meglátnák e szánakozást. A második rész kezdődik: *Az arcz a szívnek.* A harmadik: *S megrészegülvén.* A negyedik: *Bűnös ki engem.* Az utolsó: *Azon könnyörnél fogva.*

megf.

XII. FEJEZET.

Azután, hogy ezen sonettot mondtam, akarat támadt bennem oly igéket is mondani, melyekben még négy dolgot mondanék el állapotomról, melyek, úgy látszik, nem volnának még nyilvánossá téve általam. Melyek elseje ez: Hogy sokszor panaszkodtam, mikor emlékezetem fölgerjeszté képzelődésemet, annak elgondolására: minővé tőn Ámor engemet. A második ez: Hogy Ámor sok ízben rögtön oly erősen megrohana engem, mikép bennem nem marada az életből egyéb, mint egyetlen gondolat, mely hölgyemről beszéle. A harmadik ez: Hogy mikor Ámor ezen csatája ilyenkép ellenem elkezdődék, én, majd egészen elképedve, megindulék látására e hölgynek, azt hivén, hogy látása meg fog ótalmazni e csatától, feledve azt, mi velem, az ily nagy nemességhez közeledtemkor, történék. A negyedik ez: Mikép az ily látás nemcsak nem ótalmaz

meg engemet, de sőt elvégre legyőzé
kevés életemet is; mihezképest e sonet-
tot mondám :

Eszembe jutnak sokszor a homályos
Tulajdonok , mik Ámor adományi :
És elbusúlok úgy, hogy felsohajtok
Gyakorta : „O jaj! így-e szinte mások ?“
Megtámad engem olyan rögtön Ámor,
Hogy majd az élet távozik belőlem :
Egyetlen élő szellemem menekszik
Meg, saz marad, mert csak rólad beszélget.
Erőködöm , hogy magamon segítek,
És így aléltan , megfogyván erőmben,
Mék látni téged , gyógyulást remélve.
S ha fölvetem szemem , hogy rád tekintsek :
Földindulás kezd lenni én szivemben,
Távoztató a lelket ereimből.

Ezen sonetto négy részre oszlik , a
szerint , amint benne négy dolog van el-
beszélve. És mivelhogy fönnebb elbe-
szélvék , nem bocsátkozom , hanemha
megkülönböztetésébe a részeknek , ezek
kezdeténél fogva : és mondom , hogy a
második rész kezdődik : *Megtámad engem.*
A harmadik : *Erőködöm.* A negyedik : *S*
ha fölvetem.

XIII. FEJEZET.

Miután elmondám e három sonettot, melyekben e hölgyről beszélék, mivelhogy majd elbeszélők valának az én egész állapotomat: azt hittem, hallgatók és nem mondok többet; mert ugy látszék, eleget nyilvánítottam magamról, habár ezután mindig hallgatnék is, nem szólván ő róla; új anyagot kelle tehát, s nemesebbet, mint az előbbi, kezdenem. És mivelhogy az új anyagnak okát hallani gyönyörködtető, el fogom azt mondani, minél rövidebben csak hatni fogom.

Minthogy már tekintetem által sok személy megérté vala szívemnek titkát; bizonyos hölgyek, kik összegyülekezének, gyönyörködven egymás társaságában, jól ismerék az én szívemet, mivelhogy, mindegyikök jelen vala sok legyőzetésemen. És én mintegy a szerencsétől vezettetve, elhaladván közelökben, meghivatám ezen nemes hölgyek egyike ál-

tal; és az, ki engem hitt vala, nagyon kellemes beszédü hölgy vala. Ugy hogy, mikor eléjük érkeztem vala és jól látám, hogy az én legnemesebb hölgyem nem vala közöttök, nekibátorodván, üdvözlém őket, és kérdezém, mi tetszenék nekik? A hölgyek sokan valának, s közöttök olyanok is találtatának, kik egymással nevetgéltek. Mások valának, kik reám nézének, várván, mit valék mondandó; valának mások, kik egymással beszélgetének, kik közül egy, felém fordítván szemeit s nevemen nevezvén, ez igéket mondá: „Mi célból szereted te ezen te hölgyedet, miután nem viselheted el az ő jelenlétét? Mondd meg azt nekünk; minthogy az illetén szerelem céljának igen különösnek kell lenni.“ És miután ez igéket mondá, nemcsak ő, hanem a többiek is, mind elkezdék várni arczaikon az én feleletemet. Akkor én ez igéket mondám nekik: „Én hölgyeim! szerelmem célja egykor üdvözlése vala ezen hölgynek, kit talán ti gondoltok: és abban lakozék minden vágyaim cél-

jának boldogsága. Hanem miután tetszék neki tőlem azt megtagadnia: az én Uram, Amor ő kegyelme, egész boldogságomat abba helyezte, mit el nem veszíthetek.“ Akkor ezen hölgyek elkezdének beszélgetni magok között; és mikép látjuk olykor a vizet szép hóval vegyülve: úgy látszék hallanom igéiket kiszállani fohászokkal vegyítve. És miután egy ideig egymással beszélgetének, azon hölgy, ki elébb beszélt velem, hozzám ez igéket is mondá: „Kérünk téged, ugyan mondd meg nekünk, hol van a te boldogságod.“ És én felelvén nekik, ennyit mondék: „Azon igékben, melyek magasztalják hölgyemet.“ Akkor felelt nekem az, ki elébb beszélt velem: „Ha te nekem igazat mondanál, azon igéket, melyeket mondál, nyilvánítván állapotodat, más szándékkal ejtetted volna ki.“ Miért is én ez igékre gondolván, mintegy szégyenletesen távozáam tőlök, és mondogatám magamban: „Miután oly nagy a boldogság azon igékben, melyek magasztalják az én hölgyemet, miért volt

más az én beszédem?“ És azért föltevém, beszédem anyagául ezentul mindig azt venni, mi azon legnemesebbnek volna magasztalása; és sokat gondolkodván erről, úgy látszék, rám nézvest nagyon is fönséges anyagot vevék vala; úgy hogy nem bátorkodám elkezdni. És így maradtam néhány napig, vágygyal mondani, és félelemmel elkezdni.

XIV. FEJEZET.

Történék azután, hogy elhaladván egy ösvényen, melynek hosszában igen tiszta patak folydogála, oly nagy vágy gerjedt bennem a mondásra, hogy elkezdek gondolkodni a módról, melyet tartanék; és azt gondolám: ő róla beszélni nem illenék, hanemha hölgyekhez beszélnék a második személyben: és nem minden hölgyhöz, hanem egyedül azokhoz, kik nemesek, és kik nemcsak asszonyok. Akkor, mondom, nyelvem beszéle, mint-

egy önmagától megindulva: és mondék
akkor egy canzonét, mely így kezdődik:

„Hölgyek, kik Ámort értitek valóban, stb.“

Ezen ígéket eltevém nagy örömmel
elmémben, gondolván elkezdésemül ven-
ni azokat; miértis megtérvén aztán a
fenmondott városba, és néhány napig
gondolkodván, elkezdék egy canzonét
ezen kezdeménynyel, azon módon szer-
kesztvén azt, mikép itt látható:

Hölgyek, kik Ámort értitek valóban,
Vágyam tinektek hölgyemről beszélni;
Nem, mert dicsében hinnék véget érni,
Hanem, hogy elmém enyhülést találjon.
Ha ő erényét nézem gondolatban,
Oly éddel érzem Ámort szűmbe térni,
Hogy én, ha akkor lelkem tudna merni,
Mindenkit Ámor táborába gyűjtnék;
De oly magasra én szavam ne szálljon,
Mert félelemből gyávaságba esném;
Nemes valója lesz tárgyam, beszélvén
Ő érdemére nézve könnyű módon,
Nektek, szerelmes hölgyek és leánykák,
Mert róla másnak, nem illik beszélnem.

Az istenelmét felhivá az angyal,
Mondván: „Csodálat látható a földön,

Mely származást oly lélek tettiből von,
Kinek sugári hozzánk felragyognak.“
Az ég egyébnek nem levén hiával :
Az Úrnak esd , hogy bírja őt örökre,
És mindenegy szent díjul esdi őtet ;
Minket csak egy véd : hangja irgalomnak.
Hölgyemre értvén , ekkép mond az Isten :
„Én kedvesim , most türjétek nyugottan,
Hogy , kit reméltek , hadd maradjon ottan
Tetszésemig , hol van , ki veszteért fél,
S ki a pokolban mondand a roszaknak :
Láttam reményét én a boldogaknak.“

Az ég ohajtja birtokúl Madonnát :
Tehát erényit hirdetem tinektek.
Akarja hölgy , hogy tartassék nemesnek,
Óvéle menjen ; mert a merre ő jár,
A pór szívekbe Ámor oly jeget szór,
Hogy megfagy s elvész minden gondolatjok.
S ki elviselné ő tekintetét , az
Válnék nemessé , és halál fiává.
S olyant találván , a ki arra méltó,
Hogy lássa őt , az érzi ő erényét ;
Hahogy megesnék , őt hogy üdvözölje,
Alázatában sérelmit felejtí.
Nagyobb kegyül még Isten azt is adta :
Ki véle szólt , az rossz véget nem érhet.

Ámor felőle ekkép mond : „Halandó
Mint nyerhetett ily éket , tisztaságot?“

Aztán reá néz, s esküszik magában,
 Hogy Isten új lényt szándokolt teremtni
 Ő benne, mintegy gyöngyaszínűt alakra,
 Mint hölgyhöz illik, a legszebb arányban;
 Ő, mennyi jót a természet mivelhet;
 Példája, arra, hogy van szép, bizonyosság.
 Az ő szeméből, bármikép forogjon,
 Égő szerelmi szellemek lövelnek,
 S annak szemét, ki rá néz, lángba csapják,
 S úgy tűnnek el, hogy megtalálja szívét
 Mindenki. Ámott látod festve arczán,
 Hová merően nem bír senki nézni.

Canzone, fogsz te, én tudom, beszélni
 Sok hölgygyel, útnak általam bocsátva:
 Megintlek immost, mint kit én növeltem,
 Ámornak ifju, egyszerű leányát:
 A hol betérsz, így esdekely: „Az útra
 Tanítsatok meg; ahhoz küldetésem,
 Kitől nyerém — őt dicsőítve — ékem.“
 S ha tévedezni nem kívánsz hiába,
 Ne térj be durva emberek lakába.
 Nyílt lenni hatván, lenni ügyekezzeél
 Hölgyek között csak, s nyájas férfakkal,
 Kik elkísérnek legközelbik úton:
 S ha nála Ámott társalogva lelnéd:
 Ajánlj kegyébe, mint azt tenned illik.

Ezen canzonét, hogy jobban meg-
 értessék, mesterségesebben osztom fel,

mint a többi fönnebbieket; azért is legelőször három részt csinállok belőle. Az első rész bevezetésül van a következő igékhez. A második, az egész értekezet. A harmadik mintegy szolgálja az előző igéknek. A második kezdődik: *As istenelmét*. A harmadik: *Canzone fogsz te*.

Az első rész négyre oszlik. Az elsőben elmondom, kihez akarok mondani hölgyemről, és mit akarok mondani. A másodikban elmondom, mikép látszom enmagamnak, mikor az ő érdemére gondolok: és mikép mondanék, ha el nem veszteném bátorságomat. A harmadikban mondom, mikép szándékom ő róla mondani, hogy meg ne akadályozzon a gyávaság. A negyedikben újra elmondván, kihez szándékom mondani: megmondom az okát, miért szólok hozzájuk. A második kezdődik: *Ha ő erényét*. A harmadik: *De oly magasra*. A negyedik: *Nektek szerelmes hölgyek*.

Aztán, mikor mondom: *As istenelmét*, elkezdek értekezni e hölgyről; és e rész kettőre oszlik. Az elsőben elmon-

dom, mint vélekednek felőle az Égben. A másodikban elmondom, mint vélekednek felőle a földön; itt: *Az ég ohajtja.* Ezen második rész kettőre oszlik: mert az elsőben elmondom róla azt, mi lelke nemességére tartozik, elbeszélvén némely ő erényit, melyek lelkéből származának. A másodikban elmondom róla azt, mi az ő teste nemességére vonatkozik, elbeszélvén néhányat az ő szépségeiből; itt: *Ámor felőle.* E második rész kettőre oszlik; mert az elsőben mondok némely szépségekről, melyek a személy meghatározott részekint léteznek; itt: *Az ő szeméből, bár mikép forogjon.* E második rész kettőre oszlik; az egyikben mondok a szemről, mely kezdeteül a szerelemnek. A másodikban mondok a szájról, mely célja a szerelemnek, hogy onnan minden vétkes gondolat eltávoztassék. Emlékezzék meg, a ki olvassa, hogy fenn meg van írva, mikép ezen hölgy üdvözlése, mely az ő szájának vala munkálkodása, volt célja

az én vágyaimnak , míg azt megnyernem lehetséges vala.

Azután , mikor mondom : *Canzone*, *fogsz te* , egy stanzát kapcsolok hozzá , mintegy szolgálóját a többieknek , melyben elmondom azt , mit ezen canzoném-től kívánok. És mivelhogy ezen utolsó rész röviden megérthető , nem fáradozom a további felosztással. De mondom azt , hogy még jobban ki akarván tárni e canzone szándékát , apróbb felosztásokat kellene használnom ; mindazonáltal , kinek nincs annyi esze , hogy ezek által , melyeket tettem , azt megérthesse : nincs tetszésem ellen , ha békével hagy ; mert bizonyára félek , hogy nagyon is sokakkal közlöttem értelmét csupán ezen felosztások által is , melyeket megtettem : ha megtörténnék , hogy azokat sokan hallhatnák.

XV. FEJEZET.

Miután e canzone némileg elterjedt az emberek között, hallván azt egyik barátom, vágya keletkezett megkérni engemet, mondanám meg neki: mi a szerelem? a hallott ígéknél fogva, talán több, mint méltó reménynyel levén felelőlem. A honnan én meggondolván, mikép illetén értekezés után szép volna értekezni kissé a szerelemről: és gondolván, hogy barátom érdemes vala e szolgálatra, föltevém, mondani ígéket, melyekben Ámorról értekezném; és akkor e sonettot mondtam:

Ámor s nemes szív — egy dolog magokban,
Mikép a bölcs azt ő könyvében írja:
S egyik csak úgy mer lenni társa nélkül,
Mikép eszes lény észlen lenni bírna.

Mikor szerelmes a természet, Ámort
Urrá csinálja, s a szívet lakául,
Holott aludva megszokott pihenni;
Olykor rövid, majd hosszabb időre.

Szépség tűnik fel a bölcs nőben aztán,
Mely a szemeknek tetszik, és a szívben
A tetszetős tárgy vágya megszülemlik:

S ez addig eltart olykor ebben, a míg
Felkölti Ámor szellemét; s hasonló
Hatásu hölgyben a férfias érdem.

Ezen sonetto két részre oszlik. Az elsőben mondok róla (t. i. Ámorról), a mennyire hatásban van. A másodikban mondok róla, a mennyire hatásból tetté válik. A második kezdődik: *Szépség tűnik fel*. Az első, kettőre oszlik. Az elsőben elmondom, minő alanyban van meg e hatás. A másodikban megmondom, mikép lesznek ez alany és e hatás együtt tényezetté: s mikép vonatkozik egymásra mindegyik, mint alak az anyagra. A második kezdődik: *Mikor szerelmes*. Azután, mikor mondom: *Szépség tűnik fel*, elmondom, mint válik e hatás cselekménynyé, s előbb mint válik azzá a férfiban, azután mint válik azzá a hölgyben, itt: ... *s hasonló Hatásu*; stb.

effo

XVI. FEJEZET.

Azután, hogy a fennírt rím-ben Ámorról értekeztem, vágyam támadt ezen leg-nemesebb dicséreteül is mondani igéket, melyek által megmutatnám, mikép éb-resztetik föl ezen Ámor ő általa: és nemcsak hogy fölébred a hol alszik, hanem még ott is, hol nincs hatásban, ő munkálkodván, csodálatraméltókép fölidézi őtet; és akkor mondtam:

Hordozza Ámort hölgyem ő szemében;
Mert lesz nemessé a mit megtekinte:
Mindenki fordul, a hol megy, feléje,
S kit üdvözöl, lesz szíve reszketésben;

Ugy, hogy lehajtja orcáját aléltan;
S legott fohászra kél minden hibája:
Fut ő előre a harag, a kevélység.
Segítsetek ti, hölgyek, őt dicsérnem.

Alázatosság s minden éd szülemlik
Szívében, a ki őt beszélni hallja,
S dicsértetik, ki őt előbb meglátta.

Mikép tűnik föl kissé mosolyogván?
Nem mondható, s nem tartható meg észben;
A földnek oly új, oly nemes csodája.

Ezen sonettonak három része van. Az elsőben elmondom, mint teszi e hölgy ezen hatást cselekménynyé az ő szemeinek legnemesb része által. És a másodikban ugyanezt mondom, az ő szájának legnemesebb része által. És ezen két rész között van egy részecske, mely mintegy segítyt kérő az előző résztől és a következőtől; és itt kezdődik: *Segítség tí, hölgyek*. A harmadik kezdődik: *Alázatosság*. Az első, háromra oszlik; mert az elsőben elmondom, mint teszen ereje által nemessé mindent, a mit lát; s ez annyit tesz, mintha mondanám, hogy Ámor ott, hol még nem létez, hatatóságba tétetik. A másodikban mondom, mint teszi cselekvővé Ámort mindazok szívében, kiket lát. A harmadikban azt mondom el, mit aztán szíveikben cselekszik. A második kezdődik: *Mindenki fordul*. A harmadik: *S kit üdrözl*.

Azután, mikor mondom: *Segítség tí, hölgyek*: értésül adom, kihez szándékozom beszélni, híván a hölgyeket, hogy segítsenek ezt dicsérnem. Aztán, mikor

mondom: *Alázatosság*, ugyanazt mondom, a mi erről az első részben mondatott, az ő szája két cselekvése szerint: melyek egyike az ő legédesebb beszélése: s a másik az ő csodálatos mosolygása, csak hogy ez utóbbiról nem mondom el, mikép munkálkodik mások sziveiben, mivel hogy az emlékezet nem tarthatja meg sem azt (t. i. a mosolygást), sem annak munkálkodásait.

XVII. FEJEZET.

Ezután nem sok nap mulván el, a mint tetszék ama dicsőséges Úrnak, ki nem tagadta meg a halált önmagától; az, ki atyja vala annyi csodának, miként az ember látá, hogy vala e legnemesebb Beatrice: elköltözvén ez életből, bement az örökkévaló dicsőségbe valósággal. Honnan, valamint az ily elköltözés fájdalmas azoknak, kik visszamaradnak, és baráti voltanak annak, a ki távozik: és

nem lehetvén senkivel oly benső barátság, mint a jó apával: és ezen hölgy a jóság legmagasabb fokán volna; és az ő apja, a mint sokan hiszik, és úgy is van, nagy mértékben jó volna; nyilvános, hogy ezen hölgy a legkeserűebben teljes volt fájdalommal. És annálfogva, a mint szokása a fennevezett városnak, hölgyek hölgyekkel és férfiak férfiakkal, összegyülekezének ott, hol ezen Beatrice keservesen siránkozik; honnan én, látván megtérni ő tőle néhány hölgyet, hallám elmondaniok ígéiket ezen legnemesesebbről, mikép jajgatózott; a mely ígék között hallám, hogy mondának: „Bizonyára, oly igen siránkozik, hogy a ki őtet látná, meg kellene halni szánakozásból.“ Akkor elhaladának e hölgyek, és én oly nagy szomorúságba estem, hogy orczámat olykor néhány könny nedvesíté meg; miért is én elfedeztem képemet, gyakran szemeimre tevén kezeimet; és ha nem volt volna, hogy én ő róla is szándékozáim hallani, minthogy oly helyen valék, a merre megy vala legnagyobb része

azon hölgyeknek, kik ő tőle távoznak; én azonnal, a mint a könyvek megtámadtak vala, elbúttam volna. És mindazáltal, még ugyanazon a helyen megmaradván, hölgyek is haladtak el mellettem, kik egymás között beszélgetvén, ez igéket mondák: „Ki leszen víg valaha közölünk, kik hallók vala e hölgyet oly keversesen beszélni?” Ezek után jövének mások, kik mondogaták vala: „Ez, ki itt van, sír, sem többet, sem kevesebbet, mintha látta volna őtet, a mikép mi látók.” Mások azután mondának rólam: „Látnád csak, nem látszik azonnak, olyanná lett?” És így elhaladván e hölgyek, hallék igéket magamról és ő róla azonképen, a mint mondatott; a honnan én aztán gondolkodván, föltevém, igéket mondani, mivelhogy méltó okom vala mondani; a mely igékben összevonám mindazt, a mit hallék ezen hölgyektől. És, minthogy örömet megkérdezendém őket, ha a feddéstől nem tartottam volna: a mondás anyagát úgy vevém, mintha őket megkérdeztem és ők

nekem feleltek volna: és két sonettot csináltam, melyek elsejében kérdezek azon módon, a mint vágyam jött kérdezni: a másikon elmondom az ő feleletöket, vevén azt, a mit tőlök hallék, mikéntha azt nekem felelve mondták volna; és elkezdém az elsőt:

Ti, kiknek arczán oly alázatosság,
S a lesütött szem fájdalom tanúja,
O honnan jöttök, minthogy színetekben
Az irgalommal van hasonlatosság?

Láttátok vajjon, arcza szép könyében
Mikép füröszte Ámort a nemes hölgy?
O szóljatok, nők, mert úgy mondja szívem,
Látván, mikép ti nemesbülve jártok.

És hogyha jöttök olyan nagy keservtől,
Tessék kevésbé itt maradni vélem,
S őt bár mi érte, titkul ne tegyétek.

Látom nyomát a könynek szemetekben;
S látom, mikép oly elképedve jöttök,
Hogy ennyit látva, szívem reszket attól.

Ezen sonetto két részre oszlik. Az elsőben hívom és kérdezem e hölgyeket, ha tőle jönnek-e; mondván nekik, hogy én úgy hiszem, mivel mintegy megne-

mesélve térnek vissza. A másodikban kérem őket, beszéljenek felőle. A második rész kezdődik: *És hogyha jöttök.*

Te vagy, ki szólál hölgyünkről gyakorta,
Csupán mihozzánk intézvén beszéded?
Hangról hasonló vagy hozzá valóban,
De arczatra másnak lenni látszol.

De ah! miért sírsz oly nagyon szivedből,
Hogy szánsalomra késztesz mást irántad?
Láttad könyezni őt, hogy fájdalomtelt
Szűdet te nem vagy eltitkolni képes?

Hagyj sírni minket, és busongva menni,
(S bűnös, ki bűnknak lesz vigasztalója)
Kik őt könyében hallottuk beszélni.

Ki van fejezve arczán a keserv úgy,
Hogy az, ki nézni őt akarta volna,
Meghalva rognék össze ő előtte.

Ezen sonettonak négy része van, a szerint, a mint négyfélekép szólottak a hölgyek is, kik helyett felelek; és mivelhogy már fönnebb igen világosak, nem bocsátkozom a részek értelmének elbeszélésébe; s azért csak meg fogom azokat különböztetni. A második kezdődik: *De ah! miért sírsz?* A harmadik: *Hagyj sírni.* A negyedik: *Ki van fejezve.*

XVIII. FEJEZET.

Kevés napok mulva történék ezután, hogy személyem (testem) egyik részében fájdalmas betegség támadott; a mely miatt én sok napokon át folyvást a legkeservesebb gyötrelmet szenvedém, mely engem oly nagy gyöngeségre vezetett, hogy úgy kelle maradnom, mint azoknak, kik nem mozdúlhatnak. Mondom, hogy a kilenczedik napon, majd elviselhetetlen fájdalmat érezvén, gondolatom jött, mely hölgyemről vala. És mikor egy kis sé róla gondolkozá, és visszatérék gondolkodva az én gyöngécske életemre: és látván, minő mulékony volna annak tartása, ha még egészséges volnék is, elkezdék sírni enmagamban ily nagy nyomor fölött; miért is, erősen fohászodván, mondám enmagamban: „A szükség kívánja, hogy egykor a legnemesebb Beatrice is meghaljon.“ Minélfogva oly erős kábulás rohant meg, hogy becsukám szemeimet, és elkezdék kinlódni.

mint őrzöngő személy, és ábrándozni ezen módon: kezdetén tévelygésemmek, melybe képzelődésem esett, némely baglyas hölgyek képei jelentek meg előttem, kik mondának: „Te is meg fogsz halni.“ És aztán ezen hölgyek után, némely hölgyképek jelentek meg, különbözők és látásra borzasztók, kik mondának nekem: „Te meghaltál.“ Igyen kezdvén tévelyegni képzelődésem, odajutottam, hogy nem tudám, hol volnék: és mintha hölgyeket látnék az utczán baglyasan és rimánkodva járni, csodálatosan szomorúakat: és úgy látszék, mintha látnám a napot elsötétedni, úgy hogy a csillagok oly színben mutatkoznak, melyből azt kelle itélnem, hogy siránkoznának, és roppant földrengéseket. És csodálkozván az illetén ábrándozásban és nagyon rettegvén, képzelém, mintha valamely barátom jőne, mondván: „Tehát nem tudod? a te csodálatos hölgyed elköltözött e századból.“ Akkor igen keservesen kezdék sírni: és nemcsak képzelődésben sírtam, hanem sírtam sze-

meimmel, valóságos könyekben fürösztvén azokat. Azt képzelém, mintha az ég felé néznék, s Angyalok sokaságát látnék, kik fölfelé térének s előttök igen fehér ködöcske volna: s úgy látszék, mintha ezen Angyalok dicsőségesen énekelnének; és úgy látszék, hallám énekök szavait, mintha ezek volnának: *Osanna in excelsis*; és egyebet nem látszék hallanom. Akkor úgy látszék, mintha a szív, melyben oly nagy szerelem vala, ezt mondaná nekem: „Igaz, hogy halva fekszik a mi hölgyünk;” és e miatt, úgy látszék, mintha mennék megnézni a testet, melyben volt vala ama legnemesebb és boldogságos lélek. És oly erős volt tévelygő képzelődésem, hogy megmutatá e meghalt hölgyet, kit, úgy látszék, mintha elfödnének a hölgyek, tudniillik fejét fehér fátyollal: és úgy látszék, arczában oly nagy alázatosság vala kifejezve, hogy mondani látszanék: „Látandó vagyok a békeesség kezdetét.” Ezen képzelődésben oly nagy alázatosság hatott meg engem az ő látása által,

hogy hívám a halált, és mondék: „Legédesebb halál, jer hozzám, s ne légy kegyetlen irántam; mert neked nemesnek kell lenned, ki ily helyen voltál. Jer hozzám már most, mert nagyon ohajtalak s látod, hogy viselem már a te színedet.“ És mikor végeztetni látám mindazon szomorú szolgálatokat, melyeket a halottak tetemei körül megtenni szokás, úgy látszék, mintha visszatérnék szobámba, és itt Ég felé tekintenék: és oly erős vala képzelődésem, hogy sírván elkezdém mondani igazi hangon: „O szép lélek, mily boldog az, a ki lát tégedet!“

És mondván én ez igéket fájdalmas sirási faldoklással, és híván a halált, hogy jőne hozzám: a fiatal és nemes hölgy, ki ágyam mellett vala, azt gondolván, hogy sirásom és beszédem egyedül betegségem fájdalma miatt volna, nagy félelemmel elkezde sírni; miért is a többi hölgyek, kik a szobában valának, azon sirás miatt, melyet ennél látának, észrevőnek engem, hogy sírék; miért is el-

távolítván őt tőlem, ki velem a legközelebbi vérségi kapcsolatban volt, hozzám közeledének, hogy felköltsenek, gondolván, hogy álmodom, és mondának: „Ne aludgyál többet és ne hagyd el magadat.“ És így beszélván hozzám, megszűnt az erős képzelődés azon pillanatban, midőn mondani akarám: „O Beatrice, áldott légy te!“ és már mondtam vala: „O Beatrice!“ és fölrezzenvén, kinyitám szemeimet és látám, hogy csalódtam: és jóllehet felkiáltám e nevet, szavam mégis annyira meg volt szaggatva a sirás fuldoklása által, hogy ezen hölgyek, a mint hiszem, nem érthettek meg engemet. És noha fölébredtem és nagyon szégyenlettem magamat; mindazáltal Ámor némi intésénél fogva hozzájuk fordulék. És mikor látának, elkezdék mondani: „Ez holtnak látszik;“ s egymásközt mondani: „Ügyekezzünk őt üdíteni,“ mihez képest sok üdítő igéket mondának nékem: és olykor kérdezének, mitől féltem volna. Honnan én kissé felüdülvén, megismerve gonosz ábrándomat, felelek

nekik: „Elmondom nektek, mi történt velem.“ Akkor elkezdém előtől végig; és elmondám nekik azt, a mit láttam vala, elhallgatván nevét ezen legnemesebbnek. Mihezképest kigyógyulván ezen betegségből, föltevém igéket mondani arról, a mi velem történt, mert ugy látszik, szerelmes dolog volna azt hallani; miértis arról e canzonét mondám:

Hölgy, szánsalommal teljes s korra ifju,
Fölékesítve földi kellemeikkel,
Volt ott, hol a halált gyakran hívám én:
Látván szememben teljét a keservnek,
S hiú szavamra gondosan figyelvén,
Elkezde szörnyen sírni félelemmel:
S a többi hölgyek', észrevéve abban,
Ki én miattam sírt, hogy sírok én is,
Eltávolíták onnan,
S jövenek engem érezetre hozni.
Egyök szólt: ne aludjál;
A másik: és mért lól oly csüggeteggé?
Elhagytam akkor új ábrándozásom',
Kiáltva én szép hölgyemet nevérol.

Oly fájdalommal teljes volt, s a sírás
Gyötrelmitől oly megtörött a hangom,
Hogy ő nevét csak a szivemben hallám.
S egészen ugy, mint voltam, elpirulva,

Képembe szökvén a szégyen : feléjük
 Fordultam, Ámor által ösztönözve.
 Tekintve arczom színét , olyan volt az,
 Hogy a halálról készíté mást beszélni ;
 „Legyünk vigasztalói ;“
 (Kérék a hölgyek egymást lassu hangon,)
 S ismételék gyakorta :
 „Mit láthatál , hogy megfogyál erődben ?“
 S midőn kevésbé immár felüdültem :
 Mondám : „O hölgyek, nektek elbeszélem.“

Éltem törékeny voltáról tünődve ;
 S látván, mi gyorsan volna elmulása,
 Sírt a szivemben , ő lakában , Ámor.
 Oly téveteg lőn e miatt a lelkem,
 Hogy gondolatban mondám felsohajtvá :
 Hölgyemnek egykor meg kell szinte halni.
 Ugy elfogott volt akkor kábulásom,
 Hogy szörnyü bágyadt szememet becsuktam,
 És szellemim valának [tak.
 Oly csüggedésben, hogy mind szerte bolyg-
 Káprázatimban aztán
 Tul a valón és öntudat határin :
 Föltünni láték mérges nőpofákat, [halni.
 S így szólni : holt vagy , vagy meg fogsz te

És láttam aztán kába képzetemben,
 A melybe estem, rémeket köröttem ;
 Nem tudva merre és hová jutottam :

Járdalni nőket szétzilált hajakkal;
 Ki síra köztök, és ki jajgatózék,
 Hogy tűz nyilalna bú miatt belőlök.
 Majd mintha látnám a napot fokonkint
 Változni, és a csillagot kitűnni,
 És sírni ezt s amazt is:
 Lehullni légből a madárt repülve,
 A földet indulásban:
 S ember jelent meg, halványan, rekedten,
 Mondván: „Mikép vagy? tudsz-e hírbülűjat?
 Meghalt a hölgyed, 'a fölötte bájos.“

Könyben fürösztött szemem' fölvetettem:
 S látám — mikéntha égből manna esnék —
 Sergét a mennybe térő Angyaloknak:
 És föllegecske szállott volt előttök,
 Utána mind azt kiálták: Hozanna;
 Megmondanám, ha mondtak volna többet.
 Nem titkolom már, monda ekkor Ámor:
 Megnézni jersze hölgyünket, ki fekszik.
 S a csalfa képzelődés
 Elvin halottas ágyon látni hölgyem'.
 S a mint reá tekinték,
 Látám, hogy a nők fátyollal födék be.
 Oly szendeség volt arczában, mikéntha
 Azt mondaná: én békében vagyok már.

Búmban levék én oly álázatossá,
 (Látván minő nagy benne az alázat)
 Hogy felsohajték: „Kedves vagy fölötte,

Halál! hitemként; most immár nemesnek
 Kell lenned, minthogy hölgyemben lakoztál:
 Csak irgalom van, harag nincs te benned.
 Lát'd, mint sovárgok híveid sorába
 Eljutni, hozzád hitben én hasonló:
 Esengve kér szívem, jer!"
 Majd távozám a gyásznak vége lévén:
 És a magányba térvén,
 Mondám, tekintve a magas hazába:
 „Boldog, ki láthat téged, tiszta lélek!"
 → Akkor hívátok, hála érte nektek.

Ezen canzonének két része van. Az elsőben, határozatlan személyhez beszélvén, elmondom, mint ébresztetem föl hiú ábrándomból bizonyos hölgyek által: s mint ígérém meg nekik azt elmondani. A másodikban mondom, mikép mondám el azt nekik. A második kezdődik: *Éltem törékeny*. A második rész kettőre oszlik. Az elsőben elmondom azt, a mit bizonyos hölgyek, és a mit egy maga, mondának és tőnek képzelődésemben előbb, semmint én igazi eszméletre tértem volna. A másodikban elmondom azt, mit nekem e hölgyek mondának, miután már ezen örjöngéssel fölhagyék; és e

rész így kezdődik : *Oly fájdalommal.* Aztán mikor mondom : *Éltem törékeny* ; azt mondom , mikép mondám el nekik ezen ábrándomat és erre nézve két részt csinálók. Az elsőben elmondom rendre ezen ábrándozást. A másodikban mondván, mely órában hívának : záradékul megköszönöm nekik ; és itt kezdődik : *Akkor hívátok.*

XIX. FEJEZET.

Történék ezen hiú ábrándozás után egy napon , hogy ülván gondolatosan egy helyen , remegést érzék támadni szivemben úgy , mikéntha jelen voltam volna ezen hölgy előtt. Akkor, mondom, Ámor tűnt föl képzelődésemben, s úgy látszék, mintha őt azon helyről látnám jöni, hol az én hölgyem lakék : s úgy látszék, mint ha vigalmasan mondaná szivemben : „Legyen gondod , megáldani a napot, melyben foglyommá tőlek , mert illő azt ten-

ned.“ És bizonyára szívem oly vidámnak látszék, mintha új állapotánál fogva enyém sem volna. És kevéssel ez igék után, melyeket szívem Ámor nyelvéen monda, nemes hölgyet láték felém jőni, a ki híres szépségű vala: és már régóta ezen első barátom hölgye volt: s e hölgy neve Janka vala, csakhogy szépsége miatt (amint egynémely hiszi) e nevet adák neki: *Előkeletke*, és így hivaték vala. És utána nézvén, látám jőni a csodálatos Beatricét. E hölgyek mellettem menének el, egyik a másik után: és ugy látszék: mikéntha Ámor beszélne szívemben s mondaná: „Amaz elsőnek neve *Előkeletke*, csupán a mai jövedele miatt, mert én indítám a névadót, így híni őt: *Előkeletke*, azaz előbb jövendő a napon, melyen Beatrice meg fog jellenni az ő híve ábrándozása után. És ha első nevét akarnám is tekintetbe venni, annyit jelentene, mint *Előkeletke*; amint hogy neve Janka azon Ivántól van, a ki megelőzte az igazi világosságot, mondván: *Ego vox clamantis in deserto: pa-*

rate viam domini. És úgy látszik, mintha ezen igék után más dolgokat is mondana nékem. És a ki élesen akarná meggondolni ama Beatricét, Ámornak nevezné, az ő nagy hasonlatossága miatt én hozzám.“ Miértis én aztán gondolkozván erről, föltevém írni rímbe első barátomhoz, elhallgatván bizonyos szavakat, melyek elhallgatandóknak látszának, azon hiedelemben, hogy az ő szíve még nézdelné e nemes *Előkeletke* szépségeit; és mondám e sonettot:

Érzém szivemben a szerelmi szellem

Mint ébredett föl, mely addig szunyadt volt:

Majd jőni látám Ámort messze tőlem,

Olyan vigan, hogy alig ismerém meg;

Mondót: föl, immost, válj becsületemre!

Mosolygva szállott minden ő igéje:

S egy kis időig állván ott Urammal,

Nézdelve arra, a honnan jövő volt;

Látám közelgni Janka s Bice asszonyt

A hely felé, hol én valék, elébb az

Egyik csodát, s a másikat utána.

S mikép eszemben megtartám igéit,

Így monda Ámor: „Ez *Előkeletke*;

Az, névre Ámor, hozzám oly hasonló.“

Ezen sonettonak sok része van, melyek közül az első: mikép érzém én fölébredni szivemben a szokott remegést: s mikép látszék Ámor távolról szivemben vidáman megjelenni. A másodikban mondom, mit látszék nékem Ámor beszélni szivemben, és mikép jelent meg. A harmadik mondja, mikép én, miután ez egy időre velem vala, ilyen bizonyos dolgokat láttam és hallottam. A második mondja: *Mondván: föl, immost.* A harmadik: *S egy kis időig.* A harmadik rész kettőre oszlik. Az elsőben elmondom azt, a mit láttam. A másodikban a mit hallottam. A második kezdődik: *Így monda Ámor.*

XX. FEJEZET.

Kétkedhetnek itt valaki, méltó arra, hogy neki minden kétség megmagyaráztassék, s kétkedhetnek a fölött, hogy én Ámorról úgy szólok, mintha az

önmagában lény volna, és nemcsak értelmes lény, hanem mintha testes lény volna; a mely dolog, igazság szerint, hamis, minthogy Ámor, önmagában, nem lény, hanem esedék a lényben. És hogy én úgy mondok róla, miként ha test volna, sőt, miként ha ember is volna, megtetszik három dologból, melyeket felőle mondok. Mondom, hogy láttam őt jöni; mihez képest miután a jövés helyi mozgást jelent: és hely szerinti mozgó önmagában, a Bölcsész szerint, egyedül test lehet; megtetszik, hogy én Amort testnek veszem. Azt is mondok róla, hogy nevetett, és hogy beszélt is; a mely dolgok az ember sajátinak lenni látszanak, és különösen a nevetés; miért is megtetszik, hogy én őt ember gyanánt veszem. E dolog földerítésére, a mennyiben az jelenleg helyén volna, elébb tudni kell, hogy hajdanta bizonyos költők nem mondának a szerelemről a nép nyelvén, sőt bizonyos költők a szerelemről latin nyelven mondának. Mi köztünk, mondok; minthogy talá

népeknél megtörténhetnék, sőt meg is történik, hogy, valamint Görögországban, nem köz, de tudományos költők tárgyalák e dolgokat. És nem nagy számú évek multak el, sőt némi arányjel szerint, csak csekély ideje, hogy e köz költők megjelentek (mert rímekben mondani köznyelven, annyi, mint versekben mondani latinban); és ha tekintetbe vesszük az *oc* nyelvet és a *sí* nyelvet, nem találunk a jelen idők előtt százötven évvel mondott dolgokat. És oka annak, hogy némely faragatlanok mondói hírre jutottak, az, hogy majd elsőké válnak a *sí* nyelvben. És az első, ki mint köz költő kezde mondani, az indította, hogy meg akará értetni igéit a hölgygyel, kire nézve fáradságos vala megérteni a latin verseket. És ez azok ellen van, kik más, mint szerelmes anyagról rímelnék; mivelhogy illetén módja a beszédnek kezdetben a szerelemről leendő mondás végett találtatott fel. Honnan, mivelhogy a költőknek nagyobb szabadság engedtetik a beszédben, mint a prózai szava-

lőknak: és ezen rímben-mondók nem egyebek, mint a köz (nép-) költők; méltó és okszerű, hogy nekik nagyobb szabadság engedtessek a beszédben, mint más köz szavalóknak. Hanem, ha némi kép, vagy ékesszólási színezet van engedve a költőknek: megengedve az a rímelőknek is. Azért, ha látjuk, hogy a költők úgy beszéltek a lelketlen tárgyakhoz, miként ha ezeknek érzéke, vagy esze volna: és úgy beszéltették azokat egymással, és pedig nem csupán való, hanem valótlan tárgyakról is; azaz: hogy mondották dolgokról, melyek nem léteznek, hogy beszélnek: és mondották, hogy esedék beszél, mintha lény volna és ember; méltó a rímeiket mondóval hasonlóan cselekedni, de nem minden ok nélkül, hanem ok szerint, melyet azután meg lehessen magyarázni folyóbeszéddel. Hogy a költők így beszéltek legyen, a mint mondatott, megtetszik *Virgilius*-ból, a ki mondja, hogy Juno, azaz egy Istennő, ellensége a trójabelieknek, be-

széle Aeolushoz, a szelek urához. Íme, az Aeneisz I-jében:

„Aeole, namque tibi.“;

És hogy néki ezen úr felelne. Itt:

„Tuus, o regina, quid optes,
Explorare labor: mihi jussa capeessere fas est.“

Ugyanezen költő által beszél a tárgy, mely nem lelkes, a lelkes tárgyakhoz, az Aeneisz II-ában. Itt:

„Dardanidae duri.“

Lucanus által beszél a lelkes tárgy a lelketlenhez. Itt:

„Multum, Roma, tamen debes civilibus armis.“

Horatius által beszél az ember magához, önnön tudományához, mint más személyhez; és nem csupán *Horatius* szavai, hanem mondatja mintegy a jó *Homérosz* által. Itt Poetikájában:

„Dic mihi, Musa, virum.“

Ovidius által beszél Ámor, mintha emberi személy volna, kezdetén a könyvnek, melynek czíme: *A szerelem gyógyszere*.

„Bella mihi, video, bella parantur, ait.“

S ezáltal világos lehet mindenki előtt, a kinek ezen én könyvecském valamely részében kétsége támadhatna. Nehogy azonban valami faragatlan személy elbízsa magát, mondom, mikép sem a költők nem beszélnek így ok nélkül, sem azoknak: a kik rímelnék, nem kell így beszélniök, ha nem tudják semmi okát adni annak, a mit mondanak; mert nagy szégyenére válnék annak, ki rímelve valamit kép vagy retorikai színezet leple alatt, és megkérdéztetvén, nem tudná lemezteleníteni igéit az illetén köntösből olykép, hogy igazi értelmök volna. És ezen első barátom, meg én, mi sokakat ismerünk azok közül, kik ily ostobául rímelnék.

XXI. FEJEZET.

Oly nagy kedvességbe jött az emberek-nél ezen legnemesebb hölgy, kiről mondván van az előző igékben, hogy mikor az

úton ment, az emberek szaladtak látására; honnan bennem csodálatos öröm támadott: és mikor ő valaki közelében volna, ennek oly nagy becsületesség szállotta meg szívét, hogy nem meré fölvetni szemeit, sem viszonzni az ő üdvözlését; s erről, ha valaki nem hinné, sokan, önnön tapasztalatuknál fogva, tehetnének tanúságot mellettem. Ő, megkoronázva és alázatosságba öltözve, tovább méne a nélkül, hogy a miatt, a mit láta és halla, legkisebb dicsőséget mutatna. Mondának sokan, midőn már elhaladt: „Ez nem asszony, sőt az ég legszebb Angyalainak egyike.“ És mások mondának: „E hölgy csodalény: áldott legyen az Úr, ki ily csodálatosan tud munkálkodni!“ Azt mondom, oly nemesnek, s minden gyönyörrel oly teljesnek mutatkozik, hogy azok, kik rá néztek, annyira eltelének becsületes és szende édességgel, hogy azt elmondani nem tudák; sem nem vála senki, a ki reá tekinthetne a nélkül, hogy kezdetben fohászkodnia nem kellene. Ezek és még

csodálatosabb dolgok származának ő tőle csodálatosan és erősségesen.

Miért is én erről gondolkozván, visszaveendő újból az ő magasztalásának tollát, föltevém mondaniigéket, melyekben megértetném az ő csodálatos és kitűnő munkálkodásait; hogy így nemcsak azok, kik őt érzékileg láthaták, hanem mások is, megtudnák felőle azt, mit róla igék által megértethetek; és akkor e sonettot mondám:

Olyan nemesnek látszik s illemesnek

Hölgyem, mikor mást üdvözöl, hogy néma
Lesz mindenegy nyelv, elkezdvén remegni;
S ránézni szemnek bátorsága nincsen.

Megyen, ha hallja, mint dicsérik őtet,

Alázat s illem öltönyét viselve:
S miként ha Égből szállott volna földre,
Hogy megmutassa, milyen az igézet.

Ki látja őtet, kedvesnek találja,

Mivel szemén át édet önt a szívbe,
Melyet nem érthet más, mint a ki érzi.

És ajkiról, úgy látszik, mintha szende

Szellem lebegne, teljes szerelemmel,
Mely, szállva, mond a léleknek: fohászkodj'!

Ezen sonetto nem osztatik föl, mivel
önmagában eléggé világos.

XXII. FEJEZET.

Mondom, hogy ezen én hölgyem oly
nagy kedvességbe jutott, hogy nemcsak
maga becsületetett és dicsértetett; hanem
ő miatta sok más hölgy is becsületetett
és dicsértetett. Honnan én ezt látván, és
nyilvánítani akarván azoknak, kik azt
nem láták, föltevém szinte igéket mon-
dani, melyekben ez ki volna fejezve; és
akkor e sonettot mondám:

Teljes tökélyben lát az minden üdvöt,
Hölgyek között én hölgyemet ki látja;
Kik véle járnak, kell, hogy megköszönjék
Istennek íme szépséges kegyelmét.

S oly nagy hatással bír szépsége, hogy nem
Szülemlik abból más nők közt irigység,
Sőt hogyha véle mennek, felruházzák
Ők is nemesség-, hűség- s szerelemmel.

Alázatossá tesz látása mindent,
S nemcsak magában tűn kedvesnek ő fel,
De általa lesz minden nő becsültté.

S minden művében oly nagy a nemesség,
 Hogy senki sem tud emlékezni rája
 Édes szerelmi kéj fohásza nélkül.

Ezen sonettonak négy része van. Az elsőben mondom, hogy emberek között e hölgy még csodálatosbnak látszék. A másodikban mondom, mily gyönyörteljes vala az ő társasága. A harmadikban elmondom azon dolgokat, melyeket másokban mívele. A második rész kezdődik: *Kik véle járnak.* A harmadik: *S oly nagy hatással bír.* Ezen utolsó rész háromra oszlik. Az elsőben elmondom azt, mit a hölgyekben mívele, tudniillik önmagokra nézve. A másodikban elmondom azt, mit azokban mívelt másokra nézve. A harmadikban mondom, hogy nem egyedül a hölgyekre hatott, hanem minden emberre: és nemcsak jelenlétében, hanem akkor is, mikor valaki rá emlékezett, csodálatosan munkálkodék. A második kezdődik: *Alázatossá tesz.* A harmadik: *S minden művében.*

XXIII. FEJEZET.

Azután elkezdék egy napon gondolkozni arról, mit hölgyemről mondek, tudniillik ezen két előző sonettoban; és látván gondolatomban, hogy nem mondek arról, a mi jelen időben bennem munkálkodék, úgy látszék, hiányosan beszéltem; miért is föltevém mondani igéket, melyekben elmondanám, mikép hívéim magamat hajlandónak az ő hatásának elfogadására: és mikép munkálkodék bennem az ő erénye: és nem hívéim ezt elbeszélhetni egy sonetto rövidségében, elkezdém ezen canzonét:

Olyan sokáig tartott fogva Ámor,
 S úgy megszokám már ő uralkodását,
 Hogy mily nehéz volt türnöm őt előbbed:
 Lakása most oly édes én szivemnek.
 Mivel, midőn úgy elveszi erőmet,
 Hogy szellemim már tovafutni látsznak:
 Akkor törékeny lelkem annyi édet
 Érez, hogy attól elhalványul arczom.
 Aztán vesz Ámor rajtam oly erőt, hogy
 Menésre készti szellemim' beszélve:

S kiszállnak ők, esengvén
Hölgyemnek: adjon még több üdvöt nékem.
Így járok én, ha rám tekint, akárhol,
S pedig hihetlen, mily alázatos lény.

XXIV. FEJEZET.

*Quomodo sola sedet cicilas plena
populo: facta est quasi vidua domina gen-
tium.*

Még e canzone kivitelével foglalatoskodám, s belőle a fennírt stanzát végzém be; mikor az Igazságnak Ura fölhívá ezen legnemesebbet, dicsősködni zászlója alatt amaz áldott királynénak, Máriának, kinek neve a legnagyobb tiszteletben volt ezen boldog Beatrice igéiben. És jóllehet kedves volna talán jelenleg értekezni egy kissé az ő elköltözéséről tőlünk, nem szándékom itt arról értekezni három oknál fogva. Az első: mivel nem tartozik jelen föltétemhez, ha tekintettel akarunk lenni a bevezetésre, mely e könyvecskét megelőzi. A máso-

dik ez: mivel megengedve, hogy jelen föltétemhez tartoznék is, még sem volna tollam elégséges azt úgy tárgyalni, a mint illenék. A harmadik ez: föltéve, mikép ha mind egyik, mind másik úgy volna is, nem illik hozzám arról értekezni, mert értekezvén, enmagamnak kellene dicserőműl lennem; a mi pedig egyáltalában megrovásra érdemes abban, a ki teszi: miért is azon értekezést más magyarázóra bízom. Mindazáltal, mivel a kilencz szám sokszor vőn helyet az eddigi igék közt, mi, úgy látszik, nincs ok nélkül; és az ő távozásában ezen szám nagyjelentőségűnek látszanék: illő tehát elmondanom, miért volt ezen szám neki oly barátságos.

Mondom, hogy olaszországi szokás szerint az ő legnemesebb lelke elköltözött a hónap kilenczedik napjának első órájában: és a sziriai szokás szerint, elköltözött az év kilenczedik havában, mivelhogy ott az első hónap Tismín, mely nekünk October. S a mi szokásunk szerint, ő, a mi Indictionk, vagyis a mi

Urunk születésétől való számítás azon évében költözött el, melyben a tökéletes szám kilenczszer tölt be azon században, melyben ő a világra helyeztetett, s ő a tizenharmadik század keresztyénei közül volt. Egyik ok tehát ez lehetne. Mint-hogy pedig Ptolomaeus, és a keresztyén igazság szerint, kilencz az Ég, mely forog: és csillagjóslati közlés szerint, a mondott Egek, együttes tulajdonságukhoz képest, hatással volnának a földre, e szám barátja volt neki, azt jelentvén, hogy nemzetésénél mind a kilencz mozgékony Ég a legtökéletesebb öszhangzatban vala egymással. Ez annak egyik oka. Hanem élesebben meggondolván, csalhatatlan igazság szerint e kilenczes szám ő maga volt, mit hasonlatosság gyanánt mondok; s ezt így értem: a hármas szám gyöke a kilencznek; mert minden más szám nélkül, önmagában sokszorozva, kilenczet tesz; a minthogy világosan látjuk, mert háromszor három az kilencz. Tehát, ha három önmagában tényezője a kilencznek, és a csodák Mivelője önmaga

által három, tudniillik: Atya, Fiú és Szentlélek, a kik hárman és egy; e hölgyet követte a kilenczes szám, hogy megértesse, mikép ő egy kilencz vala, azaz csoda, melynek, azaz a csodának, gyöke egyedül a csodálandó Háromság. Talán más élesb elméjü ember ennek még élesebb okát látná; hanem ez az, melyet én látok, és mely nekem legjobban tetszik.

Miután a legnemesebb hölgy e századból elköltözött, a fenmondott város majd egészen özvegyen marada, megfosztatva minden méltóságától; mihez képest én is siránkozván ezen elpusztult városban, irék valamit az ő állapota felel a föld fejedelmeinek, vevén Jeremiásnak ama kezdeményét: *Quomodo sola sedet* sat. És ezt azért mondom, hogy senki se csodálkozzék azon, miért idéztem azt fönnebb, mintegy bevezetésekül az új anyagnak, mely utána jó. Ha valaki szememre akarná vetni, miért nem írom ide az ígéket, melyek az idézettek után következnek, azzal mentem

magamat, hogy szándékom eleitől fogva nem volt más, mint hogy köz nyelven írjak: mihezképest, miután azon igék, melyek az idézettekre következnek, mind latínok: szándékomon kívül esnék azokat ideírnom; és tudom, mikép hasonló értelemben volt ez az én első barátom is, kihez ezt írom, tudniillik, hogy neki csak köz nyelven írnék.

Miután szemeim egyideig már könnyeztek, s annyira kifáradtak, hogy nem űnthesém ki szomorúságomat: néhány fájdalmas igével véltem annak útát nyitni; miért is föltevém canzonét csinálni, melyben siránkozván, beszélnék ő róla, ki miatt lőn a nagy fájdalom lelkem megrontójává; és elkezdém: *Szemem szívemnek.*

Hogy ezen canzone az ő vége után annál özvegyebbnek lássék, elébb felosztom, mint ideírnám, s ily módot fogok követni ezentúl. Mondom tehát, hogy e boldogtalan canzonénak három része van. Az első, bevezetés; a másodikban ő róla beszélek; a harmadikban

szánakozólag szólok a canzonéhoz. A második kezdődik: *Elment Beátrix*. A harmadik: *Menj most könnyezve*. Az első rész háromra oszlik. Az elsőben elmondom, mi indít mondásra. A másodikban megmondom, kihez akarok beszélni. A harmadikban mondom, miről akarok mondani. A második kezdődik: *S eszembe jutván*. A harmadik: *És róla aztán*. Azután mikor mondom: *Elment Beátrix*, ő róla beszélek; és ebből két részt csinállok. Először elmondom az okát, miért ragadtatott el tőlünk: azután elmondom, mikép sírnak mások az ő elköltözése fölött, és ezen rész kezdődik: *Elköltözött szép testéből*. Ezen rész háromra oszlik. Az elsőben elmondom, ki nem siratja őt. A másodikban elmondom, ki siratja őt. A harmadikban elmondom ennen állapotomat. A második kezdődik: *Hanem szomorg*. A harmadik: *A mély fohászok*. Azután, mikor mondom: *Menj most könnyezve*: e canzonéhoz szólok, kijelentvén neki, minő hölgyekhez menjen, s hogy velők maradjon.

Szemem , szívemnek bánatán szomorgva,
 Hosszan viselte kinját a könnyeknek;
 Ugy hogy ki van már végképen meritve.
 Utat nyitandó most a fájdalomnak,
 Mely lassan-lassan hurczol a halálra,
 Fuldoklatok közt kell s lehet beszélnem.
 S eszembe jutván , mint beszéltem egykor,
 Még a midőn élt , hölgyemről , tinektek,
 Széplelkű hölgyek , örömet : ma sem lesz
 Beszédem senkimáshoz,
 Mint egyedül csak nemes hölgyszívekhez :
 És róla aztán elmondom könyezve,
 Hogy rögtön elszállt a mennyegbe tőlünk,
 S itt hagyta Ámort én velem keserni.

Elment Beátrix a magas mennyegbe,
 Az Angyaloknak békességthonába :
 ; Azokkal ő , s ti hölgyek , elhagyatva.
 Nem fagy nemével lett ő elragadva,
 Sem hőség által , mint más nők , mitőlünk :
 Hanem csupán nagy kegyessége által,
 Mely átsugárzik ő alázatából.
 Oly nagy erénnyel szállt egek során át,
 Hogy megcsodálta őt a legmagasb Úr ;
 És édes vágya támadt :
 Fölhíni ily nagy üdvöt trónusához ;
 És elvivé őt a földről magához ,
 Látván , mikép e fáradalmas élet
 Nem érdemel meg ilyetén nemes lényt.

Elköltözött szép testéből a lélek,
 A szende , s teljes kegygyal, kellemekkel,

S méltó helyén most a dicsőületben.
 Ki róla szólván , nem fakad könyekre :
 Szírt szíve annak, gyáva s oly gonosz, hogy
 Nem hathat abba lelke irgalomnak ;
 A pórszívűben nincsen annyi elme,
 Hogy bár parányit képzelhetne róla ;
 S azért sirásra nem kél benne ösztön.
 Hanem szomorg, fohászra
 Kél fájdalomtól , és sír mind halálig,
 S megfosztva lelke végkép a vigasztól,
 Ki eltekinti olykor gondolatban,
 Minő volt, s mint lőn tőlünk elragadva !

A mély fohások elgyötörnek engem,
 Ha gondolatban bánatterhes elmém
 Őt látja , a ki szűm ketté szakasztá.
 És a halálra gondolván sok ízben,
 Oly szende vágy kél bennem ő utána,
 Hogy változást szül arczomnak színében.
 Midőn erősen jó a képzelődés,
 Mindenfelől oly gyöttelelem rohan meg,
 Hogy összeborzad lelkem kínaimtól :
 S olylyá leszek , hogy elkészít
 A szégyen engem emberek köréből ;
 Aztán jajomban egymagamra sírván,
 Kiáltom : „Ah , hát meghalál , Beátrix ?“
 S őt így kiáltván, megvigasztalódom.

Bánat-könyvekben , gyöttelelem-fohászbán,
 Magamra lévén , szívem úgy evődik,
 Hogy a ki látna , rajtam szánakoznék.

S minő lön aztán életem , hogy elment
 Az új hazába hölgyem , a világon
 Nincs nyelv , mely aztat elbeszélni tudná.
 S azért , o hölgyek , hogyha bár akarnám,
 Nem mondhatom meg, mint vagyok jelenleg,
 Ugy eldöröcsköl a keserves élet;
 Mely úgy meg van gyalázva,
 Hogy látva kékült ajkam', minden ember
 Így látszik szólni : „Én magadra hagylak.“
 De bárminő én , lát engem Madonna,
 S adand , remélem , még ezért jutalmat.

Menj most könyezve, canzoném, te gyászos,
 S keresd fel ama hölgyek és leányok
 Körét , a kikhez egykor
 Testvéreid csak örömet vivének;
 S te, a szomornak a ki vagy leánya,
 Vigasztalatlan menj velök lakozni.

XXV. FEJEZET.

Miután e canzone elmondattott, eljőve
 hozzám egy, ki a barátság fokozatai sze-
 rint, legközvetlenebb barátom az első
 után; és ez oly szoros vérségben volt
 ezen dicsőségessel, hogy senki sem volt

vele szorosabban. És miután velem beszélgetett, kért, mondanék neki valamit egy hölgyről, a ki meghalt: és kétértelműekké tévé igéit, hogy látszassék, mintha egy másikról beszélne, a ki valósággal meghalt. Miért is én, észrevevén, mikép ő egyedül ezen megáldottat érté, mondám, megteszem azt, mit tőlem kérelme kívána. Azért gondolkozván a dologról, föltevém sonettot csinálni, melyben egy kissé panaszkodnám; s átadni azt ezen barátomnak, hogy meglassék, mikép az ő kedveért csináltam; és akkor e sonettot mondám, mely így kezdődik: *Az én fohászim' meghallgatni jertek.*

Ezen sonettonak két része van. Az elsőben hívom Ámor híveit, hogy hallgassanak meg. A másodikban elbeszélem nyomoruságos állapotomat. A második kezdődik: *Vigasztalatlan.*

Az én fohászim' meghallgatni jertek,
Nemesszívűek! szánalom kívánja;
Vigasztalatlan szállnak kebelemből,
S meg kéne hálnom nélkülök kinomban.

Mert még keservesb volna, mint akarnám,
 Az én szememnek sorsa: oly fölötte
 Sokat könyezvén hölgyemért, hogy őtet
 Siratva, szívem könyeimbe fúlna.

Megértitek majd, mint hijják gyakorta
 Az én nemesded hölgyemet, ki tőlünk
 Erényi méltó századába tére.

S mikép vetik meg máskor íme létet
 Nevében a bús léleknek, ki el lőn
 Végkép hagyatva üdvössége által.

XXVI. FEJEZET.

Miután ezen sonettot elmondtam vala, meggondolván, ki volna az, a kihez küldeni szándékozám, mintegy az ő kedveért csináltat, látám, hogy szegénynek látszék és meztelennek a szolgálat, irányában a dicsőségessel szoros vérségben levő ily személynek. És azért, mielőtt átadnám neki a fennírt sonettot, egy canzone két stanzáját mondám el: az egyiket valósággal ő érette: a másikat

magamért; jóllehet egyik is, másik is egy személyért mondottnak látszanék az előtt, ki élesen nem vizsgálja; hanem a ki élesen nézi, igenis átlátja, hogy abban különböző személyek beszélnek; hogy az egyik nem híjja ezent ő hölgyének, a másik igen, amint világosan megtetszik. E canzonét, és ezen fennírt sonettot átadám neki, mondván, hogy egyedül az ő kedveért csináltam. A canzone kezdődik: *Ah! mennyi ízben.*

Az első stanzában panaszkodik ez az én kedves barátom, az ő közel rokona. A másodikban panaszkodom én, tudniillik a másik stanzában, mely kezdődik: *Fohászaikban.* És így megtetszik, hogy e canzonében két személy búslakodik; kik közül az egyik panaszkodik, mint fivér: a másik, mint szolga.

Ah! mennyi ízben jusson bár eszembe,
 Hogy sohasem szabad már
 Látnom, kiért a bú emészt, a hölgyet:
 Szívem körül oly sok kint halmoz össze
 Az elme a kesergő,
 Hogy mondom: „Lelkem! mért nem szállsz
 utáná?”
 15*

Mert a miket még türni fogsz a földön,
Mely eddigis már terhedül — a kínok :
Nagy félelemmel aggódtatnak egem ;
S így a halált kiáltom,
Mint csöndes, édes nyugtom meghozóját,
S oly szerelemmel mondom : „Jer felém !“
Irigylem annak sorsát, a ki meghalt. [hogy

Fohászaiban hangja fájdalomnak
S keservnek olvad össze,
Mely untalan csak a halált kiáltja ;
Feléje fordúlt minden vágy szivemben,
Mióta vad haragja
Hölgyemre szállván , őtet elragadta :
Mert kellemárja ő szépséginek , lón
Aztán , hogy eltünt min tekintetünkből,
Nagy lelki bájjá , a mely szétsugárzik
Szerelmi fényül Égben,
Az Angyaloknak sergét üdvözölve ;
És oly nemes , hogy elcsodálkozásra
Ragadja ő mély értelmőknek élet.

XXVII. FEJEZET.

A napon, melyen betelt esztendeje, hogy
e hölgy az örökélet polgárainak egyiké-

vé lőn, oly helyen ültem, hol megemlékezvén ő róla, némely táblácskákon Angyalt rajzolék; és miközben én így rajzolék, elfordítám szemeimet, s magam mellett férfiakat láték, kik iránt tiszteletet illék mutatnom: és nézdelék azt, a mit csinálék: s amint nekem később mondva lőn, ők egy ideig már ott valának, mielőtt én őket észrevenném. A mint őket meglátám, fölkelék, s üdvözlölvén őket, mondám: „Épen most valá nálam valaki, s azért gondolkodám.“ Miért is eltávozván ezek, visszatértem munkámhoz, tudniillik rajzolatomhoz; ezt tevén, gondolat támadt bennem rímes igéket mondani, mintegy az ő halálának évnapjára: s írni azoknak, kik hozzám jöttek vala; és akkor e sonettot mondám, mely kezdődik: *Emlék'zelemben feltűnt e nemes hölgy.*

Ezen sonettonak két kezdete van; s azért az az egyik és másik szerint osztandó fel. Mondom, hogy az első (kezdet) szerint e sonettonak három része van. Az elsőben mondom, hogy e hölgy már

emlékezetemben volt. A másodikban elmondom azt, mit Ámor e miatt velem cselekvék. A harmadikban szólok Ámor hatásáról. A második kezdődik: *Ámor, ki*. A harmadik: *Könyezve szálltak*. Ezen rész kettőre oszlik. Az elsőben mondom, hogy némelyek bizonyos igéket mondának, különbözőket a többiekéitől. A második kezdődik: *De kik keservesb*. Ugyanezenképen osztatik fel a második kezdet szerint is; kivéve, hogy az első részben mondom, mikor jutott így eszembe ezen hölgy; és ezt nem mondom a másikonban.

Az egyik ez:

Emlék'zetemben feltűnt a nemes hölgy,
Kit ő erényi díjában magához
Vevén az Isten, helyezze az alázat
Egébe, hol van trónja Máriának.

A második kezdet ez:

Emlék'zetemben feltűnt a nemes hölgy
Kiért foly egyre Ámor bús könyűje,
Épen mikor ti, ő hatása által,
Hozzám jövétek mívem' megtekintni.

Ámor, ki őt az én elmémbe érzé,
Fölbredett volt elroncsolt szívemben;
S mondá fohászim sergének: „Ki innen!”
Miért is onnan búsan távoznak.

Könyezve szálltak ők ki kebelemből,
Oly hangot adva, mely gyakran fakasztja
Szemem borúját fájdalmas könyekre;

De kik keservesb kinnal szálltanak ki,
Mondák utokban: „Oh, te fényes elme,
Ma éve ép, hogy fölmenél az Égbe.”

XXVIII. FEJEZET.

Nemsokára azután, midőn bizonyos helyen volnék, hol visszaemlékezém a múlt időre, mélyen el valék merülve fájdalmas gondolatimba, annyira, hogy azok külsőmet borzasztó levertségben tüntették föl. Honnan én észrevevén gyötrődésemet, fölvetém szemeimet, körülnézendő: vajjon lát-e valaki. Akkor látám, mikép egy nemes hölgy, tekintetéből ítélve, oly szánakozólag néze reám egy ablakból, hogy benne minden könnyörület

összegyülve látszék. Miért is, minthogy a nyomorúságosak, mikor másokat szá-
nakozni látnak magok fölött, méginkább
indíttátnak a sirásra, mintegy önmago-
kat megsajnálva, érzésem akkor, mintha
szemeim sírva akarnának fakadni; s azért
tartván attól, hogy meggyalázott élete-
met elárulom, távozám ezen nemesnek
tekintetéből, és aztán mondám enma-
gamban: az lehetetlen, hogy azon kö-
nyörületeshölgygyel a legnemesebb Ámor
ne lakozzék; s azért föltevém sonettot
mondani, melyben ő hozzá beszélnek, s
belé foglalnám mindazt, mit ezennel
elbeszéltem; és elkezdém: *Látá szemem.*

Ezen sonetto világos, és azért nem
osztatik fel.

Látá szemem, mily nagy könnyör tűnék föl
Ábrázatodnak bánatos vonásin,
Midőn elnézéd: mit teszek, hogy' állok?
Mint bánatomban oly sokszor cselekszem.

És észrevettem akkor, hogy borongó
Éltem mivoltán aggódál magadban;
S megtelt legottan szívem félelemmel,
Nehogy szememből lássék gyávasságom.

És elsiettem tőled, mert fakadni
Érzém könnyemnek forrását szívemben,
Mely úgy fölindult te tekintetedre.

Lelkemben aztán így szólék kesergve :
Való, miként e hölgygyel azon Ámor,
Ki engem ilykép kényszerít könnyezni.

XXIX. FEJEZET.

Történék azután, hogy mindenütt, a hol e hölgy engemet láta, oly könyörűletes arczuvá és szápadt színűvé lőn, mintha Ámor miatt volna; honnan én sok ízben visszaemlékezém az én legnemesebb hölgyemre, ki mindenkor hasonló színben mutatkozik vala. És bizonyára sok ízben, nem könnyezhetvén, sem szomorúságomat ki nem önthetvén, elmenék látni ezen könyörűletes hölgyet, ki úgy látszék, mintha kiidézné szememből könnyeimet tekintete által; miért is vágyam támadt,

mondani igéket is, ő hozzá szólván; és
mondám: *Ámor színét* (1).

Ezen sonetto világos; s annálfogva
nem osztatik föl.

Ámor színét, és képét a könyörnek
Feltünni még nem láttam oly csodásan
Hölgy arczatján, bár láték gyakorta
Nemes szemekben fájdalmas könyűket:

Mint a tiéden, a midőn előtted
Látod keservét halvány ajkaimnak;
Ugy, hogy miattad olyas jó eszembe,
Mitől, erősen félek, szűm hasad meg.

Roncsolt szemem nem tartóztathatom, hogy
Reád ne nézzen gyakran, könnyezési
Vágyát követve, mely kiolthatatlan.

S te ime vágyat oly igen növeszted,
Hogy a miatt már sorvadásnak indúlt,
De sírni mégsem képes, hol jelen vagy.

(1) A sonetto e kezdete egészen hiányzik, a
következő jegyzet pedig a sonetto után olvas-
ható, *Pasquali* 1741-iki azon kiadásában,
melyről az előbeszédben (a 69. lapon) említést
tevék. — Bizonyára szerkesztési botlás; mert
igy ellenmondásban áll a költő szavaival, ki
a xxiv. fejezetben okát adá: miért írja meg a
versek előtt azok felosztását. Lásd a 164. lapon.

XXX. FEJEZET.

Annyira jutottam e hölgy látása miatt, hogy szemeim nagyon is elkezdének gyönyörködni az ő látásában; honnan sok ízben gyötrődtem e miatt szívemben, és igen gyávának érzém magamat: és többször átkozám szemeim hiuságát és mondtam nekik gondolatomban: „Hiszen tí sírva szoktátok fakasztani azt, a ki látá szomorúságos állapototokat; és most, úgy látszik, el akarjátok azt feledni e hölgy miatt, ki rátok néz, ki pedig csak annyiban néz reátok, a mennyiben nehezére esik a dicsőséges hölgy, ki miatt sírni szoktok; hanem csak rajta, tegyétek, átkozott szemek! majd eszetekbe juttatom én őt annyiszor, hogy soha, míg csak a halál nem jó, el nem kell apadni könyeiteknek.“ S mikoron így mondék, magamban, szemeimhez: megrohantak a legnagyobb és leggyötrelmesebb fohászok. És hogy e csata, melyet en-magammal vívék, ne maradna ismeret-

lenül, daczára azon nyomoruságos állapotnak, melyben valék, föltevém, sonnettot csinálni, s befoglalni abba ezen borzasztó állapotot; és mondám ezen sonnettot, mely így mond: *Azon keserves.*

Ezen sonettonak két része van. Az elsőben szólok szemeimhez úgy, a mint szólt szívem enmagamban. A másodikban némi kétséget támasztok, kijelentvén, ki az, ki így beszél. És ezen rész kezdődik: *Így mond a szívem.* Igaz, hogy ezen rész még többre is osztathatnék, de ezek hiába volnának, minthogy világos az előbbi ok miatt.

Azon keserves könyezés, a mit ti,
Oly régtülfogva, szemeim, tevétek,
Könyezni ⁽¹⁾ készíté másokat könyörből,
Irántatok, mint azt ti láthatátok.

De most, úgy látszik, őt felejténétek,
Hűtlen gonosz ha én is lenni tudnék,

(1) Mind *Pasquali*, mind *Zatta* kiadásában „maravigliar=csodálkozni“ áll itt; de helyesbnek tartom a variánst: „lagrimar=könyezni,“ melyet *Witten* nál olvasok. — Lásd „Dante A. Lyrische Gedichte“ másod. kiadás a 39. l.

S mindent, mi arra ok, szét nem zavarnék:
Említve őtet, a kiért sirátok.

Aggódtat engem a tí hiúságtok,
S elrémit úgy, hogy már fölötte félem
A rátok néző hölgynek arczatját.

Ugy illenék, hogy meghalt asszonyunkat
Csak a halálban tudjátok feledni.
— Így mond a szívem, s aztán felsohajt rá.

XXXI. FEJEZET.

Azonban visszanyerém e hölgy tekintetét oly új állapotban, hogy sokszor gondolék rá, mint személyre, ki nekem fölötte tetszék vala; és így gondolkozáim felőle: E hölgy nemes, szép, fiatal és eszes, s talán Ámor akaratából jelent meg, hogy életem megpihenjen. És sokszor még szerelmesebben gondolkodám, úgy hogy abban, tudniillik az ő okoskodásában, a szív is megegyezze; s mikor én ebben így megegyezék, újra meggondolám, mintegy az észről indít-

tatva, és mondám enmagamban: Hah, minő gondolat ez, mely gyáva módon akar engem megvigasztalni, és nem enged egyébről gondolkodnom? Aztán egy másik gondolat emelkedék föl, és monda hozzám: Lásd, oly nagy gyötrelemben valál, s miért nem akarsz most megszabadúlni ily nagy keserűségtől? Látod, hogy fuvalom ez, mely Ámor ohajtásit lengi elénk, s oly nemes részről indul, mint szemeié azon hölgynek, ki oly könnyőreletesnek mutatkozott irántunk. Miért is én többször küzdvén így enmagamban, akarék arról még néhány ígét mondani; és mivelhogy a gondolatok csatáját azok nyerék meg, melyek ő mellette szólának, úgy látszék, illő volna hozzá szólani; és mondám ezen sonettot, mely kezdődik: *A gondolat, mely oly nemes*. És mondom: *nemes*, a mennyiben nemes hölgyről értekezék, mert különben a legaljasabb vala. És e sonettoban enmagamat két részre osztom, a mint-hogy gondolatim ketté valának oszolva. Az egyik részt hívom szívnek, azaz ki-

vánságnak ; a másikat hívom léleknek, azaz észnek ; s elmondom , mikép szól egyik a másikhoz. És hogy méltán nevezem a szívet kívánságnak s észnek a lelket , igen világos azok előtt, kikre nézve szeretném , hogy ezt megértsék. Igaz, hogy az előző sonettoban a szív pártját ellenébe teszem a szemekének ; s ez ellenkezésben látszik lenni azzal, mit a jelenben mondok : de ép azért mondom, hogy a szív alatt ott is kívánságot értek ; a mennyiben még nagyobb vala ohajtásom : megemlékezni az én legnemesebb hölgyemről , mint e másik hölgyet látni : s jóllehet már volt volna iránta némi kívánságom , az mégis csekélynek látszék ; a honnan megtetszik , mikép az egyik mondat nincs ellenkezésben a másikkal.

Ezen sonettonak három része van. Az elsőt azon kezdem , hogy elmondom ezen hölgynek , mint fordul ő feléje minden ohajtásom. A másodikban elmondom , mikép mond a lélek , vagyis az ész , a szívhez , azaz a kívánsághoz. A harmadikban elmondom , mit felel ez. A

második rész kezdődik: *A lélek így mond.*
A harmadik: *Ez így felel.*

A gondolat, mely oly nemes, s felőled
Beszél, gyakorta jó hozzám mulatni,
S oly édesen tud Ámorról csevegni,
Hogy egyezésre bírja szűm' magával.

A lélek így mond a szívhez: „Ki az, ki
Elménekhez ekkép jó vigasztalóul?
Es oly hatalmas ő hatása, hogy nem
Enged mibennünk helyt más gondolatnak.“

Ez így felel: „Oh aggodalmas lélek,
Ez Ámor újabb szellemkéje, a ki
Elémbe hozza minden vágyodalmit;

S lőn támadása, s minden ő hatálya
Azon könyörrel teljes hölgy szemében,
Ki úgy megindult a mi kinainkon.“

~~~~~

XXXII. FEJEZET.

Az ész ezen ellentársa ellen bennem egy
napon, majd a kilenczedik órában, erős
képzelődés támadt fel; úgy látszék
ugyanis, mintha látnám ezen dicsőséges

Beatricét azon vérszín öltözetben, melyben legelőször jelent meg szemem előtt, és fiatalnak látszék, hasonló korban ahhoz, melyben őt először látám. Akkor, elkezdék gondolkodni róla s visszaemlékezvén időrend szerint a multa, szívem fájdalmasan kezde bánkódni azon kívánság miatt, melynek oly gyáván engedé magát birtokába néhány napig, az ész állhatatosága ellen. És tova üzvén ezen oly gonosz kívánságot, minden gondolataim odafordulának az ő legnemesebb Beatricéjök felé. És mondom, hogy azótától fogva, egész szégyenletes szívvel olyannyira elkezdék róla gondolkozni, hogy ezt fohászaim is sokszor kitűnteték; aminthogy majd mindnyájan arról beszéltek kimenetelökkor, miről a szívben szó vala, tudniillik azon legnemesebbnek szerelméről, és mikép távozott el tőlünk; és sokszor megtörténék, hogy oly nagy fájdalom vala olyik gondolatban, hogy megfeledkezém erről és a helyről, a hol valék.

A fohászok ezen ismėti felgyuladá-

sával, újra felgyúlada a már enyhült könnyezés is elannyira, hogy az én két szemem oly tárgynak látszanék, mely csak egyre sírni ohajtana. És gyakran megtörténék, hogy a sírás hosszú folytatása miatt körülöttök oly bíborszín támadott, minő szokott mutatkozni, mikor az embert valami kínszenvedés éri. A miből megtetszik, mikép hiúságukért méltóan meglakoltak vala; úgy hogy azótától fogva nem tekinthetének senkire, a ki rájuk néze, úgy, hogy őket hasonló szándéokra bírhatta volna. Miértis én, akarván, hogy az illetén gonosz kívánság és hiú kísértet egészen lerontottnak látszassék, úgy, hogy a rímelt igék, melyeket azelőtt mondék, semmi kétséget se támaszthassanak: föltevém, sonettot csinálni, melybe ezen oknak értelmét befoglalnám, és mondám akkor: *Ah! sok fohászim*, sat. Mondám: *Ah*, a mennyiben szégyenlém, hogy szemeim úgy hívalkodtak vala.

Ezen sonetto nem osztatik fel, mert értelmét önmaga is eléggé kitünteti.

Ah! sok fohászim által, mik születnek
 A szűmben élő kínos gondolatból,
 Végkép legyőzvék szemeim, hogy arra,
 Ki rájok nézne, nem bírnak tekintni.

És lőnek olylyá, mintha két ohajtás
 Volnának: sírni, s fájdalommat mutatni;
 S gyakran könyeznek, úgy hogy Ámor őket
 Megkoronázza vértanú-füzérrel.

E gondolathad és ezen fohászok
 Lesznek, szivemben oly gyötrelmesekké,
 Hogy bánatában Ámor ott elájul;

Mert fájdalomtól áthatvák: viselvén
 Édes nevét én hölgyemnek magokban;
 S több, ő halálát illető, ígéket.

XXXIII. FEJEZET.

Ezen gyötrődés után, történék az idő-
 ben, mikor sok nép méne látni azon ál-
 dott képet, melyet Jézus Krisztus ha-
 gyott nekünk másaúl az ő legszebb alak-
 jának, melyet lát dicsőségesen az én höl-
 gyem: hogy néhány zarándok méne át
 az utczán, mely majd közepén a város-

nak , holott született és élt, és meghalt a legnemesebb hölgy : és menének , a mint nekem látszik , mély gondolatokba merülve ; honnan én , rájuk gondolván , mondám enmagamban : Ezen zárándokok, úgy látszik, messze vidékről valók, és nem hiszem, hogy csak beszélni is hallottak volna e hölgyről, s nem tudnak róla semmit; sőt az ő gondolatuk egyéb tárgyakon forog, s nem ezeken itt, s hogy ők talán távol barátaikra gondolnak, kiket mi nem ismerünk. Aztán mondám enmagamban : Tudom, ha közel vidékről volnának, némi tekintetben megzavarodtaknak látszanának áthaladatokban a fájdalmas városon. Aztán mondám enmagamban : Ha egy kevésbé feltartóztathatnám, csakugyan megíratnám őket, mielőtt e városból kimenének; mivelhogy ígéket mondanék, melyek sírva fakasztanának mindenkit, a ki azokat hallaná. Miértis elhaladván ezek tekintetemből, föltevém : sonettot csinálni, melyben kinyilatkoztatnám azt, a mit enmagamban mondek. És, hogy

annál bánatosabbnak lássék, föltevém, úgy mondani, mikéntha beszéltem volna velök; és mondám ezen sonettot, mely kezdődik: *Zarándokok* stb. És mondám: *Zarándokok*, a szó széles értelmében: minthogy a zarándokok kétfélekép vetethetnek: széles és szoros értelemben. Szélesben, a mennyire mindenki zarándok, a ki csak hazáján kívül van: szoros értelemben, nem értünk mást zarándokul, mint azt, ki szent Jakab háza felé megyen, vagy onnan visszatér. Tudnunk kell pedig, hogy a Legmagasabbnak szolgálatára menő népek, sajátlag háromfélekép neveztetnek. Hivatnak *Pálmásoknak*, a mennyiben tengeren túl mennek, honnét sokszor pálmát hoznak magokkal. Hivatnak *Zarándokoknak*, a mennyiben a galicziai Házba mennek; mert szent Jakab koporsója távolabb lőn hazájától, mint bármely más Apostolé. *Rómásoknak*, a mennyire Rómába mennek; hová menének ezek is, kiket én zarándokoknak hívok.

Ezen sonetto nem osztatik fel, mivelhogy tartalma eléggé világos.

Zarándokok, kik gondolkodva mentek,
Talán a távol létezők miatt így :
Oly messze élő néptől jöttök-e ti,
Mint arczatatok azt mutatni látszik ?

Mert nem könyeztek, amint áthaladtok
E városon, mely telve fájdalommal,
Miként személyek, kik nem értesültek
A ránehezlett bánatos teherről.

Hahogy megálltok, arról hírt veendő :
Mikép fohászszal telt szívem sugalja,
Abból könyezve fognátok kimenni.

Beatricéje elvesztét kesergi :
S a mely igéket erről mondhat ember,
Van oly hatásuk, hogy könnyet fakasztanak.

XXXIV. FEJEZET.

Két nemes hölgy küldé aztán hozzám, kér-
vén engemet, hogy küldenék nekik ezen
rímelt igéim közöl; a honnan én, meg-
gondolván az ő nemességöket, föltevém,

hogy küldök nekik, s valami újat is csinállok, melyet azokkal együtt el fognék küldeni, hogy annál nagyobb tisztelettel teljesítném az ő kérelmököt. És mondék akkor sonettot, mely állapotomról szól: és elküldém azt nekik az előző sonetto kíséretében, s egy másikkal, mely kezdődik: *Az én fohászim' meghallgatni jertek.* A sonetto, melyet akkor csináltam, kezdődik: *Tul a körélyen.*

Ezen sonettonak öt része van. Az elsőben megmondom, hová száll gondolatom, azt némely hatása nevéen nevezvén. A másodikban megmondom, miért száll oda fel, s ki készti így szállani. A harmadikban elmondom, mit lát: tudniillik, ott fenn megtisztelt hölgyet: és akkor zarándok-szellemnek hívom, mivelhogy szellemileg megy föl; és mint zarándok nem látja hazáját. A negyedikben elmondom, mikép látja őt, tudniillik oly tulajdonságban, hogy én őt meg nem érthetem; a mi annyit jelent, hogy az én gondolatom, az ő tulajdonságához képest, oly fokra száll, hogy értelmem

azt meg nem foghatja; minthogy a mi értelmünk azon áldott lelkekéhez úgy áll: mint a mi gyöngé szemünk a naphoz: és ezt mondja a Bölcsész Metaphysikája másodikában. Az ötödikben mondom, hogy jóllehet én nem láthatok ott, a hová, tudniillik az ő csodálatos tulajdonságához, gondolatom viszen: legalább értem ezt, tudniillik, hogy ezen egész gondolat hölgyemre vonatkozik, mert gyakran hallok nevét gondolatomban. És ezen ötödik rész végén mondom: *Kedves, drága hölgyek*: hogy megértessem, mikép hölgyek azok, a kikhez beszélek. A második rész kezdődik: *Új értelem*. A harmadik: *S jutván odáig*. A negyedik: *Szemléli olynak*. Az ötödik: *Hogy a nemesről*. Még elmésebben is föl lehetne osztani, és elmésebben megértetni; hanem megjárja ezen felosztással is, és azért nem bocsátkozom további felosztásába.

Tul a körélyen, mely forg legfőnebben,
 Száll a fohász, mely költözik szivemből;
 Új értelem, mit Ámor sirva ihlet
 Beléje, vonzza azt fel a magasba.

S jutván odáig , meddig jutni vágya :

Lát tiszteletben tartott hölgyet ottan,
És oly sugárost , fénylőt oly világban,
Hogy a zarándok szellem megcsodálja.

Szemléli olynak , hogy nekem felőle

Szólván, nem értem, oly mély ő beszéde
Fájó szívemhez , mely beszélni készti.

Hogy a nemesről szól, azt én tudom ; mert

Említi gyakran e nevet : Beátrix ;
S így értem őt jól, kedves, drága hölgyek.

XXXV. FEJEZET.

Ezen sonetto után csodálatos látás jelent meg nekem, melyben dolgokat láték, mik azon föltételre birtak engemet, hogy nem mondok többet ezen megáldottról mindaddig , míg róla méltóbban nem értekezhetném ; s hogy ezt utolérhessem, tanúlok , a mennyit csak bírok , a mint ő azt tudja is valóságosan. Ugy hogy , ha tetszésére leend annak , a kiben minden lények élnek , hogy az én életem néhány

évig tartson, reményilem azt mondani el róla, mi sohasem volt elmondva egyről sem: s azután legyen tetszésére annak, ki Ura az udvariasságnak, hogy lelkem fölmelessen látni dicsőségét az ő hölgyének, tudniillik azon áldott Beatricének, a ki dicsőségesen néz arczúlatába annak, *qui est per omnia saecula benedictus.*

LAUS DEO.

JEGYZETEK.

Az I-ső fejezethez.

1) *Emlékezetem könyvének* stb.

Ismételve használt kifejezése DAN-
TENAK, mely „emlékezetem“ helyett áll.
Hasonlít ehhez: POKOL II. 3: „O *elme*,
mely azt, mit láték, *megírtad*;“ és a VII.
canzonében: „A mint található az *elmém*
könyvében;“ miért e canzonét F ö r s t e r,
másokkal együtt, szinte a Beatrice iránti
szerelemre vonatkozóknak tartja.

2) *Incipit vita nova*==Kezdődik az
új élet.

E latin kifejezésről már tettem em-
lítést a „Bevezetés“ben, hol a könyv
címének igazi jelentéséről szólottam. Itt
csak azt akarom megérteni, hogy
ugyanezen kifejezés előfordul szinte a
LAKOMA II, 2. és 13. fej. stb., egyene-
sen, mint címe a jelen könyvnek; to-
vábbá a VEZEKLÉNY, XXX. 39: „Que-
sti fu tal nella sua *vita nuova*==Ez olya-

tén volt ő új életében.“ — T o m m a s e o, DANTE újabb időbeli egyik jeles magyarázója, e vershez tett jegyzetében azt látszik ugyan bebizonyítani akarni, hogy a *vita nuova* itt egyenesen *fiatal kort* jelent; hanem épen a két hely — POKOL: XXXIII. és MENNYEG: XVII. — melyekre hivatkozik, mutatják, hogy DANTE itt *novella età* szavakkal élván, mintegy megkülönböztette a *nuova* szót a *novellától*.

3) *A világosság ege.*

Mintha mondaná: azon ég, melyen a nap forog. Mert DANTE korában még a régi csillagrendszer levén csak ismeretes, a költő szinte kilencz eget képzel a mindenség közepén szilárdan álló föld körül és egymás felett forogni, s e kilencz ég közül a földtől negyedik az melyen a nap jár.

4) *Dicsőséges hölgye* = la gloriosa donna.

A *donna* és *madonna* szónak legmegfelelőbb nyelvünkön a *hölgy* és *hölgyem*, melyek azokat szépen és tökéletesen kifejezik. Ezért minden tétova nélkül használám ezeket az egész munkában; noha nem feledém, hogy mindennapi beszédben így is ki lehetne fejezni: *szerető*, *szeretőm*; hanem ott, hol DAN-

TE beszél, kell, hogy távol legyen minden köznapiság. Csak mellékesen jegyzem meg, mikép Rossetti és követői szerint, *donna* nem mindig jelent a régi olasz költőknél *hölgyet*, hanem általában *lényt*, melynek a költő egész kedélyét szentelé. — Lásd a legitt következő jegyzetet.

5) *Kik nem tudák, mikép nevezsék* sat.

A „Bevezetés“ben már volt említve, mint akar Rossetti DANTEban is mindenütt politikát, s jelesen igényeihez képest azon kornak, melyben élt, ghibellin-érzelmeket találni. E hely itt, mely csakugyan eléggé világos, egyik védvül szolgál neki, melylyel állítását megerősíteni iparkodik, mondván: „Ime, kik nem tudják, mint nevezzék hölgyemet, vagyis azon lényt, melynek én lelkemet, szívemet szentelem: *Beatricének* mondák őt.“

6) *A csillagos ég, kelet felé, a fok tizenkét részének egyét megjárta*, stb.

Azaz: Beatrice nyolcz éves és négy hónapos volt, mikor őt először láttam. Itt ismét a régi csillagrendszerre kell visszamennünk, mely szerint a föld körül forgó kilencz ég közül nyolczadik volt az, melyen a csillagok állanak; s ennek

kettős forgása levén: nyugatról kelet felé minden száz esztendőben egy fokot haladott, mely fok tizenkét részre osztott. Elosztván a százat tizenkettővel, kijő Beatrice életkora, azaz 8 év és 4 hónap. — Hosszasan fejtegeti ezen csillagos ég kettős mozgását, s a physikával és metaphysikával hasonlatosságát DANTE maga: LAKOMA, II. 15. fejt.

7) *S én őt az enyémnek végén* stb.

T. i. kilenczedik évem végén; mert Beatrice 8 éves 4 hónapos levén, mikor DANTE őt először látta: *kilenczedik* évének csakugyan *kezdetén* volt. A költő 1265-ben születvén: e találkozás éve 1274-re teendő. — Megjegyzem itt mellesleg, mikép Firenzében, a X-ik századtól szinte 1746-ig, az év első napját martius 25-ikétől számíták. — Lásd Pilgram, Calend. chronolog. a II. lap.

8) *Az élet szelleme*, sat.

A DANTE korabeli bölcsészet, Aristoteles nyomán indulva, három szellemet különböztetett meg az emberben: *a természeti szellemet*=spiritus naturalis, vagyis az érzés szellemét, mely a májban székelt s az étkek megemésztésében munkálkodott; *az állati szellemet*=spiritus animalis, vagyis az érzés szellemét,

mely a szívben született, de a velőben lakott; és az *élet szellemét*=spiritus vitalis, mely a szív legtisztább véréből támadván: az egész testnek erőt ad cselekvésre.

9) *Ecce Deus fortior me: veniens dominabitur mihi*=Im a nálamnál erősebb Isten: eljövén, uralkodni fog rajtam.

10) *Hordják megérzeteiket*=portano le loro *percezioni*

Azaz: mit a látás, hallás, tapintat sat. megéreznek, észrevesznek. *Perceptio*=Wahrnehmung, és *Begriff*=megérzet.

11) *Apparuit iam Beatitudo nostra*=Megjelent már a mi Boldogságunk.

12) *Heu miser! quia frequenter impeditus ero deinceps*=Jaj nekem szegénynek! mert gyakran meg fogok akadályoztatni ezentúl.

13) *E legfiatalabb Angyalt*=questa Angiola giovanissima.

Ezt először így fordítám: „ezen igen fiatal Angyalt.“ Majd tűnődni kezdettem: eltaláltam-e DANTE igazi értelmét? Fö r s t e r így fordítá e szavakat: „dieses jugendliche Engelein;“ és D e l é c l u z e: „cette ange de jeunesse,“ A r t a u d de M o n t o r: „Ce jeune ange,“ — véleményem szerint, egyik sem helyesen. DANTE itt nemcsak azt akarta kifejez-

ni, hogy hölgye ingen fiatal Angyal= „Angiola assai giovane:“ hanem azt is, hogy legfiatalabb az Angyalok között, azaz Angyal, kit angyalul legutolszor teremtet az Isten. „Ez nem asszony, sőt az Ég legszebb Angyalainak egyike,“ mond a költő a XXI. fejezetben.

14) *Mellőzve sok dolgot, sat.*

Förster itt következőt jegyez meg: „Ha hitelt adhatunk Barbieri (Origine della poesia rimata) közlésének: DANTE többi lyrai költeményeihez is írt magyarázatokat, de azok elvesztek.“

15) *Melyből ezek születnek....*

E helyett: Mely a gyűjteményből, melyből a jelen lapokat s azokra följegyzett dolgokat *kiírom*.

A II-ik fejezethez

1) *Legnemesebb hölgy.*

A *gentile*, *gentilissima* szavakat: *nemes*, *legnemesebb* szavakkal fordítottam; mert csakugyan tökéletesen megfelelnek azoknak. Förster hosszasan mutogatja, mikép azok kellő kifejezésére a németben sem a „*holdselig* és *holdseligste*“ nem illő, sem az új „*edel* és *edelste*“; azért ő az „*adel*“ szó régi értelmé-

hez fordulván, „*adelig s adeligste*“ szavakkal adja vissza azokat. — A franczia fordító a „*noble és très-noble*“ szavakat használta.

2) *A legfehérebb színbe öltözve.*

Igen tisztán áll az eredeti szövegben: „*vestita di colore bianchissimo.*“ Így Förster, így Delécluze is. Megakasztott kisé W i t t e, az első sonnettohoz írt magyarázatában (11. lap), hol így mond: „Und auch diesesmal, wie beim ersten Begegnen, sah er Beatrice mit *blutrothem* Gewande bekleidet;“ mit ő bizonyosan tévedésből írhatott.

3) *Mely ma megjutalmazva a nagy században, stb.*

T. i. az örökkévalóságban. — E hely világosan mutatja, hogy DANTE e fejezetet, s így az egész munkát, Beatrice halála után kezdte írni. Beatrice meghalt 1290-iki junius 9-ikén, s akkor DANTE, azon évi májustól fogva, huszonhatodik évében volt. A fejezet további tartalmából pedig ki fog tűnni az is, hogy Beatrice e másodszori látásakor írta az ebbe igtatott sonettot is. — Delécluze is megjegyzi e helyütt: „DANTE avait dix-huit ans, Béatrice dix-sept=DANTE tizennyolcz éves volt, Beatrice tizenhét,“ t. i. akkor, midőn *másodszor* látá

Beatricét, s midőn *első látása* lőn és írta az *első* sonettot.

4) *A boldogság minden határait.*

Försternél olvasom: „A *vita nuova* első kiadása, mely Sermartelli által 1576-ban Firenzében jelent meg, úgy látszik, istentani aggodalom következtében, eléggé vakmerő a legkülönösebb elferditéseket tenni a szövegben. Így a *beatitudine* szó mindenütt, a hol csak eléfordul, kilöketik, s helyette más, tetszés szerinti, tétetik; itt, és több helyütt, *felicità*; másutt: *quiete, chiarezza, allegrezza, fermezza*.“ — Ezt azok kedveért írom ide, kik bírják Sermartelli kiadását, melyet én kénytelen vagyok nélkülözni.

5) *Hogy igéi megindultak.* stb.

T. i. ez alkalommal beszélt velem először, mint fölserdült, 17 éves leány.

6) *E legudvariasbról.*

Mint fönnebb már eléfordult: „udvariasságánál fogva“ = *cortesia* és *cortissima*. Áldott ez a mi magyar nyelvünk, hogy ily szűzies értelemben is fentartják magokat némely szavaink. Förster nagy zavarban van ezen olasz szavakkal; mert a régi *hovesch* (höfisch) és *hoveschheit* (Höfischheit, ma Höflichkeit) szavakat „az ezeknek mai általános jelen-

tése nem engedé használnia;“ miértis ő a „cortesia“t=Freundlichkeit- és a „cortese“t=freundlichkal fordítja minde-
nütt, bizonyosan nem kellő. s így nem
legszerencsésebb kifejezéssel.

7) *Ego Dominus tuus*=En a te urad.

8) *Vércörös* patyolatba.

Az olaszban: „involta mi pareo in
un drappo sanguigno leggermente.“ A
leggermente kétségkívül az „involta=
betakart“ szóra viszonylik. Így För-
ster, így Delécluze is, bár ez a
leggermente-t „seulement“nal fordítá. A.
de Montor azonban „halványvörös=rou-
ge pale“ szövetet csinála belőle.

Már látta Beatricét *vérvörös* öl-
tönyben; fönnebb a felhő *lángszinű*, s
itt a látási hölgy *vérvörös* patyolatba
takarva, s Amor *égő* szívet tart kezé-
ben: mind a költő nagy felindulásának,
szenvedélyének képszínezete, melyek „új
élet“re átmenésének munkáját jelentik.

9) *Vide cor tuum*=Nézdse szívedet.

10) „Az éj utolsó *kilencz* órájának
elseje.“ Lásd alább a 15. jegyzetet.—A ki-
lencz szám már az első fejezetben eléfor-
dult mind Beatrice, mind DANTE éle-
tére nézve; itt, legelső látásánál, ismét
a *kilenczes* számot találjuk. Nagy jelen-
tőségű e szám DANTE előtt, mint alább

a XXIV. fejezethez hosszasban kifejtendem.

11) *Híres dalnokok.*

Az eredetiben : „trovatori=feltalálók“ áll, mely névvel éltek azon olasz költők, kik elsőik kezdtének írni rímes olasz verseket, a provenzai „troubadour“ok szerint.

12) *És mivelhogy már enmagamtól is láttam volna a mesterséget rímelt szavakban mondani*, stb.

Mintha mondaná : „Mivel már magam is megkísértettem rímes verseket írni.“ — Sajátságos kifejezések fordulnak itt elé, melyeket én, elvemhez képest, mennyire csak lehetett, betű szerint adék vissza a magyar szövegben. A „mondani“ szóra meg kell itt, még pedig az egész munkára nézve, jegyezmem, mikép az *sokszor* fordul elé ily értelemben: *írni, költeni, csinálni, készíteni*, t. i. verset, költeményt. Híven megtartám én e szót, mint nyelvünkön is, ez értelemben, élőt; nem levén ritkák e szólásmódok: „verset mondani“ — „éneket, mesét, misét mondani,“ stb.

13) *Föltevém, sonettot csinálni.*

Tehát csak ezúttal írá a sonettot. mely e fejezetbe van igtatva: ekkor, tizennyolcz éves korában; s e kor, ha

mondható volna is „extrême jeunesse“ nek, csakugyan nem „enfance“, mint Artaud de Montor, Balboután, elég hibásan írja.

14) *Szerelmes lélek.*

Az olaszban: „alma presa.“ — Gyönyörű, s úgy hiszem, nyelvünkön betű szerint, visszaadhatlan kifejezés. *Alma*, költői neve a *lélek*nek; „*presa*“ sajátlag = „megfogott, rabbá tett;“ itt annyi, mint „szerelemre gerjedt — a szerelemtől környékezett, a szerelem hatalmába esett lélek.“ Försternél e sonetto első verse: „Den edlen Herzen all', die Liebe hegen,“ a „lélek“ egészen kimaradt; s ennél: „die Liebe hegen,“ csakugyan megelőőbb a mi „gerjedt“ szavunk, vagy miután a lélek, melyet Amor megfogott, csakugyan szeret már, a „szerelmes,“ melyet én használtam. — Francziában Delécluze így fordítá: „A chaque ame éprise.“

15) *Meghármasultak* stb.

A szövegben: „atterzate l'ore Del tempo, ch' ogni stella e nel lucente,“ magyarul: „meghármasultak órái az időnek, mikor minden csillag a fénylőben van.“ Mintha mondaná: Az éj tizenkét órájának majd harmadrésze elmúlt már; azaz esti 6-tól reggeli 6-ig számítván az

órákat: e látás éji 9—10 óra között jelent meg, mikor május 1-ső napján (akkor, midőn DANTE ezt írta, 1290-ben, mintegy ápril 20-dika körül) a nap 6 órakor 54 perczkor nyugodván el, már minden csillag teljes fényben ragyog.

16) *E sonetto két részre oszlik....*

Íme elseje azon bonczoló magyarázatoknak, melyekről a „Bevezetés“ben mondom, hogy kellemetlenül akasztják meg az olvasót. E magyarázatokat, épen-séggel akarván, ki lehetne ugyan hagyni, vagy mindenütt a jegyzetek közé igtatni. De ki bírna lenni ma már oly vakmerő, hogy DANTE művén ily csonkítást tegyen? Az olvasó, ki egyedül kedvtöltésből futja át a nagy költő e művét, segíthet magán azáltal, hogy átszökik a rá nézve unalmas ezen bonczolatokon. A tanulmányozó előtt nagy becse lesz azok minden szavának. — Förster a szövegbe nyomatta azokat; Delécluze, csak jegyzetek gyanánt adá az illető lapokon, melyekre tartoznak; Pasquali és Zatta kiadásaikban egyenesen szövegül levén: én is így igtattam be azokat; lelkemre vevén ez utóbbinak kemény kifakadását is azok ellen, kik a „fölséges írók munkáiból bármi részt elnyesni elég könnyelműek.“ Helyesen

jegyzi meg F ö r s t e r : „Emodorban azon kiváló értelmi és szemlélődési irányt ismerjük föl, mely minden benső szemléletet (Anschauung) a lélek legmélyebb hátlatából (Hintergrund) azonnal a legtisztább öntudat teljes napfényére kihozni és tárgylagossá tenni ügyekszik.“

17) *E sonettora sokan feleltek*, stb.

E sok közül *három* feleletét birjuk maiglan. Minthogy ezek szoros viszonyban vannak e fejezettel: lefordítám e felelő sonettokat is :

1.

DANTE da MAJANO VÁLASZA.

Azon dologra nézve, mit kívántál,
Megfontolással, válaszom rövid lesz ;
Vedd azt , kevésbé értelmes barátom,
S lásd voltaképen álmod mit jelentsen.

Szolgálatodra íme én beszédem :
Ha ép vagy észre , s ép testedre szinte,
Nyakad körétől a vizet ne sajnáld,
És mostl , hogy onnan a gőz elvonuljon :

Mert ez beszél ily rémeket belőled.
S habogy veszélyes kórbán sínledeznél :
Tudd meg , hitemként , őrvjögés kerülget.

Ekép megírva küldöm véleményem' :
S ítéletemtől addig el nem állok,
Mig vizedet nem nyujtom orvosodnak.

2.

CINO da PISTOJA VÁLASZA.

Minden szerelmes szívben él azon vágy,
Hogy érzetét ő hölgyével tudassa;
S azért jelent meg Amor ilyenkép
Álmodban, ezt hogy néked megmutassa.

Tápul te égő szüdet oly aláz'san
Azért adá át hölgyednek, hogy őtet,
Ki oly sokáig fájdalomtalan alvék
S elfátylazottan, szüddel összefűzze.

Amor derültnek látszék hogy feléd jött
Megadni azt, mit tőle szüd ohajtott,
Egymással a mint két szűt összefűzött.

Majd észrevévén a hölgyben foganzott
Szerelmi kínok tengerét, könnyörből
Könyezni láttad, távozván, miatta.

3.

CAVALCANTI GUIDO VÁLASZA.

Látál, hitemként, minden érdemet te,
S minden gyönyört, mi embert boldogíthat,
Hahogy valóban láttad a hatalmast,
Uralkodót a becsület világán;

Ki csöndben él, ott, hol kihalt a bánat,
Birói széket ül a jámbor észben,
S oly nyájosan megy álom közt rabolni,
Hogy csak nem is fáj a szív, melyet elvisz.

Ígyen vivé el szűdet is, mivelhogy
Látá, te hölgyed halni mint ohajta ;
S tápul adá azt néki, hogy megójjá.

S mikor busongva távozik tetőled :
Az édes álmom akkor véget éré,
Mivel legyőzte őt ellenkezője.

Mint DANTE maga is mondja, e válaszolók közül csak egy tudta megfejteti álmát, s ez *Guido Cavalcanti* volt, kire sonettojának e fejezetben idézett első verséből ismerünk. Ezt ő „legkedvesebb barátjának“ mondja, de a nélkül, hogy nevét akár itt, akár alább a XIX. és XXV. fejezetben, hol ismét ráczéloz, kimondaná. S csakugyan feltűnő, mint már *Förster* is megjegyzé, hogy saját, és ezen első barátja hölgyének keresztnevén kívül (XIX. fejez.), az egész könyvben egyetlenegy földi lény neve sem fordul elé. Ezt ő bizonyosan öntudattal tévé.

Végül megemlítem, hogy Rossetti — mint *Witténél* találom — e sonetoban látja kulcsát az azon korbeli titkos nyelvnek, s állítja, hogy az égő szív alatt a nagy szakadártitok értendő. Id. h. 12. l.

A III-ik fejezethez.

1) *A dicsőség királynéjáról.*

A bold. Szűzről, kinek dicsőítésére gyűlvén össze a nép valamelyik templomban : DANTE is odaméne. — V. össze a XXIV. fej.

2) *Hatvan nevet vevék*, stb.

E nevek közül egyet sem tartott fenn a költő : versezete, melyről itt emlékezik, elveszvén, vagy általa megsemmisítettén. *Vannavagy Giovanna*, nyelvünkön *Janka*, közöttök lehetett, mint sejthetjük a XIX. fejezetből : s méginkább DANTE egy sonettojából, mely *Z a t t a* kiadásában, a IV. kötet 391. lapján áll, s így hangzik :

CAVALCANTI GUIDOHOZ.

Guido, akarnám, hogy te, Lappo, és én,
Akármiképen meg volnánk bűvölve,
És egy naszádban, szeleknek kitéve,
A tengeren, mint tetszenék, mehetnénk.

Hogy fürgeteg vagy rossz idő veszélyén
Ággnunk ne kéne, s az gátul se volna ;
De a vidám kedv bennünk folyton élván,
Együttlehetni, vágyunkat növelné.

És Janka asszonyt, aztán Bice asszonyt,
Azzal, ki harmincz számmal lőn jelölve,
Hozzánk helyezné a jó bűvölőfi :

S váltig csevegnénk itt a szerelemről;
Így megelégtült volna mindegyik hölgy,
S mi, úgy hiszem, szint az volnánk közöttök.

Itt is csak azt látjuk, hogy azon firenzei szép hölgy, kit *Bicén* (*Beatricén*) és *Jankán* kívül még a megbűvölt hájóra kívánna *DANTE*, s ki e hatvan között, kiket a *serventese*-alaku levélbe igtatott, „harminczadik számmal“ volt jegyezve, *Lappo*, a harmadik barát, hölgye lehetett. Ezen itt említett *Lappo*, *Witte* véleménye szerint, az *Uberti*-családból volt.

3) *Ama városból*, stb.

T. i. *Firenzéből*; mert ott lakék *Beatrice*. Itt sem nevezi meg különben a várost; valamint egész könyvében sem fordul elé annak neve.

4) *Serventese*-alakban.

A *serventese* vagy *sirventese*, lantos költemény faja volt, azon modora a verselésnek, melyet ma *terzetti* vagy *ternari*, s olykor *terzináknak* is szoktak nevezni; tizenegy szótagos, harmados rímű versekből állt, s azért közönségesen *terze rime* név alatt ismeretes. Lásd *Cardinali*, *Dizionario della lingua italiana* II. köt. a 438. l. — *Förster* sze-

rint e név „Serventese,” mely a provenzai dalnokoktól származott át Olaszországba, alig fordul elé egypárszor a régi olasz költőknél. Neve a *servire* = szolgálni, szóból eredvén : szolgálati költeményt jelentett, mely t. i. valamely pártfogó szolgálatára készítettet. Mit fönnebb a *terza rima* felől mondék, F ö r s t e r szerint, merő gyanítás, melyet a fenmaradt provenzai *sirventesek* nem támogatnak. Nehéz itélni, midőn magát a versezetet, vagy hozzá hasonlót, nem láthatunk. Azonban a körülmény, melyet DANTE maga felhoz, igazolni látszik ama szótári magyarázatot. Mint is volt volna különben lehetlen a költőnek *Beatrice* nevét más, mint a *kilenczes* szám alá igtatni, ha őt erre a *terzina* nem kényszeríté? Es W i t t e id. munkájában a 14. l. említvén, hogy hasonló tartalmu költeményt közöl M a n n i, a „Decameron” történetében, így ír : „Világos, mikép hiányzik annak eleje, s a harmadik *terzina* után *sat*-bel pótolja a hiányt.” — Hogy DANTE itt nem *szolgálati*, hanem inkább *tréfás* költeményt akara érteni, mutatni látszik a *levél* szó, mely hozzávan adva a különben szokatlan nemü versezet névéhez.

5) *Mint a kilenczesben. . . .*

Már említettem, mint fog szerepelni a *kilenczes* szám az ÚJ ÉLETben. — Íme, itt ismét jelentőséget tulajdonít annak a költő. Rossetti e jelentőséget szinte saját értelmezésére használván, így említi azt: „Az olasz ábécze *kilenczedik* betűje I; az I betű császárt (Imperatore) jelent: tehát azt jelenti Beatrice is.” — L. Witte, az előző jegyzetb. id. h. 14. l.

A IV-ik fejezethez.

1) *E sonettot mondám. . . .*

Egészen eltérő alak az általánosan divatozott sonetto-alaktól. A negyedkék (quatrínák), közéjük kétkét tizenegytagú s egymással rímelt sor igtattatván, hatodikakká (sestine) lesznek; s a harmadkák (terzinák) szinte egyegy tizenegytagú sorral megtoldatván, melyek a többi versekkel tetszés szerint rímelnék, negyedkékké válnak úgy, hogy az egész sonetto husz versből áll. Ezen alak, a mily mesterséges és nehéz, ép oly szép. — Az olaszoknál „*sonetto rinterzato*” = háromszorosított sonetto” név alatt ismeretes.

2) *O vos omnes. . . .*

Magyarul: „Oh ti mindnyájan, a kik általmentek az úton, figyelmezzetek és

lássátok, ha van-e fájdalom, mint az én
fájdalmam.“ Jeremiás siralmai I. 12. —
Kál di ford. szerint.

Az V-ik fejezethez.

1) *Ezen fönmondott városban. . . .*

T. i. *Firenzében*, melyet értett a
III. fejezetben is. — L. az e fejezethez
irt 3) alatti jegyzetet.

2) „Elrontva azt, mi a becsületen kül
Magasztalándó hölgyben a világon. . .“

Az olasz szövegben :

„Guastando ciò, ch'al mondo é da lodare
In gentil donna sovra dello onore.“

A *sovra* szót, mely tulajdonkép
annyit jelent : *fölött*, örömet cseréltem
fel a *fuora* szóval, mely változékot a
Zatta kiadásában is megjegyezve ta-
láltam, s Witte is elfogad a 15. l. —
A *sovra* szó nem a legszebb ímez értel-
met adná : „Mi hölgyben a becsület *fö-
lött* magasztalándó.“ Az nem lehetett
DANTE eszméje, hogy a fiatalság kelle-
meit nagyobbra tenné a becsületnél.

3) *Halál, te zord . . . .*

Ezt szinte sonettonak nevezi a költő.
Vesd össze a IV. fej. 1) jegyzetét.

Értelmemet illetőleg . . . .

Mintha mondaná : Csak hogy én jól
értem és tudom, ki az a határozatlan
személy,

A VI-ik fejezethez.

1) *Ki védelmem vala . . . .*

Azaz : Ki által, kinek segítségével
titkolám Beatrice iránti szerelmemet. —
L. a III. fejezet szövegét .

2) *Utazásom célja . . .*

Artaud de Montor, Balbo
után, DANTE ezen utazására nézve így
nyilatkozik : „On doit croire, que l'auteur
fait ici allusion au voyage ordonné par
sa famille, qui l'envoyait étudier à Bo-
logne==Azt kell hinnünk, hogy szerző,
családa rendeletéből tett utazására cél-
loz, mely őt Bolognába küldé tanulás
végett.“ Azonban Witte így mond:
„Nekem pedig sokkal valóbbszinűnek lát-
szik, hogy a csapat (társaság), melyről
DANTE emlékezik, Campaldino alá ment,
hol 1289. június 11 -kén . . . . a firenzei
lovagok sorában vitézül küzdött.“ Én
pedig tökéletesen hiszem, hogy a hadjá-

ratra vonatkozik ezen utazás. Meggyőző okaim : a) DANTE bizonyosan egyetemi tanulmányairól jöven vissza, látta meg másodszor Beatricét 18 éves korában; b) ezután többször látta őt, úgy, hogy már titkolnia is kellett szerelmét, mire nem vala szüksége, ha a viszonzlás után ismét az egyetemre távozott; c) útja nem esett távol Firenzétől; d) új ernyőzetre azaz szerelme eltitkolása végett ismét szüksége volt más hölgyre, tehát Firenzében maradt, hol Beatricét lakodalmon is látta; e) a campaldinói csata az Archiano patak közelében történt; pedig, ha jól emlékszem, az út mentében, mely Firenzéből Bolognába viszen, ily patak nincsen, sat. L. DANTE életrajzi vázlatát.

3) *Hogy a fohások . . . .*

A *fohások* szónál fogva jelen fejezetnek némelyek e czímet vélik adhatni : „A fohások útja.“ L. *Montor*, a 65. l.

4) *Visszatérése nem fog lenni . . .*

Mintha mondaná : Ő többé nem fog Firenzébe visszatérni.

5) *Azon szívet, melyet tőled birtokául tevék . . . .*¹

(¹) Így kérem visszaigazíttatni a szöveg e helyét a 96. lapon, hol az, javítónoki botlásból, így áll most : „tőle birtokodul tevék...“ CS.

Másképp fordítja mind Förster, mind Delécluze; A. de Montor pedig épen e helyett kihagyja. Az olasz szövegben így áll: „E però quel cuore; che io ti faceva aver da lei.“ Förster így adja: „Und darum habe ich das Herz, das du ihr auf meine Veranlassung gelassen;“ és Delécluze: „Et cependant ce coeur que je te faisais avoir *par elle*.“ Az olasz *da* szócskának értelme kettős: *tőle* vagy *nála*; s így *da me* jelentheti: „tőlem“ vagy „nálam,“ s ez homályossá teszi e helyet, melyet csak a következő sonetto 11-dik verse világosít föl, hol így szól a költő: „Ov' era lo tuo cor per mio volere==hol, mert én akartam, a szived lakott volt.“ Tehát a költő szíve volt ama védelmi hölgynél. Delécluze fordításából azt is következtethetnők, hogy a szív, melyet itt hozott Amor, a költő egy második szíve volt. S ez értelem igen jól illik e helyűtt, tudván, hogy DANTE szíve igazán Beatricénél levén: ez, melyről itt szó van, csak a színlett, vagyis azon új védelmi hölgytől hozott szív==ürügyölt szerelem vala. Mintha mondaná a *par* szócska által: „Ezen szív, melyet tebenned az ő kedvéért alkoték.“

Rosssetti ez egész képen, »

különösen „az alávaló czondrába öltöz-
ködött Ámorban,“ az akkor elnyomott
ghibellin-párt jelképét látja. De, ha
DANTE épen a guelfek soraiban lova-
golt az Arezzo mellett táborozó ghibel-
linek ellen: mint akkor, s később is,
még kétségtelenül guelf, nem szíthatott
lelke oly hévvel a ghibellinekhez!

6) *Utazván a minap . . .*

Az olasz szövegben álló *l' altr'ier*,
mint Witte megjegyzi, e helyütt nem
annyit tesz: *tegnapelőtt*, hanem: *minap*,
minapában, *nemrég*.

7) *Akkor belőle . . .*

T. i. Ámorból. Az olasz *di lui* is
egyenesen a megjelenő Ámorra vonatko-
zik, ki eltűnt, mert nagy részt vőn *belő-
le* a költő, azaz szívébe szállván Ámor:
eltűnt szeme elől.

A VII-ik fejezethez.

1) *Kiüzé . . .*

A szövegben *pingere* áll, melynek
jelentése: kiüzni, kihajtani, kitolni, ki-
nyujtani; de annyi is tesz, festeni. —
Itt kétségkívül az első jelentésben veen-
dő, e helyett: *spingere*. Így vevé F ö r-
ster; így A. de Montor is. Hanem
Delécluze mintegy összeolvasztja a

két értelmet, mondván: „*faisait paraitre au dehors*==kívül (azaz képemen) megjelenni kényszerité.”

2) .... *Tuláradta az én képességemet.*

Vagyis: oly boldoggá tőn, hogy szinte nem valék képes azt elviselni. — Fölösleges lesz talán bővebben szólnom ezen egész szakasz szépségéről? Mennyi fönség, mennyi erő fekszik ezen eszmékben, ezen érzelmekben!

3) *Mint a megvert gyermek* ....

Vesd össze: VEZEKLÉNY: XXX, 43—45.

” . . . . . col rispetto,
Col quale il fantolin corre alla mamma,
Quando ha paura . . . . . ”

azaz:

” . . . . . tisztelettel,
Miként fiúcska anyjához szaladni
Szokott, ha fél . . . . . ”

És ismét: VEZEKLÉNY: XXXI. 64. és 67. v.

„Quale i fauciulli vergognando muti
Tal mi stava io . . . . . ”

Magyarul:

„Miként a gyermek, szégyenkedve, némán
Úgy álltam én . . . . . ”

E helyekből látható, mily kedves volt a kisdedekről vett hasonlítás a nagy költő előtt.

A VIII-ik fejezethez.

1) *Fili mi, tempus est . . .*

Magyarul: „Fiam, ideje, hogy elhagyjuk bálványainkat.“ — Azaz: Elég volt már az ál szerelem, melyet színleltél mások iránt; melylyel oly hölgyeket bálványozál, kiket valólag nem szeretnél.

2) *Ura a nemességnek. . . .*

Mint Z a t t a kiadásában is meg van jegyezve, héber szólásmód, e helyett: „Nemes úr.“

3) *Ego tamquam centrum circuli. . . .*

Magyarul: „Én, mikép a körnek középpontja, melyhez egyenlőkép vannak a karaj (1) részei; te pedig nem úgy.“

4) *És ő, köz igékben . . .*

Mintha mondaná: „És ő olasz nyelven, a nép nyelvén,“ melyet t. i. ez közönségesen beszél. Eddig, mint láttuk,

---

1) Karaj=karé, karéj: Margo, extremitas, circumferentia. L. Kresznerics, Szótár I. d. 293. l.

Ámor mindig latin nyelven beszélt a költőhöz; most, azt mondván ez neki, hogy szavait — t. i. az előző 3) jegyzet alattiakat — nem érti: Amor felhagy latin beszédével, és olaszul szól. Az olasznál ugyanis a „lingua volgare“ annyit tesz, mint nálunk a „magyar nemzeti nyelv.“

5) . . . *Kellemes harmoniával.* . . .

„Az olasz balláta — mond Förster e helyhez — eredetkor éneklésre és zenekíséretre volt számitva, s DANTE maga is különbséget tesz a *Canzone* és *Balláta* közt, amannak tulajdonitván az elsőséget, leginkább azon oknál fogva, hogy a *Canzone* önálló, a *Balláta* pedig zenélőket (plausores, suonatori) igényel stb.“ Egyébiránt DANTE, mint életírásában maga Boccaccio mondja, nagy kedvelője volt a zenének és zeneszetnek.

6) . . . . *a nappal kilenczedik órájában.* . . .

Ismét a *kilenczedik óra!* — Rosssetti előtt, mint Witte mondja, ezen egész fejezet és a következő balláta, nagyon fontos, mert szerinte „a megtagadott üdvözlés alatt a ghibellinektől történt elszakadás gyanúja miatti neheztese értendő azon párt főbbeinek, s a költemény nem egyéb védiratnál, mely-

ben DANTE színlett guelf érzelmeit a körülmények kényszerűségével menti.“

7) *Előbb, mint hölgytelen léssz...*

Az eredetiben: „Avanti che *sdonnei*.“ Egyik leghomályosb helye az egész ÚJ ÉLÉTNek, miatta a már végkép elavúlt igének: *sdonnei*. A *Crusca* szótára adván ez ígét, így mond: „*sdonneare, snamorarsi*. Lat. dominae amore liberari: foeminarum caetus et amores relinquere;“ azaz: „hölgye szerelmétől megszabadulni, az asszonyokkal társalgást és szeretközést abbahagyni.“ Förs-ter így fordítá: „Eh' ihres Dienstes ich (t.i. DANTE) ledig;“ Delécluze: „Avant qu'il (Amour) cesse de causer avec elle;“ Witte: „Die Dame verlassen, nicht wie die *Crusca* erklärte, der Liebe ledig werden:“ s az általa idézett angol fordításban: „Before thou leave Madonna.“ — Én a ballátához intézet-től vevém e sort, és betű szerint adám; így értvén azt: „előbb, mint hölgytelen léssz, azaz: mielőtt a hölgy színe elől távoznál, a veled levő Ámornak mondd meg, stb.“ Ez, hitem szerint, tökéletes értelmet ad ezen soroknak, melyeket mind Förs-ter, mind Delécluze a legösszefügg-etlenebbül magyaráznak és fordítanak.

8) . . . *s megmagyarázni e könyvben . . .*

Ugy hiszem, e magyarázat a XX. fejezetben adatik, s ezen fejezetet érti DANTE, midőn mondja, hogy még jelen könyvében megoldja a kétséget, mely a balláta személyítésére nézve támadhatna.

A IX-ik fejezethez.

1) . . . *védelmeszhetlenül . . .*

Mintha mondaná: a nélkül, hogy ellenők magamat védelmeszhetném, hogy azokat leküzsdhetném.

2) *Nomina sunt consequentia rerum*
= A nevek következményei a dolgoknak.

3) *Hogy szíve könnyen fölgerjedjen . . .*

Az olasz szövegben: „che leggiermente si muova del suo cuore.“ Különbözőleg fordítá F ö r s t e r: „dass sie so leicht von ihrem Herzen lasse;“ és D e l é c l u z e: „elle ne se laisse pas facilement vaincre;“ végre W i t t e: „sei nicht . . . leicht zur Gegenliebe zu bewegen.“ Ugy hiszem, a „muoversi“ itt legeltaláltabban adható a „fölgerjedő“ szóval, mely mind a német, mind a

francia fordításnál jobban kifejezi az olasz igének igazi jelentését e helyütt.

4) . . . . *hínom az irgalmasságot* . . . .

T. i. segítségül hini a könyört, az irgalmat .

A X-ik fejezethez.

1) . . . *oly helyre méne* . . . .

Mint a fejezet további tartalmából kitünik, DANTEt egyik barátja nászba vezette,

Azon életirók és magyarázók, kik arról, hogy Beatrice *Simone de' Bardi* nejévé lön, nem kételkednek: e fejezetre építik — *Boccaccio* után — leginkább véleményöket; ki levén mutatva *Balbo* által, hogy a firenzei szokás nem engedé a hajadonokat nászlakomákon megjeleni. Eziránt azonban különben sem lehet semmi kétség, miután *Pelli* Beatrice apjának 1287. január 15-kén kelt végrendeletét — mint *Försternél* találom — fölfedezte, melyben e szavak olvashatók: „Item D. Bici filiae suae et uxori D. Simonis de Bardis relinquit lib. quatuor.” Továbbá *Bice* asszonynak az ő leányának és Bardi Simon úr feleségé-

nek hagy négy fontot ⁽¹⁾.“ *Artaud de Montor* (66. l.) *egy életíró*t (Boccacciot?) említvén, mondja, hogy szerinte Beatrice házassága 1287-ben történt, mikor DANTE 22 éves volt; de miután apja ugyanazon évi január 15-én kelt végrendeletében, őt már de Bardis feleségének mondja: szinte hihetlen, hogy már elébb férjhez nem ment volna. Annyi egyébiránt e helyből kétségtelen, hogy DANTE szerelmét hölgye férjhezmenetele épen nem csökkentette.

2) . . . *hogy méltó szolgálatuk legyen.*

Az olasz szövegben: „che elleno sieno degnamente servite.“ Witte: „DANTE, der durch einen seiner Freunde eingeführt ward, um gleich andern jungen Männern, den Damen bei Tische

---

(1) Azonban Pelli e fölfedezése később történhetett, mint „Emlékezeteit“ Zatta kiadta, minthogy ezekben épen ellenkezőt hajlandó hinni, azt t. i. hogy Beatrice hajadonan halt meg (IV. köt. 56—57. lap.) hivatkozván DANTE hallgatagságára, és az ÚJ ELET xxxiii. fejezetére. Kétségkívül az „Emlékezetek“ második kiadásában, melyet Witte a 27. l. említ, s melyet én nem bírok, hozhatta Pelli az általa később fölfedezett végrendeleti kivonatot, mely Beatrice férjesültsége iránt minden kétséget megszüntet.

zu dienen. . . .“ E szerint asztal körüli szolgálat volna értendő e helyütt.

3) *A fenmondott város szokásához képest . . .*

Mintha mondaná: azon hölgyek, kik szépségeiket ott mutogaták, azért gyülnének össze, hogy a firenzei szokáshoz képest társaságul legyenek a menyecskének, ki először evék vőlegénye asztalánál.

4) . . . *személyemet azon festéshez dőlésztém . . .*

Azaz: annyira elkezdék remegni, hogy nem állhaték biztosan lábamon, hanem kénytelen valék a terem kifestett falaihoz támaszkodni; a fal festménye maga a fal helyett vetetvén.

A XI-ik fejezethez.

1) . . . *erős gondolat. . . .*

„un pensamento forte;“ F ö r s t e r nél: „ein starker Gedanke;“ Delécluz enél: „une pensée fatigante=*fárasztó* gondolat.“ Megtartottam az eredeti szónak legközönségesb jelentését, mely nyelvünkben is jelent annyit: „állhatatos, tartós.“ L. Kresznerics,

1. köt. 128. l., s e jelentés, mint a következő sor mutatja, épen ide illik.

2) . . . *kevéssé távozek*. . .

Annyi, mint: *ritkán távozek*.

3) . . . *mindenegy erényed*. . .

Az olaszban: „che tu avessi libera ciascuna tua *virtù*,” a szellemek, vagy érzékek helyett; mintha mondaná: ha teljes birtokában volnál minden tehetségednek; úgy, hogy itt az erény csakugyan *erőt, tehetséget* jelent.

4) . . . *oly nagy erénye van*. . .

Az eredetiben: „lo quale é di tanta *virtù*,” sajátlag: oly hatalmas, oly nagy hatása.

5) *Azon könnyörből*. . .

Kevéssonettoját bonczolta oly gond-
dal a nagy költő, mint ezt, s mégis ép
ennek második harmadkája marad a leg-
homályosbak egyike. Ide igtatom azt
eredetiben:

„... Per la pietá, che vostro gabbo uccide,

Lo qual si cria pella vista morta

Degli occhi, ch' hanno di lor morte voglia.”

A második sorban eléforduló „lo-
qual” helyett némely codexekben: „la
qual” olvasható. Így a „pietá”-ra van
viszonylat: mig a „lo qual” a „gabbo”
szóra viszonylik. Förster, bár he-
lyesbnek tartja „la qual”-t olvasni, mégis

„lo qual“ szerint fordít (a 127. l.); Witte e sonettora nem tesz semmi megjegyzést; Delécluze, az egész harmadkát így adja: „pitie que fait naitre cet aspect des yeux qui désirent la mort, et que votre moquerie a detruite jusque dans l'âme des autres,“ s így ő is a „la qual“ változvány után fordít. Véleményem szerint helyes a P a s q u a l i és Z a t t a kiadásaiikban álló „lo qual,“ a melylyel így áll az értelem: „Ki irántam sajnálatot mutat azon könyörnél fogva, melyet a te gúnyolódásod másokban elfojt, s mely te gúnyolódásodnak forrásául az én halni ohajtó bágyadt szemeim tekintete szolgál.“ Ez legösszeilőbb DANTE szellemével is, és azokkal, mik az előző fejezetben mondatnak.

A XII-ik fejezethez.

1) . . . nyilvánossá téve általam.

Az olasz szövegben: „che fossero manifeste ancora per me.“ A „manifeste“ társnév, kétségkívül, a „manifestate“ mult részesülő helyett áll itt is, mint igen sok helyütt az olaszban, ennek mintegy kurtitása levén. Így fordítá Förster; így Delécluze is; kü-

lönben nem is levén *helyes* értelme az egész mondatnak.

A XIII-ik fejezethez.

1) *Igen különösnek kell lenni . . .*

Az olasz szövegben : „*conviene essere novissimo*“ áll, melyet így is adhattam volna „*egészen újnak* kell lenni.“ — Delécluze „*etrange*“zsal fordítá.

2) . . . *elkezdék várni arczaikon . . .*

Azaz : kíváncsian , kíváncsisággal, mely ki volt nyomva , fejezve arczaikon.

3) . . . *uram Amor, ő kegyelme. . .*

Használtam e magyaros kitévelt az olasz „*il mio Signore Amore, la sua mercè*“ visszaadására ; mert igen megfelel az eszmének , melyet e szavak kifejeznek , melyeket azonban sajátlag így szokás fordítani : „Az én uram Amor, kegyességénél fogva, vagy köszönet , hála néki.“

4) . . . *a vizet szép hóval vegyítve. . .*

Igen eltaláltan figyelmezteti e helynél olvasóját Fö r s t e r arra : mily kedves az olasznak nyári hó napokban a tiszta hóval vegyített víz ; s hogy a szerint kell megítélnünk szépségét e hasonlításnak , mely különben nálunk , kik ily

italhoz nem igen szoktunk, feltünőségéből sokat veszít.

Él DANTE „Isteni Színjáték“ában is ilyenmű hasonlítással a hóhoz: VEZEKLÉNY, XXX. 85. s a köv.

5) . . . *kiszállani*. . .

Hozzá értendő: „ajkaikon.“ Az olaszban is csak „uscire“ van.

6) *Ha te nekem*. . .

Mintha mondaná: „Ha te most igazat szólnál: úgy elébb, midőn állapotodról szólottál, szavaid színtettek valának; akkor ugyanis azt mondanád, hogy boldogságod abban áll, hogy ő téged üdvözöl; most pedig mást mondasz.“

7) . . . *vágygyal mondani*. . .

Azaz: költeményt írni.

A XIV-ik fejezethez.

1) . . . *a mondásra*. . .

Azaz: költésre, verselésre, költemény- vagy versírára. — L. főnebb a II. fejezethez írt 12) jegyzéket.

2) . . . *a módról, melyet tartanék* . . .

„A pensar lo modo, che io tenessi;“ egészen olaszos kitétel, melyet — körülírva — így kellene fordítani: „azon mód

felől, melyet költeményemben követnem kellene.“

3) . . . *eltevém . . . elmémben . . .*

DANTE sajátságos kitétele; mintha mondaná: igen jól megjegyeztem magamnak. L. az I-ső fejezethez írt 1) jegyzetet.

4) . . . *elkezdésemül venni azokat . . .*

Azaz: e versen kezdeni a költeményt, melyet irandó valék.

5) *S ki a pokolban mondand . . .*

Es elébb, a negyedik versbokor utolsó sorában:

Kivel beszélt, az rossz véget nem érhet.

Vesd össze: „Isteni Színjáték:“ VEZEKLÉNY, XXX. 138. és 139. vv.

Két hely az ÚJ ÉLETben, melyek mindegyike erős alapjául szolgál azon véleménynek, hogy DANTEban, mikor e *canzonéját* írta, már megfogant volt magasztos eszméje az „Isteni Színjáték“nak.

W e g e l e ugyan e két versből azt következteti (Dante's Leben u. Werke 107. lap), hogy e *canzone* valóban Beatrice halála (1290. jun. 9-ke) után készült. Részemről, ha gyanitom, sőt hiszem is, hogy DANTE az ÚJ ÉLETnek nemcsak e részét, de sőt egész pró-

záját, már Beatrice halála után szerzé: arra nézve nem érthetek egyet. *W e g e l*ével, hogy a jelen *canzone* is akkor íratott. Megengedem, hogy átdolgozta azt: de mi oka volt volna a költőnek saját élete mozzanatait meghamisítani?

6) *Válnék nemessé, vagy halál fiává.*

Witte olvasása szerint az „*e si morria*“ nem helyes; így kell a szövegnek állni: „*o si morria*“, mi csakugyan sokkal értelmesebb.

7) . . . *mondok a szájról.* . . .

Erről nincs említés a *canzone* szövegében, mond Förster, erre nézve helyesebb a *pezaroi* kézirat. Ezt nem bírván, nem szólhatok bővebben; csak azt mondom, hogy talán a harmadik versbokr 11-ik sorából az „üdvözlés“ ideérthető? csak hogy így megint a *canzone* felosztása nem volna eléggé szabatos. Valóbbszínű, hogy a 13-ik sorban a „*viso*“ h. „*riso*“ olvasandó, s akkor e vers így volna:

„Mindenki. — Ámor festve *mosolyában*,“ mi a következő 14-ik verssel szintem nem rosszúl hangzanék össze.

A XV-ik fejezethez.

1) . . . *talán több, mint méltó reménnyel*. . . .

Mintha mondaná: talán nagyobb reményt helyzett tudományomban, mint érdemlém.

2) *Mikép a bölcs*. . . .

DANTÉnak a bölcsök között legfőbb Arisztotelesz. — Vess össze: POKOL, IV. 132—135.

„S midőn szememnek pilláit kevésbé
Főlebb emeltem, láttam mesterét a
Tudóknak ülni a bölcsész-család közt.
Mindnyája becsben tartja őt s csodálja. . . .“

t. i. Arisztoteleszt, kit e helyütt is eléjetez Szokratesznek és Platonnak.

És a LAKOMA: III. 6. 8. sat., hol szinte csak *Bölcsnek* nevezi őt, és később, „quello maestro de' filosofi Aristotile = a bölcsészek azon tanára Arisztotelesz“ sat.

A XVI-ik fejezethez.

1) . . . *a főnebbi rím*ben . . .

Azaz sonettoban, mely az eredeti

szövegben rimes is. DANTÉNál a *rém* = költemény. V. ö. a XX. fejr.

2) *S legott fohászra . . .*

Mintha mondaná: Ha rá tekint hölgyemre az olyan, ki tele vétkekkel: minden véték eltávozik belőle; mintegy fohászsza válván, elszáll.

A XVII-ik fejezethez.

1) . . . *ki atyja vala. . .*

Beatrice atyja, Folco di Ricovero Portinari, mint sírírata után — Pelli, „Memorie“ 55. l. 2) a. — tudjuk, meghalt 1289-ben decemb. 31-én. Witténél a 27. l.

2) *Mert menni látlak titeket nemesben.*

Az eredetiben így: „vi veggio andar *sanza atto vile*.“ De a magyarázat után így mertem adni: „mintegy megnemesülve tértek vissza.“

A XVIII-ik fejezethez.

1) . . . *e századból.*

Tudniillik: az életből; mint fönnebb a II. fejr. 3) alatti jegyzetben: „a nagy században.“ Latin kifejezés *élet* helyett.

2) . . . *a kilenczedik napon. . .*

Csak figyelmeztetésül jegyzem meg
a *kilenczes* számát.

3) . . . *igen fehér ködöcske. . .*

Mint szokták különösen az olasz
képírók festeni a meghalók lelkét égbe-
vivő angyalkákat.

4) *Osanna in excelsis* = Hozanna
(üdv, dicsőség) a magasban.

5) . . . *Oly nagy alázatosság hatott
meg. . .*

Vagyis : annyira elcsüggedtem, any-
nyira odalettem, mikor őt így meghalva
látám, hogy . . .

6) . . . *mesterségeket . . .*

Azaz : a halottas szertartásokat.

7) . . . *egy fiatal és nemes hölgy . . .*

Förster (a 132. l.), s utána Wit-
te (a 128. l.) úgy vélekednek : „Talán
(DANTE) nővére, ki Leon Poggi fe-
lesége volt.” Alább mondja maga a köl-
tő : „ki velem a legközelebbi vérségi
kapcsolatban volt.”

A XIX-ik fejezethez.

1) . . . *ezen első barátom hölgye . . .*

DANTE „ezen első barátá,” mint
már a II. fejezetben láttuk, Caval-

canti Guido vala. Vesd össze a 17) alatti jegyzetet a II., és a 2) alattit a III. fejezethez, és a XX. fej. végsorait.

2) . . . *e nevet adák neki Előkeletke.*

Az eredeti szövegben „Primavera=tavas, kikelet“ áll: s a költő szójátékot csinál e névből, mondván: „azért neveztetik így, mert *első jöend*=prima ver-rá.“ A *tavas* v. *kikelet* szóval nyelvünkön ily szójátékot tenni nem lehetvén: „Előkeletke“ névvel éltem, melyben a *kikelet* némi eszméje meglevén: az *elő* szó által, melylyel összekötém, némileg megközelíthetőnek véltem az eredetiben előforduló szójátékot. Örömmel fogadnám, ha valaki helyesbet ajánlana. — Förster a *Frühlingsschein*-t használja, s ebből utánozza az olasz szójátékot: prima verrá=früher (wird) *erscheinen*. Delécluze, meghagyván a *Primavera* nevet: a szöveg folytatában kiteszi magyarázatát: „elle viendra la première.“

3) *Ego vox clamantis in deserto: parate viam Domini*=Én a pusztában kiáltozónak szava: készítsétek az Úr útját.

4) . . . *írni rímben első barátomhoz.*

Mintha mondaná: költeményt írni Cavalcanti Guidohoz. — L. fönnebb az 1) alatt.

5) . . . *elhallgatván bizonyos szavakat . . .*

Azokat t. i., melyek Bice elsőbbségére vonatkoznak, minthogy *Janka* csak hirnöke, csak útkészítője volt Bícének.

6) . . . *szíve még nézdelné. . .*

Mintha mondaná: szíve még örömmel függ Janka tekintetén; még szereté Jankát.

7) . . . *ez Előkeletke — Az névre Amor . . .*

A viszonyló névmások: *ez* és *az* fölcserélvék nálam is, mint az eredetiben. *Janka*, jelentésénél fogva, előbb van az első harmadkában nevezve, mint *Bice*; s a másodikban mégis így olvassuk: „*questa* é Primavera — E *quella*, ha nome Amore.“

8) *Az, névre Amor. . .*

A szerelem fogalmát hosszasan fejtegeti DANTE (LAKOMA, III. ért. 2. fej. 120—121. ll.); s többek közt így mond: „A szerelem, igazán véve, s élesen meggondolva, nem egyéb, mint szellemi egyesülése a léleknek és a szeretett tárgynak, mely egyesülésre a lélek, öntermészeténél fogva, sebesben vagy lassabban siet a szerint, amint sza-

bad, vagy akadályozva van.“ V. ö. a követk. XX. fejezetet is.

A XX-ik fejezethez.

1) *Kételkedhetnék itt valaki. . . .*

Ez azon fejezet főkép, mely semmi összeköttetésben nincs DANTE szerelmével, s így az ÚJ ÉLET sajátlagos tárgyával. Vonatkozik erre a költő a VIII. fejezet végén (v. ö. az e fejezethez írt 8) alatti jegyzéket). Az egész fejezet szörszálhasogató fejtegetése ezen kérdésnek: szabad-e vagy sem a költőnek *létlen*, vagy *lelkellen* tárgyakat személyesíteni, s így beszéltetni, cselekedtetni? DANTE igennel felel e kérdésre: hivatkozván a régi görög és latin költők tekintélyére. — E szempontból véve, jelen fejezet kevés, vagy semmi érdekekkel sem bír mai nap; de bír az olasz költészet azon korbéli állapotának megismertetése tekintetéből, mint az alábbi jegyzetek is tanusítani fogják.

2) *. . . hanem esedék a lényben. . .*

Az olaszban: „*ma é uno accidente* (accidens) in sustanzia.“

3) *. . . a Bölcséssz szerint . . .*

T. i. Arisztotelesz állítása szerint. —

Lásd a XV. fejezethez írt 2) alatti jegyzetet.

4) *E dolog megmagyarázására*; sat.

Íme egyik érdekes helye e fejezetnek, melyből megértjük, hogy azelőtt Olaszországban szinte csak latin verseket írtak a szerelemről is; azok t. i. kik, mint a görög költők, *tudományos* (literati) férfiak valának; s hogy az olasz nyelven rímelésnek nyomát csak mintegy másfél századdal találjuk DANTE előtt. S mint Fö r s t e r is megjegyzi a „népköltészet=il dir volgare,“ még a Provenzában sem mutat korábbi időre 1140-nél, midőn t. i. Peire Rogier és a korabeliek OC nyelven daloltak. — L. Fö r s t e r t a 136. lapon.

Már megjegyeztem főnebb (a II. fejezethez 11) alatt; és a VIII. fejezethez 4) alatt), mikép: *mondani*, *rímelni*, annyit tesz, mint: költeni, verset írni; következőleg a *mondó* és *rímelő*=költő, versíró. Itt DANTE maga megmagyarázza e jelentéseket, s kitünőkép nevezvén „költőknek“ a görög és latin versírókat: ezektől megkülönböztetőleg írja *mondóknak* vagy *rímelőknak* a *köz*, vagy is *olasz* (nép) nyelven verselőket; s innen alább, midőn így ír: „némely faragatlanok *mondói* hírre jutottak,“ ugy

kell értenünk, mintha mondaná: némely *durva rímelő*k költői hírnevet nyertenek.

5) . . . *Ha tekintetbe vesszük az OC nyelvet és a SI nyelvet.*

Az OC nyelv=déli francziaországi nyelv; innen „*langue d'OC=Langue-doc*,” mely ma Franciaország déli megyéinek egyike. A SI nyelv=olasz nyelv; különben a spanyol, vagy katalán nyelv is értendő alatta. — Az OIL nyelv=éjszakfranciaországi nyelv; de itt nem fordul elé.

6) „*Aeole namque tibi*=Mert neked, o Aeolus.

7) . . . . *tuus, o regina, quid optes, Explorare labor; mihi iussa capessere fas est.* — Nyelvünkön:

„. . . . . te ügyed, kikutatni, királynő! Mit kívánsz: engem, megtenni parancsodat, illet.”

8) *Dardanidae duri*=Kemény Dardanidák.

Egyébiránt itt az olasz szövegben — bizonyosan sajtóhibából, vagy a leírókéből — az „*Aeneisz*” II. könyve idéztetik: holott e kifejezés a III. könyv 94. versében fordul elé.

9) *Multum, Roma, tamen debes civilibus armis.*

Magyarul:

„Mégis vagy te adós sokkal polgári aczélnak,“ . . . Róma.

10) *Dic mihi, Musa, virum.*
S z a b ó Odysszeájában:

‘Musa, a férfiuról zengj éneket.’

11) *Bella mihi, video, bella parantur, ait.*

„Had készül. látom, had s háboru ellenem, ugymond.“

A XXI-ik fejezethez.

1) *Ezen legnemesebb hölgy stb.*

T. i. Beatrice, kiről szóla és énekle az előző fejezetek- és költeményekben.

2) . . . *sem felelni az ő üdvözlésére;*

Sem nem meré *viszonozni* az ő üdvözlését. Az eredeti „rispondere,“ úgy látszik, a „szóval köszöntést“ fejezi itt ki, s ezért is akartam megtartani azt a magyarban.

3) . . . *legkisebb dicsőséget mutatna.*

Az olaszban: „nulla gloria monstrando.“ A „gloria=dicsőség“ itt, büszkélkedést, elbizottságot, kevélységet jelent.

4) *Mondának sokan.*

E helyhez következőket jegyez meg Förster: „Helyesen figyelmeztet arra

Balbo az idézett helyen, mennyire az olasz nép életéből van ez véve. Ilyetén felkiáltások, férfiak és hölgyek ajkáról, nem ritkán hallhatók az utczákon is valamely szokatlan tünemény láttára.“

5) . . . az ő magasztalásának tollát.

Mintha mondaná: És hogy megint hozzá fogjak az ő magasztalásához.

A XXIV-ik fejezethez.

1) *Quomodo sola sedet civitas. . .*

Káldi fordítása után: „Miképen ül egyedül a néppel megrakott város: ugymint özvegygyé lőtt a Pogányoknak asszonya.“

2) *Még e canzone . . .*

Mely t. i. a XXIII. fejezetben megkezdett.

3) . . . e szám oly barátságos . . .

Szokatlanul hangzik nyelvünkben, s én azt szinte a „kedvező“ szóval adhattam volna, mint adá a francia fordító Delécluze a „favorable“ szóval, ha az eredetiben is nem állana: „questo numero fu a lei cotanto amico;“ s a gondos Försternél is nem találnám a „freundlich“ot, mi csak úgy illik a „Zahl“hoz, mint a magyar „barátságos“

a „számhoz.“ — Alább ismét eléfordul : „e szám barátja volt neki=questo numero fu amico di lei.“

4) *Mondom, hogy olaszországi szokás szerint, stb.*

Nem teszi ki e szokást *különösen* Firenzére nézve, holott az év kezdetének számítása Olaszország különböző városaiban, különböző volt. (Lásd az I. fejezethez írt 7) alatti jegyzetet.) Az év kezdete Firenzében, mint az itt idéztem helyen is megjegyeztem, martius 25-ikétől; Romában, Milanóban, s egyébütt, december 25-ikétől számíttatott. Egyébiránt e számítást itt csak a *kilencedik* „nap“ miatt teszi: a hónap kiszámítását sziriai naptár szerint adván, mivel csak így jön ki a *kilencedik* hónap.

5) . . . *ott az első hónap Tismin . . .*

Már a *Zatta* kiadásában ki van igazítva a hónap sziriai neve, mely helyesebben *Tisri*; *Försternél*: „*Tscherin*.“ Első hónap a szirusoknál, mely a mi októberünk 19-ikére esik. Innen számszámítva *kilencz* hónapot: jövünk *juniusra*, mely tehát azon hónap, melyben *Beatrice* meghalálozott.

6) . . . *a mi Indictionk . . . .*

E latin szó sajátlag *adó-kivetést* jelent; később átvitetett az évszámlálás-

ra, és jelentett 15 évi folyamot, melynek kezdete azonban szinte különböző volt. DANTE hozzáteszi: „cioe degli *anni domini*”; s így ő az „Indictiot” Urunk születése utáni közönséges évszámlálásul veszi; s a következőkből kitűnik, hogy Beatrice halála azon századnak, melyben ugyan ő született, a XIII-iknak: ép azon évébe esik, melyben *kilenczszert* telt be a *tökéletes* szám. E „tökéletes szám” a 10; mely kilenczczel sokszorozva, *kilenczvenet* ad. E szerint, összevéve az 5) alatt mondottakat: Beatrice meghalt 1290 június 9-ikén, éjfélutáni 1 órakor, a mennyiben a 24 órát akkor éjféltől a következő éjfélig számították volna a firenzeiek. — Lásd alább a XXXII. fej. írt 1) alatti jegyzetet is.

7... *Ptolomaeus*... és *kilencz az ég*.

V. ö. az 1-ső fejezethez írt 3) és 6) alatti jegyzeteket, s az itt következő 8) alattit.

8)... *mind a kilencz mozgékony Ég*...

A ptolomaeusi rendszernek kilencz forgó egén túl, a keresztyén csillagászat akkor még egy álló Eget képzelt, az „Empireum”-ot, melyet „Láng-, vagy — a német „Freudenhimmel” után — Gyönyörég”-nek mondhatnánk. Erre nézve

így mond DANTE: „Sono, nove li cieli Mobili=kilencz a mozgó Ég.“ (LAKOMA: II. 3.) És ismét: „Veramente fuori di tutti questi, gli Cattolici pongono lo Cielo Impirio, che é a dire Cielo di fiamma, ovvero luminoso: e pongono, esso essere immobile, per avere in se, secondo ciascuna parte, ciocché la sua materia vuole.“ Magyarul: „Valóban mind-ezeken kívül, a katholikusok az empirium-eget helyezik, mi annyit tesz, mint láng vagy világosság Ege: és azt mozdulatlannak állítják, minthogy önmagában, mindenegy része szerint, birja azt, mit anyaga megkíván.“ LAKOMA: II., 4.

9) . . . *a föld Fejedelmeinek. . .*

„Scrissi a Principi della terra.“ Witte szerint: „an die Angesehensten der Stadt,“ vagyis: „a város legelőbbkelőihez.“

10) . . . *mint, hogy köznyelven írjak.*

Már tudjuk, hogy a köz nyelv=olasz, vagyis *nemzeti* nyelv. DANTE, mint másutt mondtam, alkotója volt az olasz nyelvnek. Már elkezdé „Isteni Színjáték“át is latin nyelven, s annak helyén fel fogom hozni azon egypár latin verset, melyen azt megkezdé, s melyeket B o c c a c c i o fentartott. De a hazafi és lángész, ki a nép által akart leginkább meg-

értetni, nem türheté tovább a megromlott latin nyelv békóit; szent tüzze karolta föl nemzete nyelvét, és melegen buzgólkodott a mellett, mint megtetszik többek közt LAKOMÁja íme helyéből: „A perpetuale infamia e depressione dell' malvagi uomini d' Italia, che commendano lo Volgare altrui, e lo proprio dispregiano: dico, che la loro mossa viene da cinque abbominevoli cagioni. La prima é, ciechità di discrezione: la seconda, maliziata scusazione: la terza, cupidità di vanagloria: la quarta, argomento d' invidia: la quinta e l'ultima, viltà d'animo, cioè pusillanimità.“ *Mi magyarul mintegy így hangzanék: „Örökös becstelenségére és megalázására Olaszország azon gonosz férfainak, kik dicsérik az idegen nyelvet és a magokét megvetik: mondom, hogy ösztönük öt utálatos okból származik. Az első: a méltányosság vaksága; a második: gonoszságos mentegetődés; a harmadik: hiú dicsvágy; a negyedik: irigykedés; az ötödik és utolsó: gyávaság, vagyis kislelkűség.“ Hatodfél százada, hogy e szavakat írta az olasz nyelv alkotója, s úgy hiszem, fölösleges volna hozzá minden magyarázat.*

11) . . . *első barátom is, kihez ezt írom . . . .*

E szavakból következtetik némelyek, hogy e munkáját Cavalcanti Guidonak ajánlá DANTE. Annyi e helyből világos, hogy az ÚJ ÉLET nem irathatott 1300 után, mely évben a költő, „ezen első barátá“ meghalálozott (Witte, az i. h. 9. l.). Azonban Witte itt botlásba, s némi ellenmondásba is jó önmagával. A 9. lapon ugyanis így mond: „Dass aus der *Einleitung der vierten Canzone* hervorgeht, *das ganze Büchlein* sei an eben diesen Freund des Dichters gerichtet.“ A 33—34 l. vizont: „Und weil er die Lieder ihres Preises . . . an edle Frauen gerichtet, so *widmet* er ihnen auch dieses Trauerlied.“ Ezen utóbbi állítás egészen helyes, mint kitétszik az e fejezetbeli IV-ik canzone 1-ső versbokrának 7—11, és az utolsó versbokor 1—6. soraiból. Hanem az, hogy Cavalcantinak volna ajánlva az egész könyv, nem a canzone 1-ső versbokrából, de ezen fejezetnek e pont alatti szavaiból *gyanítható*.

12) *Hogy ezen canzone, stb.*

E helyből is következteti Förster, hogy DANTE magyarázatai és felosztásai az ÚJ ÉLETben eléforduló költe-

ményekhez, csakugyan a szövegbe tartoznak. — V. ö. főnebb a II. fejezethez írt 16) alatti jegyzetet.

13) . . . *e boldogtalan canzonénak* . . .

Az olaszban így : „questa *cattivella* canzone.“ Försternél : „dass diese *arme, schlechte* canzone ;“ hitem szerint, igen helytelenül ; mert *cattivella* német jelentése : „unglücklich — armer Tropf — kleiner, loser Schelm.“ Ez utolsó jelentés, melynek nyelvünkön a „csintalan v. gonoszka“ felelne meg, ide, a költő hangulatánál fogva, nem illő ; az „armer Tropf“ inkább helyén volna ; de ezt rosszúl fejezi ki az „arme, schlechte.“ De l é c l u z e : „cette *plaintive* chanson“a, bár nem hű, de helyesebb : mert csakugyan kesergő az.

14) „Ugy eldöröcsköl : „Si mi fa *travagliar* l'acerba vita.“ A „travagliare“ igének értelme : „dolgozni — aggódni — önmagát elkínózni — mintegy a nehéz nyavalya rohamaiban feszengni, önnön tagjait összegyúrni, sat.“ Adhattam volna az „elnyomorgat“ szóval is, de ez, véleményem szerint, *e helyütt* nem fejezi ki oly eltaláltan a költő állapotát. — Az „eldöröcsköl“ igére nézve, az itt kitett utolsó értelemben, l. B. Szabó David „Kisded szótár“át a 35. és 78. l.

A XXV-ik fejezethez.

1) . . . *oly szoros vérségben volt . . .*

DANTE e második barátja, mint a szöveg mutatja, Beatrice fivére lehetett. Witte ezt kerekén kimondja a 35. l.

2) *Mert még keservesb . . .*

A német magyarázók szerint, egyike ez a homályosabb helyeknek DANTE költeményeiben, a szöveg különbözése miatt. Az olaszban így áll :

„Perocché gli occhi mi sarebber rei
Molte fiate piú, ch'io non vorria,
Lasso di pianger sí la donna mia,
Ch'i'sfoghher ei il cor, piagando lei;“

Ezen utolsó verset mások így olvassák :

„Ch'affogherieno il cor, piagando lei;“

mi szó szerint ennyit tenne :

„Mert megfojtanák szívemet, őt siratván.“

Förster, Kannegieszer és Witte, úgy az ezáltal idézett Lyell, angol fordító is, amaz első olvasást fogadták el; nekem helyesbnek látszék az utóbbi; mert a „megfojtanák“ igének az 1-ső versben van nevezője „gli occhi,“ mit DANTE „könyek“ helyett vehetett.

S ekkor így van az értelem: „Kell, hogy fohászkodjam; mert ha nem fohászkodnám annyit: szemeim még többet könnyeznének, pedig ugyis oly sokat sírok már, hogy majdan belé fulad a könytengerbe szívem.”

Azonban ide igtatom az említett írók fordítását is.

Försteré következő:

„Denn meiner Augen Leid nur würd' es nähren
Und ihnen mehr, als lieb mir, auferlegen,
Der müd' ich mich geweint der Herrin wegen;
Ausströmen müsst' ich ja mein Herz in
[Zähren.“

Mint látjuk, ő megszakasztja e negyedikét; s az utolsó verset, egészen elkülönöztvén a három előzötől, önállóvá teszi. Ez épen nem helyes; mert a két utolsó vers legalább, szorosan összetartozik, a *sí* és *che* kötszócskáknál fogva, melyek mind a két olvasás szerint megvannak.— Aztán K a n n e g i e s z e r fordítását id. munkája 35. lapján így olvasom:

„Denn meine Augen würden mir versagen
Den Dienst viel öfter, als ich würde wollen,
Ermattet von der Thränen stetem Rollen,
Um weinend zu erleichtern meine Plagen.“

W i t t e e helyet így magyarázza:

„Ohne die Seufzer würde es den Augen noch viel öfter als jezt, und öfter als sie es vermöchten, obliegen . . . , die Dahingeschiedene *also* zu beweinen, *dass* der Schmerz sich in ihnen ausschüttete.“

Lyell fordítása :

„For oft my eyes would rebels prove when I,
Wearied with weeping for my mistrell dead,
Would call on them for aid, to ease the heart,
By giving vent to tears when mourning her.“

Ebben alig ismerhetünk az eredeti-re, csakhogy ő sem olvassa : „Ch'affogherieno,“ hanem „ch'i'sfogherei=by giving vent.“

Delécluze, daczára annak, hogy mindent prózában fordíta, legkönnyebben vevé a dolgot itt is : kihagyván egészen a harmadik verset, vagy inkább megtartván egyetlenszavát, ezt : „Lasso!“

„Car mes yeux *fatigués* refusent plus souvent que je ne voudrois de pleurer, lorsque j'ai besoin de *soulager* mon coeur.“

Ő is a „ch'i'sfogherei“ szerint fordíta, vagy inkább magyaráza.

Ezekből megítélhető az én fordításom, mely Witte magyarázatához áll ugyan legközelebb, de talán még híveb-

ben adja vissza az eredetinek valódi értelmét, mint az övé.

3) *Erényi méltó századába tére.*

A „század“ot itt is „örök élet = mennyország“ helyett veszi DANTE, latin szokáshoz képest, mint másutt már megjegyeztem.

A XXVII-ik fejezethez.

1) . . . *Angyalt rajzolék . . .*

Innen látjuk, hogy DANTE foglalkozott a rajzolással és a festészettel.

2) *Ma épen éve . . .*

E szerint ezen sonettot 1291. június 9-ikén írta volna DANTE. — V. ö. a XXIV. fej. 6) jegyzetét.

A XXVIII-ik fejezethez.

1) *Akkor látám, mikép egy nemes hölgy.* stb.

Az itt, és a következő három fejezetben említett nemes hölgyre nézve nagy és hosszú vitát találunk a külföldi DANTE-irodalomban. E nemes hölgyet t. i. némelyek merő képletnek (allegoria) tekintik, mely alatt DANTE a bölcsészetet

értette volna : Beatrice halála után egyedül abban találván vigasztalást ; mások azt második szerelme testes tárgyaúl veszik , melyben egyideig gyönyörködött ugyan , de melyet aztán Beatrice emlékezetének erejével végkép kiírtott szívéből. Minket még ily viták nem érdekelvén, mellőzöm azokat ; de kimondom, miként én azok után , miket e tárgyra vonatkozólag Artaud de Montor-, Witte- és Försternél olvastam, összevetvén e fejezeteket a LAKOMA és VEZEKLÉNY illető helyeivel, Försterrel tartok, ki kereken kimondja, hogy e második földi szerelem valóban azon érdekes hölgyre vonatkozik, kit DANTE az ablakon észre vőn ; jóllehet abban később épen ugy személyesíté képleg a bölcsészetet, mint Beatricében az egélytant.

A XXXI-ik fejezethez.

1) *Ki ugy megindult a mi kínainkon.*

.Az eredetiben változatos a szöveg a *kín* szóra nézve. Z a t t a kiadásában „de *vostrí* martiri“ áll ; de megjegyezve a lap sarkán a változvány, mely szerint mások így olvasták : „de *nostrí* martiri.“

Förster, mint mondja, Giunta kiadása után, ez utóbbit fogadta el. Witte nem említi e változványt; Delécluze szinte „*nos douleurs*“t ír.

A XXXII-ik fejezethez

1) . . . *egy napon, majd a kilenczedik órában . . .*

Ismét találkozunk a jelentékeny *kilenczedik* órával! Az új szerelme leküzdésével bajlódó költőnek, első szerelme hölgye, a nap *kilenczedik* órájában jó segítségére, s mint a további tartalom-ból megtetszik, őt győzelemre segíti.

Az óraszámolásra nézve maga DAN-TE ad felvilágosítást a LAKOMA, II. értek. 6. fejezetében: Hol így mond: „Az órát kétfélekép veszik a csillagászok: egyik mód abban áll, hogy a napot és éjet huszonnégy órára osztják: t. i. tizenkettőre a napot, s tizenkettőre az éjet, akár hosszú a nap, akár rövid. S ezen órák rövidek vagy hosszúak lesznek nappal szinte, mint éjjel, a szerint, amint a nap és éj növekszik, vagy megrövidül. S ezen órákat használja az Egyház, mikor mondja első, harmad, hatod és kilenczed; s ezen órák változóknak (temporali) hivat-

nak. A másik mód abban áll, hogy a napot és éjt 24 órára osztván, olykor a napnak 15, s az éjnek 9 órája van: s olykor az éjnek 16. a napnak 8, aszerint, amint növekszik vagy megrövidül a nap és az éj: s ezek egyenlő (eguali) óráknak neveztetnek; s az éjnapegyen alkalmával mind ezek, mind amazok, melyek változóknak neveztetnek, egyformák, mivelhogy a nap hasonló levén az éjhez, így kell történie.“

2) . . . *hasonló szándékra* . . .

Z a t t a kiadásában így olvasom az eredeti szöveget: „sicché loro potesse trarre a *loro* intendimento;“ s e szerint így kellene fordítani: „ugy; hogy őket (a szemeket, a költőéit) szándékukra (t. i. a szemekére, a költőéire) szédithette volna,“ miben bizonyára még akkor is némi erőtetés van, ha a költő szemeinek azon hiú hajlamára viszonyítjuk az értelmet, melyről főnebb emlékezvén, mondja, hogy örömet tekintgettek ama halovány hölgyre. Azért hajlandó valék a F ö r s t e r által megjegyzett, s követett változványt elfogadni, mely szerint a szöveg, sokkal helyesebb értelemmel, így áll: „Sicché loro potesse trarre a *simile* intendimento;“ a költő szemeibe tekintető szemek szándoka értetvén.

A XXXIII-ik fejezethez.

1) . . . *mikor sok nép méne látni azon áldott képet . . .*

Ez időt 1300-ra teszik DANTE által ismert minden magyarázóí, mint-hogy azon évre hirdette VIII. Bonifác a százados búcsuévet, melynek alkalmával pénteken és böjti napokon egyúttal sz. Veronika kendője is ki szokott tétetni az ájtatos zarándokok szemlélésére.

Kik azon véleményben vannak, hogy DANTE az ÚJ ÉLETet csak 1300-ban végzé be, leginkább e helyre alapítják azt. Azonban mások, kik Boccaccio szerint e munkát már 1291-ben befejezettnek hajlandók tekinteni, vagy összereszkasztését legalább 1300 előttre teszik, megjegyzik, mikép sz. Veronika kendőjét, nemcsak a búcsúév alkalmával szokták kitenni a hívek ájtatoskodásának, hanem minden évben, különösen a nagyböjt napjain.

Az egész fejezet tartalmát tekintve, hiedelmem az, hogy itt DANTE csakugyan az 1300-diki búcsuévről emlékezik, következőleg a munka e része 1300-ba, vagy utána közel időbe esik.

2) *Hivatnak „Pálmásoknak” . . . „Zarándokoknak” . . . „Rómásoknak.”*

Az olasz szövegben: „Palmieri“ . . . „Peregrini“ . . . „Romei.“ — Rossetti (mint Witténél olvasom, a 43. l.) e helyütt a pápaság iránt ellenséges indulatú titkos szövetségeket érti, s jelesen: a „Palmieri“k alatt a *Templomosokat*; a „Peregrini“k alatt az *Albigaiakat* ⁽¹⁾ és a „Romei“k alatt a ghibellineket.

A XXXIV-ik fejezethez.

1) *s egy másikkal.* . .

Lásd ezt a XXV-ik fejezetben.

2) *Körély*==Sfera.

Túl a körélyen, mely forg legfőnebben. . . .

Azaz: túl a kilenczedik égen, fönn az empireumban, a mennyegben, hol Isten széke s a boldogultak hazája van. — V. ö. az I-ső fej. 3) s 6), különösen pedig a XXIV. fejezethez írt 8) alatti megjegyzést.

⁽¹⁾ Ezekről a következő velős jellemzést olvasom t. barátom Nagy Nep. J. Fgyházi műszótárában: „Albigai eretnekek. Albiga várostól nevezvék, kik a xiii. század közepén többi közt, Krisztus istenemberségét tagadák, és azt állíták, hogy a vétkes pap az uráldozati átváltoztatást foganattal nem teljesítheti,“ *Albigenses* szó alatt, a 15. l.

3) . . . a Bölcsész . . .

T. i. Arisztotelesz.

4) . . . másodikban.

Hozzá értendő; „Könyvében.“

Íme az ÚJ ÉLETnek, t. i. a szellemnek, melyet a költő magában fejlődni érzett, sarka! Ez talán legmeggyőzőbb ok arra, hogy Fraticelli, és mások, nem helyesen magyarázzák a „nuova=új“ szót, „giovanile“val: azaz „fiatalkori“val; miről a Bevezetésben már emlékeztem.

A XXXV-ik fejezethez.

1) . . . csodálatos látás . . .

E látását már nem mondja el DANTE. Talán nem alaptalanul gyanítom, mikép azt a VEZEKLÉNY XXX. 22. s követk. verseiben írja le? Itt Beatrice jelen meg neki, ismét „élő lángszín“ köntösben, s a költő emlékezetébe visszaidézi gyermekkori szerelmét. De erről majd ott.

2) *Qui est per omnia Saecula benedictus*=Ki áldott minden századokon keresztül.

3) *Laus Deo*=Dicsőség Istennek.

EDELMANN KÁROLY pesti könyv-
árus bizományaként minden magyar or-
szági hiteles könyvárusnál
megszerezhetők:

CSÁSZÁR FERENCZ

következő szépirodalmi művei

EREDETI ÉS KÜLFÖLMI

BESZÉLYEK

Két kötet.

1852. Kis 8-rét, 436 lap; borítékba
fűzve 2 pfir.

JACOPO ORTISZ

UTOLSÓ LEVELE.

Olasz regény.

1851. nagy 8-rét; VII és 230 lap; borítékba
fűzve 40 pkr.

—222—

